

T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEŞKİLAT-I MAHSUSA' NIN
TARİHİ VE SİYASİ MİSYONU

Atilla ÇELİKTEPE
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

GEBZE
2001

T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEŞKİLAT-I MAHSUSA' NIN
TARİHİ VE SİYASİ MİSYONU

Atilla ÇELİKTEPE
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Abdülkadir AKÇİN

GEBZE
2001

Atilla ÇELİKTEPE’ nin tez çalışması, G.Y.T.E. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’ nun tarih ve sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından Strateji Bilimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS Tezi olarak kabul edilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı) :

Üye :

Üye :

ONAY

GYTE Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’ nun tarih ve sayılı kararı

ÖZET

Teşkilat-ı Mahsusa Sultan Mehmet Reşat'ın fermanıyla (sonradan yayımlanmayan ve resmi olmayan bir ferman ile) kurulan tamamen gizli bir teşekküldür. Osmanlı Devleti'nin yalın istihbarat örgütü olmaktan çok, içinde bulunduğu savaş dönemi itibariyle askeri kanadı çok gelişmiş ve resmen fiili taarruzlarda bulunan, kadrosunda ve hatta yöneticilerinde çoğunlukla askerlerin yer aldığı, fedakar, vefakar, savaşçı bir aksiyon grubundan ibarettir. Hasta adamın belki de son ümidi olarak sonuna kadar büyük bir çaba içerisinde bulunmuştur. Sonuç itibariyle büyük bir başarı elde edilememişse de bazı önemli başarıları olmuş ve hasta adamın ömrünü olabildiğince uzun tutabilmeyi başarmıştır.

Bu çalışmamda, Teşkilat-ı Mahsusa'yı incelemeye başlamadan önce Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki durumunu, yaşadığı stratejik sorunlarını anlatarak dönemin atmosferini yansıtacağım. Sonra Teşkilat-ı Mahsusa zamanında milli stratejiyi belirlemede etkili güçleri irdeleyerek, önemli kararları almada, yani milli stratejileri belirlemede meclisin, padişahın, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ve her ne kadar İttihat ve Terakki'nin birinci adamı olsa da ayrı olarak Enver Paşa'nın, başta Almanya olmak üzere diğer devletlerin ve istihbarat teşkilatlarının etkilerinin, güçlerinin neler olduğu ve ne derece başarılı olabildikleri sorularına cevap arayacağım. Daha sonra, teşkilatın kuruluşu, yapısı, işleyişi, hedefleri ve Osmanlı Devleti'nin son zamanlarını yaşaması itibariyle içinde bulunduğu savaş ortamının getirdiği sorunları ele alacak ve kendi düşüncelerimi ortaya koymaya çalışacağım.

SUMMARY

Teşkilat-ı Mahsusa was completely a secret organization which was established Sultan Mehmet Reşad's order (which was not published and not a formal order). Since a great war was going on, more than a pure Intelligence service of Ottoman Empire, Teşkilat-ı Mahsusa was a loyal and devoted action group actually combatting in the war and most of its leaders were originally military based staff. As the last hope of Ottoman Empire, it showed great effort till the end. At the end, it couldn't succeed, but it managed to extend the existence of Ottoman Empire as possible.

In my thesis, before studying Teşkilat-ı Mahsusa, I will make you feel the atmosphere of Ottoman Empire's situation and its strategic problems in that period of time. And as inspecting the forces that are effective in the determination of the "national strategy" in that period, I will look for the answers about what the effects of assembly, Sultan, İttihat ve Terakki Political Party, Enver Pasha (even he was the director of İttihat ve Terakki), other countries and their Intelligence services (especially Germany's Intelligence service) are and how much they could manage in making up important decisions and determining national strategy. Later I will try to bring up my opinions about organization's foundation, structure, its procedures, goals, conditions of I. World War and Empire's matters as Ottoman Empire was in its last moments.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı hazırlamamda değerli katkılarından ve tecrübelerinden faydalandığım, her türlü desteği aldığım değerli hocam Prof. Dr. Abdülkadir AKÇİN'e, Harp Akademileri Komutanlığı Kütüphanesi'nden faydalanmamdaki ve çalışma süresince uygulamam gereken stratejileri belirlememdeki tüm yardımları itibariyle Deniz Harp Akademisi Öğretim Başkanı Dz. Kur. Kd. Alb. Ergün DEMİREL'e, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi Başkanı Ertuğrul Zekai ÖKTE'ye, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Bölüm Müdürü Dr. Yaşar KALAFAT'a, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Başkanı Prof. Dr. Turan YAZGAN'a, kendileriyle yaptığım özel görüşmelerle bana yol gösteren yazarlar Cemal KUTAY'a, Dr.Hamit PEHLİVANLI'ya, Ergun HİÇYILMAZ'a ve yardımlarından dolayı tüm Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü personeline çok teşekkür ederim.

Atilla ÇELİKTEPE

Ocak 2000

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
SUMMARY	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ	1
2. STRATEJİ VE MİLLİ STRATEJİ	3
3. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU	5
3.1. Osmanlı Devleti'nin Stratejik Sorunları	5
3.2. Osmanlı-Alman İttifakı	16
3.3. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girişinde Almanya'nın Etkisi	19
3.4. Alman Politikası	26
4. TARİHTE İSTİHBARAT	38
4.1. Eski Devletlerde İstihbarat	38
4.2. Eski Türkler'de İstihbarat	40
5. TEŞKİLAT-I MAHSUSA	49
5.1. Kuruluşu	49
5.2. Amacı ve Hedefleri	52
5.3. Teşkilat Yapısı	54
5.4. Teşkilatın Gücü	59
5.5. Teşkilatın Faaliyetleri	62
5.6. İnsan ve Malzeme Kaynakları	79
5.7. Teşkilat ile Düzenli Ordu Arasındaki İlişki	82
5.8. Atatürk ve Teşkilat-ı Mahsusa	84
5.9. Teşkilat Hakkında Yapılan Araştırmalar	85
5.10. Teşkilatın Diğer İsimleri	88
5.11. Dönemde Adı Geçen Önemli Kişiler	89
5.11.1. Eşref Kuşçubaşı	89
5.11.2. Süleyman Askeri	97
5.11.3. Thomas Edward Lawrence	101
5.11.4. Alman Wassmus	107

5.11.5. Alois Musil	110
5.11.6. Mata Hari	111
5.11.7. Gertrude Bell	113
5.11.8. Çerkez Ethem	114
5.11.9. Cemal Paşa	115
5.11.10. Arap Musa	116
6. SONUÇ	118
KAYNAKLAR	124
ÖZGEÇMİŞ	127
EKLER	
Ek 1. Fedai Zabitan Kısmi Listesi	
Ek 2. Trablusgarp ve Bingazi’de Bulunan ve İtalyan İşgalinden Sonra Fedai Zabitan’a Katılan Subaylar	
Ek 3. Eşref Bey ve Diğer Kaynaklar Tarafından Teşkilat Ajanları Arasında Sayılan Diğer Kişiler	

1. GİRİŞ

Dünyadaki tüm devletler, milli güvenliğine ve devletin bekasına içten ve dıştan yönelik mevcut veya olası tehditler hakkında önceden bilgi sahibi olabilmek ve alınacak karşı tedbirler yönünden bu gelişmeleri ilgili makamlara zamanında bildirmek için ulusal ve uluslararası alanda görev yapacak bir istihbarat teşkilatının varlığına ihtiyaç duymuşlardır.

İstihbarat, devletlerin görünen ordularının görünmeyen kaynağı, temeli ve en önemli unsurudur. Tarihte askeri kanadının çok kuvvetli olmasına karşın yeterli istihbarat elemanlarına sahip olmadıkları için ağır yenilgilere uğrayan devletlerin örnekleri çoktur. Yirminci asır dünyada istihbarat teşkilatlarının hızla gelişme gösterdiği bir yüzyıl olmuştur. Bu gelişim çerçevesinde istihbarat teşkilatlarına ve istihbaratçılara büyük kaynaklar ayrılmaya başlanmıştır. Devletlerin istihbarata önem vermeleri, istihbarat tekniklerinde de yeniliklerin ortaya çıkmasına ve istihbarat teşkilatları arasında kıyasıya bir yarışma başlamasına sebep olmuştur. Bu yarışmanın hangi boyutlara ulaştığı ise I. Dünya Savaşı sırasında sergilenen istihbarat faaliyetlerinde görülmüştür. Adeta savaşların kaderini istihbarat teşkilatları belirler olmuştur. İngiliz Lawrence, Alman Wassmus gibi istihbaratçıların tek başlarına koca bir orduya bedel olmuşlardır.

İstihbarat ve istihbaratçının önemini, büyük asker ve devlet adamı olan Napolyon'un şu sözleri çok güzel bir şekilde açıklamaktadır:

“Bir casus yerinde ve zamanında cephedeki binlerce askere denktir!”

“Casuslar, göze görünmez lanetli ordunun kişileridir”

Dünyada meydana gelen gelişme ve değişimlerden Osmanlı Devleti'nin etkilenmemesi elbette mümkün değildir. Çünkü Osmanlı coğrafyası özellikle 20. yüzyılın başlarında her zaman büyük devletlerin ve dolayısıyla onların istihbarat teşkilatlarının ilgi alanı içerisinde olmuştur. Sömürgeci emperyalist devletlerin Ortadoğu için yaptıkları diplomatik kavganın merkezi adeta Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devleti hem kendi coğrafyası, hem de geniş bir alana yayılan İslam

dünyasında hilafeti elinde bulundurması ile dikkatlerin tam odak noktasında yer almaktadır. II. Abdülhamid döneminde kurulan Yıldız İstihbarat Teşkilatı'ndan daha önce bu meselelerle ilgilenen istihbarat birimlerinin varlığı bilinmektedir. Sultan Abdülmecid zamanında, daha çok içe yönelik gizli bir teşkilat kurulmuştur. Önceleri hukuk kurallarına pek uymayan ve keyfi uygulamalara baş vuran bu teşkilata Tanzimat ile birlikte düzen verilmek istenmiştir. Batılı bir istihbarat teşkilatı yapısında ve işleyişinde bir teşkilatın kurulması ihtiyacı önemli ölçüde hissedilmeye başlanmış ve bunun için hazırlıklar yapılmıştır. Abdülaziz zamanında bu teşkilatın geri planda kalmış olmasına rağmen, II. Abdülhamid zamanında ise bu teşkilata aksine çok önem verilmiştir. II. Abdülhamid zamanında Yıldız Sarayı'nda teşkilatlanan bu servis onun saltanatı süresince devamlı bir gelişme göstermiştir. Padişah muhalifleri bu teşkilatı basit bir Hafiye Teşkilatı gibi göstermek istemişlerdir. Ama, bu teşkilat sadece içte değil dışta da etkili olmuş ve bu teşkilat aracılığı ile dünyadaki gelişmelerden haberdar olunmuştur. Hatta bu teşkilat yabancı gizli servis örgüt elemanlarını dahi kullanabilmeyi başarmıştır. İttihat ve Terakki iktidara geldikten sonra bu teşkilat ile ilgili epeyce evrak toplanmıştır. Mahmut Şevket Paşa bu evraklarının yakılmasına da yayınlanmasına da müsaade etmemiştir. Enver Paşa Harbiye nazırı olunca Yıldız Teşkilatı evraklarını harbiye nezareti bahçesinde yaktırmıştır.

İttihat Terakki Partisi iktidarı ele geçirdikten sonra 17 Kasım 1913 tarihinde Enver Paşa tarafından TEŞKİLAT-I MAHSUSA ismiyle ilk ciddi istihbarat örgütü kurulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sırasında askeri hareketler gerçekleştirerek önemli görevler üstlenen bu örgüt, savaşın sona ermesiyle birlikte 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi sonrasında dağılmıştır.

2. STRATEJİ VE MİLLİ STRATEJİ

Devlet, parti, işletme vb. tür kurum yada kuruluşların amaçlarına ulaşmaları için takip ettikleri yol anlamına gelen “stratejilerini”; ülkelerin bekasını, refahını, her alanda gücünü belirlemesinde, korumasında ve geliştirmesinde izledikleri yol anlamına gelen “milli stratejilerini” belirlemelerinde sahip oldukları içte ve dışta mevcut istihbarat teşkilatlarının rolü çok büyük ve önemlidir.

Zira, her ne kadar Teşkilat-ı Mahsusa yalın bir istihbarat teşkilatından çok askeri kanadı gelişmiş bir teşekkül olarak çalışsa da, var olduğu süre boyunca Osmanlı Devleti’nin gerek yenilgilerinde gerekse zaferlerinde istihbarat açısından önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Padişah, hükümet, meclis, sadrazam ve yüksek rütbeli askerler, milli stratejileri belirlerken belki de en çok istihbarat teşkilatından etkilenmişlerdir. Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na girmesinde en büyük etken olan ve bu kararı tek başına veren Enver Bey, aynı zamanda Teşkilat-ı Mahsusa’nın da kurucusudur. Bu da bir istihbarat teşkilatının, bir ülkenin stratejilerini belirlemesinde ve paralelinde faaliyete geçmesinde ne kadar büyük bir güç olduğunu göstermektedir.

İstihbarat konusuna girmeden önce her ülkenin varlığı ve bekası için azami önem arz eden “strateji” ve “milli strateji” kavramlarını ele almak gerekir.

Strateji, geniş anlamda düşünüldüğünde, bir ulusun yada uluslar topluluğunun olağanüstü hallerde hedefe ulaşmak için ekonomik, siyasi, askeri ve moral güçlerini birbiriyle uyumlu olarak düzenlemesi ve kullanması olarak anlaşılmaktadır. Daha geniş anlamda, “büyük strateji” bir devletin benimsediği politikaya uygun olarak saptamış olduğu hedeflere ulaşmada her tür olanak ve araçları bilimsel yöntemlerle kullanma sanatı olarak da anlaşılmaktadır (Mütercimler, 2000, s.25).

Strateji kelimesi daha çok askeri literatürde kullanılır. Askeri literatürdeki klasik anlamıyla strateji, bir savaşın kazanılması için savaş sırasındaki askeri hareketin dayandığı esaslar olarak tanımlanabilir.

Strateji, muharebenin savaşın amacı doğrultusunda kullanılmasıdır. Strateji savaş planını yapar ve öngörülen hedefe ulaşılmasını sağlayacak bir dizi eylem saptar; ayrı ayrı seferlerin planlarını hazırlar ve herbirinde verilecek muharebeleri örgütler (Clausewitz, 1975, s.125-192).

Strateji, fiili potansiyel yada salt sanal düşmanlara karşı yaşamsal çıkarlarını etkili bir şekilde geliştirme ve güvenceye almak amacıyla silahlı bir ulusun kuvvetler de dahil, kaynaklarını kontrol etme ve kullanma sanatıdır (Kennedy, 1995, s.12).

Strateji, siyasi ilkelerle saptanan amaçlar doğrultusunda, en etkin katkıda bulunacak biçimde kuvvet uygulamak sanatıdır (Mütercimler, 2000, s.32).

Milli strateji; barışta ve savaşta ulusal hedefleri ele geçirmek ya da ulusal amaçlara ulaşmak, ulusal en üst düzeyde gerçekleştirmek için topyekün ulusal gücün belirli bir süre içinde, bir bütün halinde kullanılması ve geliştirilmesini belirleyen hareket tarzıdır. Hedeflerine ve amaçlarına erişmek üzere, bir devletin olanaklarını kullanmada uygulayacağı uzun vadeli plandır (Mütercimler, 2000, s.59).

Milli strateji; ulusal gücün siyasi, ekonomik, psiko-sosyal ve askeri unsurlarını kapsar ve bunları kullanır. Coğrafi konumu ve manevi nitelikler gibi öteki ulusal değerlerden de yararlanır. Her ne kadar milli strateji, esnek olur ve o andaki olasılıklara uydurulabilirse de, temel içeriği ile değişmez. Eğer, ulusal hedefe varışta sapmalar olursa, kapsamı ancak o zaman değiştirilir. Ulusal gücü, çevre koşullarını ve ulusal kaynakları dikkate alarak saptanan ulusal hedefleri gerçekleştirecek hareket tarzlarının toplamına milli strateji denir.

Sonuç olarak; milli strateji, ulusal politikanın uygulama unsurudur. Milli politikanın gösterdiği yolda ulusal hedeflerin elde edilmesi için, politik, ekonomik, sosyal ve askeri güçlerin savaşta ve barışta en uygun biçimde kullanılmasını sağlayacak planlama yapma, uygulama ve yönetilmesi sanatıdır.

3. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU

3.1. Osmanlı Devleti'nin Stratejik Sorunları

Osmanlı İmparatorluğu'nun son paylaşımı Trablusgarp savaşı ile başlamış, Balkan Savaşı ile devam etmiş ve nihayet 1913 ve 1914 yıllarında, yani büyük savaşın hemen öncesinde büyük devletler tarafından son şekil verilmişti. Bu durum o günlerde iktidarda bulunan İttihatçı yönetimin savaşa girme kararında birinci derecede etkili olmuştur. Balkan Savaşı sonunda ülkenin en önemli sayılan yerlerinin yitirilmesi telaş havasını artırmış ve karar alma süreçlerini iyice bozmuştur. Çoğu halde Meclis devre dışı tutulmuş, tüm kararlar birkaç kişi arasında tam bir komitacı zihniyetiyle alınmıştır. Karabekir, Ayan ve Mebusan Meclisleri'nin silikliğine değinmekte, bunların hükümet ve askeriye üzerinde etkilerinin olmadığını, kimseden hesap sorulmadığını kaydetmekte ve Enver Paşa'nın elinde giderek artan gücü şaşırmadan kullanabilmesinin çok zor olduğunu ifade etmektedir (Akad, 1995, s.251).

Kuşkusuz ki Abdülhamid'in uzun saltanat dönemini izleyen altı meşrutiyet yılı büyük ihtilal ve savaş fırtınalarıyla geçmeseydi dahi bu süreç yeni idare usullerinin gelişmesine yetmeyecekti. En önemli sorun, ulus varlığını olgunlaştırmayınca temsili kurumlarının da etkisiz kalmaya mahkum olmasıdır. Böylece sorumluluk sahipleri de hesap verme zorunluluğunu hissetmemekte ve hata yapma olasılıkları giderek artmaktadır. Kaldı ki, tüm iyi niyetlerine rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti devleti yönetecek kadroya sahip değildi. Alternatif yönetimin kadrolarını oluşturmanın tek yolu olan muhalefet sürecini yaşamadan Temmuz 1908 ihtilali ve daha sonra da Ocak 1913 Babıali darbesi ile iktidara taşınmış ve çok kısa sürede yeteneklerini çok aşan meselelerle karşı karşıya kalmışlardır.

1913 ve 1914 yılları bir çok açıdan çok ilginç bir dönemdir. Bir yandan büyük devletler Anadolu ve Arabistan'ın paylaşım planlarını olgunlaştırıyor, diğer yandan da ittihatçı yönetim çılgın gibi idari ve askeri reform yaparak ülkeye yeni bir hayat olanağı sağlamaya çalışıyordu.

Rusya'nın Dışışleri Bakanı Sazanoff, 26 Mayıs 1913 günü ülkesinin Doğu Anadolu'daki menfaatlerinin kabul edilmemesi halinde Ermeniler'i ayaklandırarak doğrudan müdahale edeceklerini kamuoyu önünde açıkça ifade ediyordu. Müdahalenin ilk aracı da bölgede yapılacak sözde ıslahattı. Bu durum bölge halkını büyük bir katliam tehdidi altına almaktaydı. Dev sorunlarla karşı karşıya bulunan Osmanlı Hükümeti vakit kazanmaya ve Doğu Anadolu'nun kopması anlamına gelecek olan özel yönetim kurulmasını önlemeye çalışıyordu. Ne var ki büyük devletlerin topyekün baskısına direnilemedi ve Haziran 1913 tarihinde büyük bir Ermeni vilayetinin kurulmasını kabullenmek zorunda kaldı. Bu vilayet büyük devletlerin onaylayacağı ve Osmanlı hükümetince tayin edilecek bir kişi tarafından 5 yıllık bir dönem boyunca tüm güvenlik güçlerine komuta etmek yetkisine sahip olacaktı. Böylece Anadolu'nun üçte birinin Türkiye'den fiilen koparılması süreci başlamış oluyordu. Sistem eşit sayıda Hristiyan ve Müslümanlar'dan oluşturulacak olan bir danışma meclisi ile pekiştiriliyordu. O dönemde bile Hristiyanlar'ın nüfusun beşte birini bile oluşturmadığı düşünülecek olursa, tıpkı Doğu Rumeli vilayetinde olduğu gibi katliamlar ve göç zorlamalarıyla nüfus tasfiyesine girişileceği kesindi. Nitekim Ermeniler büyük savaş boyunca Rus ordusunun desteğini arkalarında hissettikleri her an katliamlara girişmekten geri durmadılar. Bu sırada Ruslar'ın bu derece başarılı olmasından rahatsız olan Almanlar devreye girdiler ve Rusya ile anlaşarak Avrupa'nın da söz sahibi olması gerektiğini kabul ettirdiler. Osmanlılar ıslahatın kendi içişleri olduğunu bu devletlere bir türlü kabul ettiremediler. Bütün bu gelişmeler sonucunda 8 Şubat 1914 tarihinde imzalanan Osmanlı-Rus anlaşması ile iki Avrupalı genel müfettişin tam yetkili olarak Doğu Anadolu'yu yönetmesine karar verildi. Diğer devletler de esas olarak burasını Rus nüfuz bölgesi olarak saydıkları için yeni bir problem yaratmadılar. Mayıs 1914 tarihinde Norveçli binbaşı Hoff Van-Bitlis-Diyarbakır bölgesine, Hollandalı Westenek ise Trabzon-Erzurum-Sivas bölgesine genel müfettiş olarak atandılar. Savaş nedeniyle sözleşmelerinin iptali ise Osmanlı Devleti açısından eşsiz bir fırsat olmuştu.

8 Şubat 1914'ün aynı zamanda Ruslar'ın Boğazlar'ı işgal komisyonu kurdukları tarih olduğu hatırlanmalıdır. Yani anlaşma yaptıkları gün işgal programını da çizmeye başlamışlardı. K.Karabekir bu dönemde Rus planlarının; azınlıklar aracılığıyla isyan çıkarma, Boğazlar'ın tahkimine ve İstanbul civarında bir kolorduya Almanlar'ın komuta etmesine kesin karşı çıkmak, Doğu'ya demiryolu inşasına mani olmak, Karadeniz'de bir kolorduyu bir defada çıkaracak güçte bir ticaret filosu

bulundurmak ve Büyükdere'den Rus Filoları'na yol göstermek gibi unsurlardan oluştuğunu kaydetmektedir.

1913-14 yıllarının gelişmeleri arasında 23 Temmuz 1913 tarihli Osmanlı-İngiliz anlaşması da önemli bir yer işgal etmektedir. Zira İngilizler Şattülarap bölgesinde gemi işletme ve Basra'da liman kurma imtiyazı alarak buradaki nüfuzlarını resmileştiriyorlardı. Esasen bundan kısa bir süre önce 19 Mart 1913 tarihli petrol anlaşması bölgedeki nüfuz alanları paylaşımının bir aynası gibiydi. Buna göre Osmanlı petrol şirketine önceden verilmesi taahhüt edilen %50'lik hisse iptal ediliyor (yani Osmanlılar'ın bölgeden çıkarılacağı ima ediliyor), şirketin yarı hissesi İngiliz D'Arcy grubuna veriliyor, geri kalan %25'lik iki hisse de Deutsch Bank ile Anglosaxon-Petroleum Co. arasında paylaştırılıyordu. Bu şirket daha sonra Musul'u da imtiyaz alanına almak için uğraşacak ve savaşın başlamasından az önce bunu başaracaktı.

Demiryolları ise başka bir paylaşım göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 6 Mart 1914 tarihli İngiliz-İtalyan anlaşması ile Antalya bölgesinde demiryolu yapmak hakkı İtalyanlar'a veriliyordu. İki devletin oturup üçüncü bir devlet üzerinde pazarlık yapması artık bu kadar rezilce bir düzeye inmişti. Osmanlı Devleti giderek devre dışı kalmakta, iş onların dışında ikili anlaşmalar şekline dönüşmekteydi. 26 Mart 1914 tarihli İngiliz-Alman demiryolu anlaşması Beyşehir gölünü Anadolu hatları için iki ülke arasında sınır olarak çiziyordu. 15 Haziran 1914 tarihli İngiliz-Alman genel anlaşması ise Beyşehir-Musul arasındaki bölgeyi Alman nüfuzuna, bunun batısında ve güneyinde kalan bölgeleri de İngiltere'ye bırakıyordu.

Fransızlar'a gelince onlar da Osmanlılar ile 11 Eylül 1913, 18 Aralık 1913 ve 9 Nisan 1914 tarihlerinde yaptıkları bir dizi anlaşma ile Suriye ve Ege'nin yanı sıra Karadeniz'e olan emellerini ortaya koymuş oluyorlardı. Silah siparişleri ve borçlanmanın yanı sıra Beyrut'ta bir liman imtiyazı da bu anlaşmaların konusu idi. Fransızlar 15 Şubat 1914 tarihinde Osmanlılarla yaptıkları anlaşma ile yukarıdaki teşebbüslerini sağlama alıyorlardı. Ayrıca Anadolu'daki Fransız ve Alman demiryollarının birbirine bağlanması ve Osmanlı maliyesinin denetlenmesi gibi konularda mutabakata varıyorlardı.

Söz konusu anlaşmalar müstakbel işgal bölgelerini açık bir şekilde belirlemiş oluyordu;

Ruslar; (bugünkü Rize, Ordu, Gümüşhane, Tokat, Amasya, Hakkari, Siirt, Muş, Malatya, ve Mardin'i de içine alacak şekilde) Erzurum, Sivas, Trabzon, Van, Bitlis, Elazığ ve Diyarbakır vilayetlerinde;

Fransızlar; Suriye ve Lübnan'ın yanı sıra Samsun, Yozgat, Kastamonu, Çorum, Zonguldak, Sinop vilayetlerinde;

İngilizler; Bağdat ve Basra'nın yanı sıra İzmir, Aydın, Afyon, Egridir, Beyşehir ve Burdur bölgelerinde nüfuzlarını tescil ettiriyorlardı.

Almanlar; İstanbul hariç olmak kaydıyla Anadolu-Bağdat demiryolunun iki yanında kalan bölgeyi alıyorlar ve İskenderun'da büyük bir liman kurmayı planlıyorlar ve nihayet,

İtalyanlar; Marmaris'e kadar uzanmak şartıyla Antalya kıyılarına göz koyuyorlardı. Birinci Dünya Savaşı içerisinde önce Almanya ve sonra da Rusya'nın batılıların paylaşım planlarının dışına çıkması diğer ülkelerin bunların payını kapma hırslarını azdıracaktı. Nitekim savaş içerisinde bir dizi gizli anlaşma ile paylaşım planları yenilendi.

Savaş içerisinde gizli anlaşmaların ilki 4 Mart-10 Nisan 1915 tarihleri arasındaki görüşmelerden sonra Boğazlar ve İstanbul'u Rusya'ya bırakan İngiliz-Fransız-Rus anlaşmasıdır. Aslında Fransız ve İngilizler Ruslar'ın bu stratejik bölgeyi almasını istemiyorlardı ama savaş koşulları onları Ruslar'ın bu tarihi arzularını kabul etmek zorunda bırakmıştı.

Esas paylaşım görüşmesi Kasım 1915'de Londra'da başladı. Uzun müzakereler ve birçok tikanıkları takiben sonuçta 3 Ocak 1916 tarihinde Sykes-Picot anlaşması şeklinde ortaya çıktı. 1916'da onaylanan anlaşmaya göre İngiltere; Akka-Hayfa üzerinden Basra'ya uzanan bir kuşağı alacak; Fransa ise Lübnan, Güney Anadolu ve Kuzey Irak'ı da kısmen içine alan Büyük Suriye'yi yönetecekti. Yani Fransız bölgesi

“kama” gibi Musul’a da uzanacaktı. Böylece Doğu Anadolu’da ilerleyecek olan Rusya güneyden kuşatılmış olacaktı. Bundan sonra müttefiklerin birbirine kazık atma (daha uygun bir terim bulmak çok zor) manevraları başladı. Gazze ve Irak’ta cephe açmış olan İngilizler fiili durum ile Fransızlar’ın payını ufaltmayı planlıyordu. Sykes ile Fransız temsilci Picot Mart 1916’da Rusya’nın payını görüşmek üzere bu ülkeye gönderildiler. 26 Nisan 1916 tarihinde yapılan Petersburg anlaşması ile İngiltere ve Fransa Rusya’nın Doğu Anadolu’yu ilhak etmesini kabul ediyorlardı. Aynı günlerde Fransa ile Rusya gizli bir anlaşma yaptılar. Buna göre Fransa Rusya’nın Doğu Anadolu’daki kazançlarını tanıyacak, Rusya’da bunun karşılığında Fransa’nın Suriye’deki egemenliğine destek verecekti.

Yukarıdaki gelişmeleri takiben 19 Nisan 1917 tarihli St. Jean de Maurienne Anlaşması ile İtalya’ya da bir pay çıkarıldı. İtalya burada İzmir ve Ege’yi işgal planlarını İngiliz ve Fransızlar’a kabul ettirdi. Akdeniz kıyılarında ise bu ülkenin istediği Adana kentinden Fransızlar vazgeçmediği için ancak Antalya hayalleri ile yetinmek zorunda kaldılar. Savaşın sonra İngilizler İtalyanlar’ın Ege payını Yunanlılar’a verince onlar da Ankara Hükümeti’ne karşı ılımlı bir tutum içine girerek İngiliz-Yunan planlarının çöküşünü büyük bir keyifle izlediler. Ekim 1918’de İngilizler Filistin üzerinden Şam’a kadar ilerleyince Lawrence ve onun 1916’dan beri lider olarak öne çıkardığı Faysal, Sykes-Picot Anlaşması’ndan haberdar olmadıklarını iddia ederek bir emrivaki yapmak istediler ve Fransız temsilcilerini tanımadılar. Lawrence’ın Araplar için daha avantajlı koşullar istediği ve verilen sözlerin kısmen de olsa tutulması için gayret sarfettiği ileri sürülmüştür. Nitekim Lawrence İngiltere’ye dönerek Sykes-Picot’un iptalini sağlamaya çalışmıştır. L. George ise herşeyden çok Musul’u istiyordu ve sonuçta Suriye’de anlaşma yapılmasına rağmen Musul’da İngilizlerin oldubittiye getirdikleri işgal kabul edilmek zorunda kalındı. Musul, halen de Türkiye ve bölge için bir sorunlar yumağı olma özelliğini sürdürmektedir.

Görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanması ile Anadolu’nun yok edilmesi aynı gündeme oturmuştu Ama son Osmanlı Ordusu can havliyle Çanakkale’yi savunarak bir taraftan Fransa ve İngiltere ile birlikte Anzak birliklerini durdurmuş yani batılı devletlere geçit vermemiş, öte yandan ise dolaylı olarak Çarlık rejiminin çöküşünü sağlayınca kurtuluş mücadelesi için olanaklar artmıştı. Mustafa

Kemal 1918'den sonra İngiliz ve Fransızlar'ın Anadolu'ya büyük güçler sevk edemeyeceklerini biliyordu. Bunu yapabilecek tek güç olan Rusya'da saf dışı kalmıştı. Yunanlılar'ı ve Ermeniler'i yenmek, en zayıf günümüzde bile mümkündü. Burada gelişmelere bir ara verip 1913-1914 yıllarına dönelim ve Osmanlılar'ın bu kritik dönemde yaptıkları reformları inceleyelim.

Mondros Mütarekesi'nin koşullarının ve Sevr Anlaşması'nın maddelerinin temelde 1913-1914 döneminde hazırlandığı son derece açıktır. Balkan Savaşı herkesi İmparatorluğun son güçlerinin de tükendiğine inandırmıştı. Kuşkusuz ki bu durum bir takım yöneticiler tarafından biliniyordu. Fakat mücadele edecek olanakları geliştirmekte son derece zorluk çekiyorlardı. Gümrük gelirlerinin neredeyse tümü ve devlet gelirlerinin yarısına yakın bir bölümü Düyun-u Umumiye'nin elindeydi. Kaldı ki, Trablusgarp ve Balkan Savaşları nedeniyle borç yükü daha da artmıştı. Orduya gelince, bu kurumun savaş yeteneğine sahip olmadığı Balkan Savaşı'nda ortaya çıkmıştı. İdari kadrolar çok yetersizdi. Kısacası, her şey dağılma sürecine girmişti. En önemlisi büyük devletlerin son derece pervasız hale gelmiş olmasıydı. Ruslar Ermeniler'i silahlandırıyor, İngilizler de tüm Arabistan'a fiilen yayılıyorlar, Fransızlar Beyrut ile Şam arasında ayrı bir menzil teşkilatı kuruyorlardı.

Bu koşullarda mücadele etmenin tek yolu ordu ve yönetim kurumlarının yeniden düzenlenmesinden geçmekteydi. İttihat ve Terakki Yönetimi her şeye rağmen büyük bir hızla yenileşme işine girişti. 1913 yılı yazında Vilayet Genel Yönetimleri Geçici Kanunu çıkarılmış, belediyelerin örgütlenmesine hız verilmiş, din mektepleri maarife, şer'i mahkemeler adliyenin denetimine sokulmuştur. Ayrıca vakıflar yeniden düzenlenmiş, şeyhülislam da hükümetin üyesi olmaktan çıkarılmıştır. Bunları izleyen yıllarda, yani savaş yıllarında kadın hakları, eğitim ve çalışma yaşamı alanlarında ileri adımlar atılmıştır. 1917 yılında Hukuk-u Aile kararnamesi çıkarılarak evlenme ve boşanma işleri daha çağdaş kurallara kavuşturulmuştur (Tunçay, 1989, s.54).

Askeri alanda ise daha büyük bir reform yapılmış; ordunun sevk ve idaresini engelleyen alaylı ve yaşlı subaylar tasfiye edilmiştir. Bu, Enver Bey'in birkaç rütbe birden atlayarak kendisini Savunma Bakanı olarak tayin ettirmesiyle mümkün olmuş, bu sayede genç ve yetenekli subaylar orduyu düzenleyebilmişlerdir. Nitekim Birinci

Cihan Harbi'nde Türk Orduları sayıca çok üstün ve kıyaslanamayacak kadar iyi donatılmış ordular karşısında bir çok başarılarla imza atabilmişlerdir. Söz konusu reformlar çok değil sadece 4 yıl içerisinde yapılabilseydi, Balkan Savaşı'ndaki felaketlerin yaşanmayacağı kesin sayılabilirdi.

1913-1914 döneminde başlayan yeniden yapılanma çabalarında ordu kanadı için en kestirme yol olarak işin Alman uzmanlarına bırakılması görüldü. Mahmut Şevket Paşa'nın başlattığı bu girişim, Enver'in döneminde hızlanarak devam ettirildi. İngilizlerle Ruslar'ın karşısında yeni güç olanakları elde etmek isteyen Almanlar için bu bulunmaz bir fırsat oldu. Boğazlar'da elde edecekleri kuvvetli pozisyonun yanı sıra İslamcılık akımlarını da okşayarak İtilaf Devletleri'nin başlarına yeni derter açabileceklerdi. Dünya Müslümanları'nın böyle bir çağrı karşısında etkilenmeleri gibi bir durumun olmadığı çok kısa sürede öğrenildi, ama yine de işin başındayken kimse bundan emin değildi. Ayrıca Osmanlılar'ın (Almanlar'ın kapsamlı çalışmalarının da katkısıyla) kendilerini kandırmalarına yardımcı oldu. Öte yandan İngilizler de boş durmuyor ve her ihtimale karşı tedbirlerini geliştiriyorlardı. Bunların başında Araplar'ı ve diğer halkları Türkler'den soğutmak ve halifenin Arap olması gerektiği gibi propaganda konuları buluyorlardı.

1913-1914 döneminde Osmanlı Genelkurmayı'nda İstihbarat dairesinin Türk sorumlusu olan Kazım Karabekir, İttihat ve Terakki'nin Türk olmadığı şeklindeki bir propagandanın Hindistan'da dahi yürütüldüğünü ifade etmektedir. Ayrıca Filistin'de Yahudi ve Mısır'da Nasturi hükümetleri kurarak Türklerle Araplar arasında tamponlar yaratmayı ve yine bir Ermeni hükümeti ile doğuda ek baskı kurmayı planladıkları kaydedilmektedir. O dönemde Filistin'de Yahudiler'in ayrı bir yönetim kurmaya yetecek nüfus birikimleri yoktu. Ve İngilizlerle olan ilişkileri ise ortadadır. Ama savaş içerisinde İngilizler Vladimir Jabotinsky adlı Rus kökenli bir kişinin yönetiminde kurdukları Yahudi alayı ile bu yönde bir adım atmışlardır. Fakat bir bütün olarak Yahudiler'in Osmanlı Hükümeti'ne en sadık azınlık olduğu da ifade edilmelidir. Küçük bir nüfusa sahip Nasturiler de Ermenilerle birlikte silahlı ayaklanmaya girişerek problem yarattılar ve gerekli karşılığı gördüler.

Tüm bu sorunlar baş ağrıtırken askeri reform gayesiyle çeşitli kıta komutanlıklarının yanı sıra karargahlar ve Genelkurmay şube şefliklerinin de Alman

subaylarına verilmesi Osmanlı ordusundaki karar alma sürecini büsbütün bozmakta ve yeni felaketleri hazırlamaktaydı. Ağustos ayında Almanlar Kuzey Fransa’da ilerlerken Türkiye’nin savaşa girmesi için ısrarlarını aşırı bir seviyeye çıkarmadılar. Ancak Marne’da yenildikten sonra karargahdaki ikilik iyice belirginleşti. Karargahın bir kısmı, Yani Almanlar bir an önce savaşa girmek, diğer kısmı yani Türk subayları da en azından Avrupa’da durum netleşinceye kadar bunu geciktirmeye çalıştılar. Alman baskılarının odak noktasındaki Enver Bey ise karar alma sürecini kurumsal çerçevelerden çıkararak oldubittilerin temelini hazırladı. Keza İttihat ve Terakki yönetimi ve hükümet de buna göz yumarak ülkeye karşı işlenen suçlara ortak oldular. Bir askeri tarihçimiz Enver Bey’in aşırı ataklığına yol açan ve birkaç ay içinde yarbaylıktan generalliğe giden olaylara değindikten sonra şöyle der:

“Ne var ki Enver Paşa’yı o duruma getiren sadece kendi karakteri değil biraz da cemiyetin değer yargıları, Osmanlı toplum ve devletinin psiko sosyal altyapısıdır”(Boğuşoğlu, 1990, s.26)

Trablusgarp ve Balkan yenilgilerinin acılarını taşıyan subay ve aydınlar üzerinde sınırların yeniden genişleyebileceği ümitleri uyanıyordu. Ayrıca savaşa bir an önce girerek Rusya’dan pay alma fikri işleniyordu. Ama savaşa girilmediği takdirde Rusya’nın Avusturya’yı yendikten sonra İstanbul’a yöneleceği, Alman subaylarının geri çağrılacağı, Yavuz ve Midilli’nin Alman personel tarafından batırılacağı ve Osmanlılar’ın İtilaf Devletleri karşısında yalnız bırakılacağı tehditleri yayılıyordu. Böylece Mısır ve Turan’ı alacağız şeklindeki aleni propagandalar hem İstanbul’da savaş yanlısı havayı artırıyor hem de Ruslar’ı Kafkasya’da, İngilizler’i Mısır’da daha fazla kuvvet bulundurmaya yönlendirerek Alman çıkarlarına ek bir fayda yaratıyordu. Bu ortamda donanmanın 29 Ekim 1914 günü emrivaki ile Osmanlı Devletini son savaşına sokması oldukça kolay oldu.

Görüldüğü gibi 1914 yılı büyük bir kargaşa içerisinde geçerken ülke ulusal bir politika oluşturacak bir ortamdan giderek uzaklaşmaktaydı. Bu doğrultuda önemli bir yanlış daha işin başında iken seferberliğin ilan biçimine aitti. Bütün sınıflar aynı anda askere alınmış ve bu durum ülkede ciddi bir sıkıntı yaratmıştır. Öyle ki, tam hasat mevsiminde tarımdan iş gücü çekilmiş, ayrıca bu kadar askerin aynı anda

sevk edilmesi, giydirilmesi, barındırılması, silahlandırılması ihtimali epeyce zora sokulmuştur.

İkinci bir durum ise ordunun yarısının Marmara Bölgesine yığılmasıydı. Boğazlar güneyden ve kuzeyden ikili çıkarma tehdidi altında iken bu doğru bir yaklaşımdı. Ne var ki birliklerin Marmara Bölgesi'nde tutulmuş olmasına rağmen, Çanakkale'ye yığınaklar çok geç yapılmış ve boşu boşuna sayısız kayıplar verilmişti.

Bu durum Mustafa Kemal'in Enver'e yolladığı 3 Mayıs 1915 tarihli mektupta şöyle ifade edilmektedir:

“Von Sanders Paşa Hazretleri, bizi, ordularımızı ve ülkemizi tanımadığı, araştırma için yeteri kadar zamana da sahip olmadığından kıyılardaki çatışma yerlerini iki tarafa açık bırakacak şekilde tertipler almış ve bugün düşmanın karaya asker çıkarmasını kolaylaştırmıştır. Vatanımızın savunmasında kalbi ve vicdanları bizim kadar çarpmadığına şüphe olmayan, başlarında Von Sanders olmak üzere tüm Almanlar'ın düşünce güçlerine güvenmemenizi kesinlikle temin ederim...”

Bu mektubun Sarıkamış'tan yeni dönmüş olan Enver Bey'i ne kadar etkilediği veya etkilediyse de bunun derecesinin ne kadar olduğunu bilemiyoruz. Esasen bu tarihe kadar olanlar olmuş, Çanakkale'de ülkeyi ileri götürecek genç neslin en iyi yetişmiş unsurları yanlış taktikler sonucu kaybedilirken, Kafkasya ve Kanal hareketleri yapılmış ve felaketle sonuçlanmıştı.

Savaş uzayıp da çabuk zafer umudu tükendikçe Sarıkamış ve Kanal Harekatları türünden intihar saldırıları bir daha yapılmadı, ama farklı cephelerde yürütülen muhabere sonucunda verilen kayıpların sayısı oldukça fazlalaşmıştı. 1914 yılında 38 tümenle savaşa giren ordu 1916 yılında 56 tümene kadar çıkmış, fakat kayıplar nedeniyle 1917'de 48 tümene inmişti. Savaş bittiğinde ise elde sadece 20 zayıf tümen kalmıştı (Müderrişoğlu, 1988, s.42).

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan üç yıl önce başlamış olan son harpleri 1918 yılında silahların susmasıyla bitmeyecekti. Ne var ki bu arada meydana

gelen bir dizi gelişme, savaşın son aşamasının tüm dezavantajlara rağmen başarıyla bitirilmesini sağlayacaktı.

Bu olumsuzlukların en büyüğü, savaşın Anadolu insanına yönelik çok ağır kayıplarıydı. 400 bini ölü ve bir o kadar da yaralı, hasta ve sakat olan bir milyon üzerindeki zayiat Anadolu’da kalan on bir milyon nüfus içerisindeki 9 milyon Türk için gerçekten elim bir faturaydı. Ancak Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı boyunca nüfusunun ve topraklarının yarısını yitirmesine rağmen hiç olmazsa içerisindeki yabancı unsurlardan kurtulmuş ve nüfus homojenleşmişti.

İkinci olumsuzluk da yönetimin çökmesiydi. Son çöküş yıllarında ülkenin kaderini ellerinde tutmuş olan İttihat ve Terakki yöneticileri ülkeden kaçmış, kıyı bölgelerindeki Rumlar ayaklanmış, iç bölgelerde ise eşkiyalık olabildiğince yaygınlaşmıştı. Ne var ki bu olumsuzluk orta vadede tersine dönüşecek, otorite boşluğu ve tehditler bir kısım halkın ataletten kurtulmasını sağlayacak, direnme eğilimi kongrelere ve nihayet Anadolu’da milli iktidarın gerçekten kurulmasına giden yolu açacaktı. Bunun ilk adımları bölgelerin kendi bütçesi olan, kendi savunmasını yapan ve diğer kamu hizmetlerini gören alternatif yönetim odakları oluşturmasıydı. Daha sonra bunların temsilcilerinden oluşan yeni yönetim İstanbul’un veya herhangi bir ülkenin vesayetinden kurtulmuş olarak nihayet bağımsız bir strateji uygulayabilecekti.

Üçüncü olumsuzluk Mondros Mütarekesi’nin olağanüstü ağır koşullarıydı. Ülkenin bir çok yeri İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Ermeniler tarafından işgal edilmiş, fakat bu durum direnişi artırmış ve -kurtuluşu 15 yıl geciken Hatay hariç- istilacılar Türkler’in çoğunlukta olduğu her yerden kovulmuştur. Musul Türklerine ulaşma teşebbüsünün önü ise İngilizler’in teşvik ettiği Şeyh Sait isyanı ile kesilmiş ve bu sorun günümüze kadar çeşitli biçimlerde gelmiştir. Ancak burada çok önemli bir avantaj da Mondros ile Sevr arasındaki 22 aylık zamandır. Bu ara dönemde millet başka hiçbir çare kalmadığını görerek topyekün mücadeleye hazırlanmıştır. Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan’da olduğu gibi ateşkes ile anlaşma arasında daha kısa bir zaman olsaydı belki Kurtuluş Savaşı daha ağır şartlarda geçecekti (Boğuşoğlu, 1990, s.51).

Kurtuluş Savaşı boyunca Kuvayi Milliye ağırlıklı direniş hareketleri zamanla düzenli ordulara dönüştürülmüş, iç isyanlar bastırılmış ve Pontus çeteleri yok edilmiştir. Böylelikle, büyük taarruz öncesinde dört büyük tehlike (Ermeniler, Fransızlar, iç isyanlar ve Pontus Rumları) bertaraf edilmiştir.

Tüm ömrünün %61'ini savaşlarla, geri kalanını da isyanlarla boğuşarak geçiren Osmanlı İmparatorluğu üç yüz yıl geriledikten sonra nihayet son savaşlarında savaş sanatının ve biliminin tüm yönlerini anlayabilen ve uygulayabilen bir nesil yetiştirmişti. Bu kadro son savaşı fevkalâde zor koşullarda başarıya ulaştırabilirdi. Ama Türk varlığı büyük coğrafyalardan tasfiye edilmekten kurtulamadı.

Eşref Bey, o dönemin atmosferini şu şekilde ifade etmektedir:

“1908 ile 1913 yılları arasında, kendi iç dertlerimiz, 1912 yılındaki Balkan Harbi ve 1914 yılındaki Trablusgarb Harbi ile başımız binbir fekaket içerisinde iken, dünya, mirasımız üzerine çoktan yerleşmişti. Arap yarımadasındaki hakimiyetimiz son derece zayıflamış, petrol kavgası ile düşman devletler bölgeyi sarmıştı: İngiltere, Fransa ve Rusya'nın yanına bir de Amerika katılmıştı.

Vilayetlerimizin sınırları öylesine geniş ve buna karşılık devlet kadromuz öylesine acizdi ki, mevcut basit bir mesele bile çözülemez hale gelmişti. Valiler, kumandanlar ve iş yapabilecek memurlar sık sık değiştiriliyorlar, hiç kimse neticesi faydalı ama zaman alan bir konuyu ele alma cesaretini gösteremiyordu. Hilafet makamının manevi kuvveti zedelenmişti. Balkan Harbi'ndeki kayıplarımız bizi yemiş bitirmişti. Trablusgarb Savaşı devam ederken, gösterdiğimiz kahramanlığın ve mukavemet kuvvetinin Arap aleminde uyandırdığı heyecan kaybolmuştu. Vaktiyle Makedonya'da hürriyet mücadelesi yaparken, bizimle en halis niyetlerle işbirliği yapmış, çalışmış Arnavut Beyleri, şimdi şaşkın ve çaresizdiler. Topraklarının bir kısmını Karadağlılar'a, bir kısmını Sırp'lar'a, bir kısmını da İtalyanlar'a kaptırmışlardı. İstiklal hülyası, yerini esarete bırakmıştı.

Hem oralarda, hem Arabistan'da yapılacak çok işlerimiz vardı. Hariciye teşkilatımız tam anlamıyla uykudaydı. Sefirler çok yaşlı, hasta, enerjiden mahrum kimselerdi. Büyük merkezlerin başında olanların hemen hemen hepsi İstanbul'dan

uzaklaştırılıyorlardı. Bunların çoğu kırıgın ve küskün İstanbul'dan ayrılıyorlar, Avrupa'nın merkezlerinde dinlenmeye çekiliyorlardı.

Birçok yerde, Osmanlı Devleti'nin artık hükümrân bir devlet olarak yaşayabilmesini ihtimal olarak bile kabul etmeyen bedbinlerle karşılaştım. Bu vatandaşlarımız içinde, mali vaziyeti müsait olanlar, tercihen İsviçre ve İtalya'ya yerleşiyorlardı. Sultan Hamid devri ricalinden çoğunu, çoluk çocuğuyla orada rahat ve huzur içinde buldum. Onlar için Meşrutiyet, zaten vatanın sonu manasına geliyordu.

Yaptığım işler sadece Enver Paşa tarafından biliniyordu. Ailem bile, olan bitenden habersizdi. Harbiye Nazırı ile uzun görüşmeler yaptık. Bizim için şimdilik Balkanlar ve Arnavutluk, bayrağımız altındaki ülkeleri tamamen kurtardıktan sonra düşünülecek yerlerdi. Bütün dikkatimizi Arap Yarımadası'nda toplamaya kararlıydık. O tarihte Harbiye Nezareti, sadrazamlıktan fazla örtülü ödenek alırdı. Enver Paşa eline aldığı konunun önemini bilerek emrindeki tahsisatı kullanabilme hakkını mutlak bir itimatla bana tanıdı. Fakat bu tahsisatın hepsi bile, Anadolu'nun veya Suriye'nin bağrında çöreklenmiş bir Amerikan misyoner okulunun veya orta selahiyetli İngiliz casususunun harcayabileceğinin yanında pek mütevazî kalıyordu. İngilizler, kendisine Mendub-i Sami dedirttikleri, Mısır komseri Lord Kicner'in şahsına, bizim Harbiye Nezareti'nin kadro bütçesinden fazla altın ayırabiliyorlardı. İşte bu şartlar içerisinde mücadeleye giriyorduk" (Kutay,1978, s.29-30)

3.2. Osmanlı-Alman İttifakı

1914 yılı ortalarında Avrupa'da savaşın çıkacağından endişe duyan Osmanlı hükümeti, acilen ittifak arayışına girmiştir. Osmanlı, Balkan Savaşları bozgununun siyasi ve askeri yıkımlarını henüz onaramamış, ekonomik açıdan tam bir çöküntü içindedir. Böyle bir ortamda yeni bir savaşı hem de uzun süreli ve çok yönlü olacağı açık olan bir savaşı, sırf siyasi yalnızlıktan kurtulabilmek için göze alabilmek, Osmanlı Diplomasisi için büyük bir hatadır. Osmanlı Hükümeti tarafından ilk ittifak teklifi, Fransa ile yapılacaktır. Osmanlı Devleti'nin acıklı durumunu iyi

değerlendiren, onunla ittifak yapmakta kendileri için bir yarar görmeyen Fransızlar, Cemal Paşa'nın ittifak önerisini ciddiye dahi almayacaktır (Bayur, 1983, s.630).

Ekim 1911'de Maliye Bakanı Cavid Bey'in, İngiltere ile yaptığı ittifak teklifi de geri çevrilmiş olduğuna göre, Osmanlı İmparatorluğu için fazla bir seçenek kalmamıştır (Armaoğlu, 1973, s.418).

Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu zorunlu olarak Almanya'ya yönelecektir. 22 Temmuz 1914'de Enver Paşa, Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Wangenheim'a ittifak teklifinde bulunmuştur. Aynı gün, Sadrazam Sait Halim Paşa da, aynı teklifi Avusturya'nın İstanbul Büyükelçisi Berštold'a yapmıştır (Bayur, 1983, s.629).

Hayli ilginç olan ise, Avrupa'da savaş rüzgarları olanca hızıyla sürerken Osmanlı devlet adamlarının düşünceleri idi; Sadrazam Halim Paşa, Enver Paşa ve Halil Bey arasında yürütülen toplantıda, bir genel savaşın çıkmayacağı, Osmanlı Devleti'nin Almanya ile bir ittifak anlaşması imzalayarak hem devletin tehlikelerden kurtulacağı hem de ekonomik kalkınmanın sağlanacağı karar altına alınıyordu (Yalçın, 1946, s.23-24).

Bu ittifakı, devletin geleceğini kurtaracak tek çare görerek, 25 Temmuz 1914 tarihli bir yetki belgesi Sait Halim Paşa adına, padişah tarafından imzalanmıştır (Bayur,1983,s.632).

Artık geri dönülmez bir yola girilmiştir. İttifak anlaşması metni üzerinde, 28 Temmuz 1914'de başlayan görüşmeler son derece gizli tutulmuştur. Üstelik, bu gizliliğin sınırlarının 4 kişiden öteye götürülmemesi, olayın kabinenin birçok üyesinden ve milletten saklanması, Osmanlı Devleti'nin iradesi dışında kişisel çaba ve girişimlerle savaşa sürüklendiğinin açık bir kanıtıdır.

Sait Halim Paşa tarafından yürütülen çalışmalardan, ülkenin Almanya ile bir ittifak anlaşması imzalamak üzere olduğundan, İçişleri Bakanı Talat Bey, Savaş Bakanı Enver Paşa, Meclis Başkanı Halil Bey'den başka hiç kimsenin haberi yoktu (Bayur, 1983, s.633).

2 Ağustos 1914 tarihinde, Osmanlı-Alman İttifak Anlaşması metni imzalandığında, ortada şöyle bir görünüm vardı:

1. Bu anlaşma Osmanlı devlet adamlarının iddia ettikleri gibi sadece savunma amaçlı değil, anlaşmanın ikinci maddesinden anlaşılabilceği gibi gerektiğinde saldırı amaçlıdır.

2. Anlaşmanın üçüncü maddesi ile Alman askeri heyetine Türk ordusu üzerinde fiili komuta verilmesi, ülkeyi her an savaşa sürükleyebilirdi.

3. Muhtemel bir Alman-Rus çatışması karşısında, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni silahlı olarak Almanya'ya desteğe mecbur tutması (Alman-Rus çatışması 1 Ağustos 1914'de başlamıştı) 2 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı Devleti'ni kağıt üzerinde savaşa sokmuştur.

4. Ülke geleceği için hayati önem taşıyan böyle bir anlaşma, hiç bir karşı şart leri sürülmeden, belirli garantiler alınmadan, konu ile ilgili uzmanlara danışılmadan ve meclis onayı alınmadan, alelacele imzalanmıştır (Sander, 1987, s.181-183).

Osmanlı Devlet adamları, metnini henüz savaş çıkmamışken hazırladıkları ittifak anlaşmasını, savaş çıktıktan sonra, üzerinde hiç bir değişiklik yapmadan, savaşa Almanya tarafından sürükleneceklerini bile bile imzalamakta tereddüt etmemişlerdir.

Osmanlı-Alman ittifakının sonuçlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Bu ittifak Osmanlı Devleti'ni ekonomik ve askeri alanlarda büyük sıkıntıların yaşandığı bir dönemde Dünya Savaşına sürüklemiştir.

2. 1912-1914 döneminde, tutarlı bir dış siyaset izleyemeyen Osmanlı Hükümetleri, iki bloktan birine giremezler ise, devletin yalnız kalıp, muhakkak parçalanacağına inanıyorlardı. Bu görüş, devleti alelacele ve son derece tutarsız ittifak arayışına sürüklediği gibi, ülkeyi hiç bir karşı şart ileri sürmeden, gerekli güvenceleri almadan, Almanya ile ittifaka zorlamıştır. Enver Paşa ve kabinedeki Alman taraftarları, savaşı Almanya'nın kazanacağına kesin gözüyle baktıkları için, ne pahasına olursa

olsun, Almanya ile ittifak anlaşması imzalamanın ve savaşa katılmanın ülkeye ve kendilerine yarar sağlayacağına inanıyorlardı. Oysa sonuç tam tersi olmuştur.

3. Avrupa’da ittifak ve itilaf blokları arasındaki soğuk savaş, 1914 yılı ortalarında o kadar şiddetlenmiştir ki, çıkabilecek bir sıcak savaşın boyutlarını tahmin etmek hiç de zor değildi. Her iki bloğun güçlü birer üyesi olan Almanya ve Rusya arasında çıkacak bir çatışma, blokların diğer üyelerini de çatışmanın içine sürükleyecektir. Dolayısıyla, Osmanlı-Alman ittifakının ikinci maddesi, Osmanlı İmparatorluğu’nu da bu topyekün savaşın içine sokacaktır.

4. Böylesine yanlış ve yıkıcı bir yolu seçeceğine, Osmanlı savaş dışı kalmayı başarabilseydi, Osmanlı topraklarını aralarında paylaşmak isteyen devletler, birbirleriyle kıyasıya savaştıkları için, belki de bu niyetlerini gerçekleştiremiyebilirlerdi (Sander, 1987, s.183).

3.3. Osmanlı Devleti’nin Savaşa Girişinde Almanya’nın Etkisi

Almanya, Osmanlı Devleti’nin en kısa zamanda mümkün olabilirse hemen savaşa girmesini istiyordu. Almanya’nın bu kadar ısrarla ve acilen böyle bir isteği gündeme getirmesinde şu hesaplar yatmaktadır:

1. Türkler savaşa girer ve Boğazları Rusya’ya kapatırsa, Rusya’nın Batılı müttefikleri ile irtibatı kopacaktı.

2. Türk Ordusu, mutlaka Avrupa savaş cephelerinde, Rus ordusuna karşı kullanılmalıydı.

3. Türkler, Almanlar’ın yanında savaşa sürüklenebilirse, savaş cephelerini Mısır’a, İran’a, Afganistan’a, Kafkasya’ya ve hatta Hindistan’a kadar yaymak mümkündü.

4. Osmanlı Padişahı tarafından ilan edilecek “Cihat”, İslam dünyasında, İtilaf Devletleri’ne karşı büyük bir ayaklanmaya neden olabilirdi.

İstanbul Hükümeti, seferberlik ilan edilmesine rağmen, savaşın ilk yıllarında, savaşın dışında kalmayı daha uygun görmüştür. Enver Paşa’nın hemen savaşa girmek yönündeki fikrine rağmen, kabinenin diğer üyeleri daha gerçekçi davranarak, en az bir yıl savaş dışı kalınmasının faydalı olacağını söylüyorlardı. Gerçekten de İmparatorluğun o sıralardaki hali, bir hayli kötüdür. Devletin dış borçları çok büyük boyutlara ulaşmış, ordu reorganizasyonunu tamamlayamamıştır. Modern savaş araçlarına, hatta cephaneye büyük ihtiyaç duyulmakta, lojistik destek ise yetersiz kalmaktadır.

Alman Hükümeti’nin ve Genelkurmay’ın tüm aceleciliğine rağmen, Türkler’in savaşa katılmaması, onları bir takım tedbirler almaya sevk etmiştir. Önceleri Osmanlı subayları ve aydınları arasında devletin sınırlarının genişletileceği fikri yayılmıştır. Sonraları, savaşın kısa süre içinde biteceği, bu yüzden, Osmanlı Devleti’nin pay elde etmek istiyorsa, savaşa katılması gerektiği fikri ön plana çıkmıştır. Ortaya atılan fikirlerin etkili olmaması üzerine Almanlar, giderek sertleşmeye ve hafif yollu tehditler savurmaya başlayacaktır. Almanya, Osmanlı üzerinde açık emelleri olan Rusya’nın, Osmanlı ülkesine yapacağı bir saldırı karşısında, tarafsız kalarak Osmanlı Devleti’ni yalnız bırakacağını bildirmiştir. Ayrıca Osmanlı ordusuna yapılan silah yardımının da kesileceği söylenmiştir.

Osmanlı-Alman ittifakının imzalanmasından sonra, Almanya, bir yandan derhal Osmanlı Devleti’ni savaşa sokma çareleri ararken, diğer yandan Goeben ve Breslau isimli savaş gemilerini Çanakkale Boğazı’ndan içeri sokma girişimlerinde bulunuyordu. Almanya, bu işi iki sebeple istiyordu:

1. Goeben ve Breslau’yu Karadeniz’e çıkarmak ve Ruslarla çarpıştırmak için bu çok gerekliydi.

2. Zayıf Osmanlı Donanması’nı güçlendirmek ve Karadeniz’de Ruslar’a karşı etkili bir silah haline getirmek için bundan daha uygun bir fırsat olamazdı (Akbaş, 1970, s.61).

Osmanlı Donanması'nın güçlenebilmesi için, son çare olarak görülen ve parası halktan toplanan bağışlarla peşin ödenerek İngiliz tersanelerine ısmarlanan, "Sultan Osman" ve "Reşadiye" zırhlılarına, savaş çıkınca İngiliz Hükümeti el koymuştu. Bu olay, Osmanlı Hükümeti ve kamuoyunda, büyük bir öfke ve düş kırıklığı yaratmıştır. Üstelik savaş dışı durumun sürdüğü bir dönemde, böyle bir gelişmenin ortaya çıkması, hem kamuoyunun umutlarının kırılmasına hem de büyük bir güvensizliğin doğmasına yol açmıştı. İngiltere'ye duyulan öfkeyi, tepkileri ve güvensizliği çok yakından takip eden Alman Büyükelçisi Wangenheim, Goeben ve Breslau'nun çağrılması için en uygun zamanı yakaladığına inanıyordu. (Akbay, 1970, s.62).

Derhal Çanakkale Boğazı'na doğru yola çıkması emrini alan, Almanya'nın Akdeniz Donanma Komutanı Souchon, 10 Ağustos 1914 günü, Çanakkale Boğazı önüne geldi. Savaş Bakanı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Goeben ve Breslau'nun Boğaz'dan içeri alınması emrini vermesinden sonra, iki Alman zırhlısı Marmara'ya girdi. Kabinenin en ateşli Alman taraftarı olan Enver Paşa, kabine arkadaşlarına danışmadan, meclisin onayını almadan, kendi inisiyatifini kullanarak, gemilerin içeri alınması emrini vermişti. Bu ani gelişmenin ardında yatanları şöyle izah edebiliriz:

1. Birçok kabine üyesi arkadaşının tam aksine, Enver Paşa, savaşı Almanya'nın kazanacağına inanıyordu.

2. Ayrıca, savaş dışı kalınsa bile, savaş sonunda İtilaf Devletleri'nin, Osmanlı topraklarını parçalayacağına inanıyordu. Bu yüzden, savaşı kazanacağına kesin gözüyle baktığı, Almanya tarafını seçmesi gerektiğine inanıyordu.

3. Almanya bu gemiler vasıtasıyla hem kolayca Osmanlı Hükümeti'ni, kamuoyunu ve ordusunu kazanmayı hem de Osmanlı Devleti'ni bir an önce savaşa sürüklemeyi umuyordu.

Almanya Türk-Alman İttifak Anlaşması'na rağmen, fiili bir hareket olmaksızın Osmanlı Devleti'ni savaşa sürüklemenin, Ağustos 1914 başı şartlarıyla, imkansız olduğunu anlamıştı. Oysa, Almanya'nın Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine şiddetle

ihtiyacı vardı. Bu yüzden, ancak bir oldu-bitti ile fiili bir durum yaratmak ve Osmanlı Hükümetini savaşa sokmak gerekmekteydi.

Goeben ve Breslau'nun, Boğazlar'dan içeri girerek İstanbul'a gelmesinin yarattığı problemleri ve ortaya çıkardığı durumu şöyle sıralayabiliriz:

1. Gemilere geçiş izni, Osmanlı Hükümeti'nin verdiği bir karar olmadığı gibi hükümet üyelerinin birçoğu, bu olaydan haberdar değildi. Cemal ve Talat Paşalar ile Maliye Bakanı Cavid Bey, hatıralarında olaydan haberdar olmadıklarını, geçiş iznini Enver Paşa'dan öğrendiklerini yazacaklardır (Cemal Paşa, 1977, s.229).

2. Savaş dışı durumu ilan etmiş olan Osmanlı hükümeti, bu oldu-biti karşısında çok zor bir durumda kalmıştır. İngiltere, Fransa ve Rusya'dan gelen büyük siyasi baskılardan bunalan Osmanlı Hükümeti, bir yandan Alman zırhlılarına silahlarını teslim etmelerini veya derhal Osmanlı karasularını terk etmelerini söylerken diğer yandan gemileri 80,000,000 Mark karşılığı satın aldığını ilan etmiştir. Aslında, Osmanlı Hükümeti'nin böylesine güçlü iki zırhlıyı alabilecek ne parası ne de niyeti vardı. Alman Büyükelçisi Wangenheim, uluslararası hukuk kurallarının bir gereği olan, gemilerin silahtan arındırılması ve Türkler'e teslim edilmesi önerilerine çok şiddetli tepki göstermiştir. Üstelik, bu isteklerde ısrar edilirse, Rusya ile birleşilerek Osmanlı ülkesinin paylaşılacağından bile bahsetmekteydi. Wangenheim'ın bu sert ve kararlı tutumu karşısında aniden gemileri satın aldığını kamuoyuna duyuran Osmanlı Hükümeti, Almanlar'ın hesap edemedikleri bir çıkış yolu bulmuştu.

3. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına neden olacak olayların odak noktası sayılabilecek bu iki gemi, gerçekte, Karadeniz'e çıkarılarak Rusya'ya saldırmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nu, Rusya ile çarpıştırmak görevi ile İstanbul'a gelmişti.

4. 2 Ağustos 1914 tarihli Türk-Alman ittifakı ile Türkler'i derhal savaşa sürükleyemeyen Almanya, şimdi bu iki gemi sayesinde, kendi eli ile Osmanlı İmparatorluğu'nu zorla savaşa sokma kararındaydı.

Osmanlı Hükümeti, "Sultan Osman" ve "Reşadiye" zırhlılarının acılarını dindirecek, kamuoyunu mutlu edecek bir eylemi, bu iki zırhlıyı satın aldığını ilan

ederek gerçekleştirmişti. Oysa, Osmanlı Hükümeti bu hareketi yaparken, gemilerin geliş amaçlarını, yapılan hareketin siyasi ve hukuki boyutlarını iyi değerlendirmemiştir. Amiral Souchon'un, tüm ısrarlara rağmen Osmanlı Paşalığını kabul etmeyerek, kendi başına Akdeniz'e açılmakta ısrar etmesi ve Alman Hükümet'nin bu konudaki aşırı baskılarına rağmen, Osmanlı Hükümeti'nin savaş dışı görüntüsü, Ağustos ayı boyunca da devam etmiştir. Ağustos ayı boyunca, tüm girişimlere rağmen, Osmanlı Devleti'ni savaşa sürükleyemeyen Almanya, Eylül başlarından itibaren teknik ve taktiklerini değiştirmiş ve giderek tehdide yönelmiştir. Önceleri Osmanlı subay ve aydınları savaş sonrası tatlı vaatlerle kandırılmaya çalışılmış, vaatler rağbet görmeyince de Osmanlı Devleti'nin istediği silah ve cephanenin verilmeyeceği, borç para isteğinin karşılanmayacağı, Alman subaylarının geri çağrılacağı, Goeben ve Breslau'nun batırılacağı ve Rusya karşısında yalnız bırakılacağı sert bir şekilde ifade edilmiştir (Wallach, 1985, s. 149).

Bir yandan, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni savaşa sürüklemek konusunda giderek artan baskı ve tehditleri, diğer yandan Başkomutanlık Karargahı'nın ileri gelen kurmay subaylarının tüm hazırlıkların tamamlanabilmesi için savaşa en az bir yıl sonra girilmesi konusundaki ısrarları, Enver Paşa'yı zor bir ikilem arasına sokmuştur (Sabis, 1951, s.22).

Esasen, Enver Paşa, en başından beri Almanya'nın kesin zaferine inandığı için, hemen savaşa girme taraftarıydı. Avustralyalılarca çekilmiş ve Rus gizli ajanları tarafından ele geçirilmiş 12 ve 19 Ekim 1914 tarihli iki telgraf, Karadeniz'de Rus donanmasına saldırıyı ve arkasından Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasını, Enver ve Talat Paşalar'ın desteklediklerini yazmaktadır. Aynı telgrafta sadrazam ve diğer kabine üyelerinin böyle bir harekete, en azından şimdilik taraftar olmadıkları, Enver ve Talat Paşalar'ın da, siyasi ve ekonomik yönden Alman desteğine ihtiyaç duydukları belirtilmektedir.

Eylül ayından beri, sürekli olarak Amiral Souchon'un, Osmanlı Donanması ile birlikte, Karadeniz'e açılarak manevra yapma talebiyle karşılaşan Enver Paşa, kabine üyesi arkadaşları ve kurmaylarından gizli olarak, Kurmay Başkanı Bronzart von Schellendorf'a Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş planını hazırlatmıştır (Bayur, 1983, s.214).

21 Ekim 1914’de, gizli şifrelerle Alman genel karargahına gönderip, ertesi gün onaylanan bu plandaki şu maddeler ilgi çekiciydi:

1. Karadeniz’deki Rus donanmasına savaş ilan etmeksizin düzenlenecek bir baskın ile Karadeniz üstünlüğünü bir çırpıda ele geçirmek
2. Denizden Odessa’ya 4 kolorduluk bir çıkarma yapmak
3. Suriye üzerinden Mısır’a bir hareket düzenlenmek

Durumun önemini gösteren yukarıdaki maddelere yönelik şu sorular akla gelmektedir:

1. Avusturya-Almanya-Osmanlı İmparatorluğu üçgeni içinde çekilen (şifreli olanlar dahil) tüm telgraflardan anında haberdar olup derhal ülkesini uyararak Rus ajanlarının haberi olmadan, böyle bir baskın nasıl yapılacaktı?
2. Denizden 4 kolorduluk kuvveti nasıl, hangi çıkarma araçları ile, hangi lojistik destekle Odessa’ya sevk edeceklerdi?
3. Suriye üzerinden Mısır’a yapılacak bir kanal harekâtı Almanlar’ın mı Türklerin mi çıkarına olacaktı?

Görüldüğü üzere, alelacele, derinlemesine düşünülmeden, ülke çıkarları değerlendirilmeden, en önemlisi meclis ve hükümet kararı olmadan verilen kişisel bir karar, Osmanlı ülkesinin yok olmasına neden olacaktır.

Ekim 1914 ortalarında, Almanya’nın artan baskısı ve tehditleri, kişisel ihtiras, içinde bulunulan ekonomik sıkıntı, Enver Paşa’ya İmparatorluğun ölüm fermanı yerine geçecek bir karar aldırarak üzeredir. Üstelik, 20 Ekim 1914 tarihinde, Maliye Bakanı Cavit Bey’in haberi olmadan Almanya ile imzalanan ve Enver Paşa, Cemal Paşa, Talat Bey ve Halil Bey’in imzalarını taşıyan “Borç Para” anlaşması, öyle anlaşılıyor ki, savaşa girmenin bedeli olacaktı.

20-27 Ekim tarihleri arasında geçen bir haftalık süre, Osmanlı diplomasi tarihinin en canlı, en hareketli ve en önemli kararlarından birinin alındığı bir zaman dilimini kapsamıştır. Bronzart von Schellendorf'un savaş planının 21 Ekim 1914 tarihinde, Alman Genelkurmayı'nca onaylanmasından sonra, Enver Paşa 22 Ekim 1914 tarihinde, Amiral Souchon'a şu yazılı emri vermiştir:

“Donanma Karadeniz’de deniz üstünlüğünü kazanacaktır. Bunun için Rus Donanmasını arayarak nerede bulursanız savaş ilan etmeden ona hücum ediniz” (Özgüldür, 1993, s. 31).

Bu emrin verilmesinden iki gün sonra Souchon’un emrindeki Türk gemi komutanlarına bu defa Donanma Bakanı Cemal Paşa imzalı bir emir verilmiştir

“Amiral Souchon’un komutasında Karadeniz’de bulunduğu sırada, Amiralin vereceği her emir, tereddüt gösterilmeden ve hangi şartlarda olursa olsun yerine getirilecektir”.

Almanlar için artık sıkıntılı günler sona ermekteydi. Osmanlı Hükümeti istediği kadar tarafsızlık ilkesini benimsemiş olsunlar Enver ve Cemal Paşalar savaş kararlarını çoktan vermiş ve Donanmayı harekete geçirmişlerdi. 29 Ekim 1914 akşamı Osmanlı Donanması, Rus limanlarından Sivastapol, Odessa, Feodosia ve Novrosiski’yi topa tuttu, buradaki petrol ve tahıl depolarını bombaladı ve bir anda geri dönülmez bir biçimde savaşın içine girildi. Burada dikkati çeken hususları şöyle sıralamak mümkün:

1. Osmanlı Donanması, Rus Donanması yerine torpil ve fındık yüklü iki gemiyi batırarak, kömür yüklü bir gemiyi de ele geçirmiştir. Dolayısıyla, ne Rus Donanması yok edilmiş ne de Osmanlı Donanması üstünlüğü Karadeniz’de kabul ettirilmiştir.

2. Öyle anlaşıyor ki, Rus gizli ajanları, Osmanlı Hükümet üyeleri ve Sadrazamın dahi öğrenemediği saldırı planını ele geçirmiş ve Rus Donanması’nı uyarmıştır

3. Eylül ayından beri hesapları tutmayan Fransa ve Rusya karşısında çok zor durumda kalan Almanya, uzun süren bir baskı ve tehdit döneminin arkasından, Osmanlı Devleti'ni savaşa sürüklemeyi başarmıştır.

4. Kafkasya üzerinden Ruslarla, Mısır üzerinden İngilizlerle çarpıştırmayı düşündüğü Osmanlı Ordusu, Almanya'ya iki yönlü bir rahatlama getireceği gibi, Almanya tarafından Osmanlı İmparatorluğu kullanılarak stratejik noktalar da ele geçirilebilecekti.

5. Ayrıca, savaş içinde siyasi, askeri ve en önemlisi ekonomik bağımlılık altına almayı düşündüğü Osmanlı İmparatorluğu'nu, savaş sonrası iyice ele geçirmeyi ve İmparatorluğun stratejik noktalarını kontrol altında tutmayı düşünmekteydi.

Ancak, savaş öncesinde ve başlangıcındaki bütün bu hesaplar yanlış çıkacak, savaş, her iki imparatorluğun yıkımı ile sonuçlanacaktır. Başlangıcından I. Dünya Savaşı sonuna kadar süregelen Türk-Alman ilişkileri, zamana, siyasi ve ekonomik hayatın çalkantılarına, askeri güç dengesinin şekil değiştirmesine paralel olarak, sürekli bir değişim göstermiştir. Almanya'nın siyasi ve askeri kriz dönemlerinde, Osmanlı Devleti ile yapılacak siyasi veya askeri bir ittifak, hayati önemde görülürken, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve askeri çöküntü dönemlerini içeren 19. yüzyılda, Almanya kurtarıcı olarak değerlendirilmiştir.

Birbirleriyle sınır komşuluğu olmayan, kalıcı ve tarihi temellere dayalı dostluk ilişkileri tesis edilmeyen, salt çıkar amaçlı, birbirlerini kullanmaya yönelik bu iki ülkenin ilişkilerinin, iki ülke için de pek yararlı sonuçlar verdiği söylenemez.

3.4. Alman Politikası

Almanlar, Osmanlı Devleti'nin çaresizliğinden faydalanarak emperyalist hedeflerini gerçekleştirmek için tüm fırsatları kullanarak Osmanlı Devleti üzerinde olabildiğince sistemli ve planlı bir propaganda politikası izlemişlerdir.

Almanlar'ın uyguladığı propagandaların gücü ve sonuçlarını incelenmeye başlanmadan evvel strateji ve istihbarat konularında büyük önem arzeden propaganda konusunun detaylıca açıklanması gerekir.

Propaganda, savaşta ve barışta dikkatli bakışları başka tarafa çevirmek, dostu kuvvetli, düşmanı zayıf göstermek, düşman halkını ve ordusunu fikri olarak zayıflatmak için yapılan maksatlı yanlış söylentilerdir. Bir ülke halkı ne kadar cahil olursa propagandaların gücü o kadar yüksek olur (Karabekir, 1998, s.61).

Barışta propaganda ile neler yapıldığına ilişkin en iyi örnek olarak, siyasi, iktisadi, dini, ahlaki, sıhhi olarak bizi içten çürütecek, tembelliğe sevk edecek, atasözü olarak kabul edilen yüzlerce deymi verebiliriz. Özellikle buharın icadıyla iktisat dünyasındaki büyük değişimden ve mikrobun keşfiyle sağlık dünyasındaki büyük yeniliklerden sonra bizi makinelerden uzaklaştırmak, mikroplardan arındırmamak için sinsice düşünülmüş, dehşet verici propagandalar yapılmıştır. Bunlar en ücra köylerimize kadar nüfuz etmiştir. Bizi tembelliğe, sağlığı korumaya karşı tavır almaya, direncimizi kırmaya yönelik ne varsa propaganda halinde yayılmıştır.

Örnek olarak sağlık için: “Akarsu kir tutmaz”, “Pire itte bit yiğitte bulunur”, “Mikrop benim gibi oluncaya kadar ben dağ gibi olurum” gibi...

İktisat ve ahlak için: “Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar”, “Her iş bitti de iş buna mı kaldı?”, “Adam sende, geç olsun da güç olmasın”, “Akşamın hayrı sabahın şerrinden evladır”, “Evvelimiz Şam, ahirimiz Şam”, “Devletin malı deniz, yemeyen domuz”, “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın”, “Her koyun kendi bacağından asılır”, “Bir lokma bir hırka” gibi...

Düşman tarafına devamlı yanlış haberler vermek, halkın ve ordunun devamlı maneviyatını bozmak için direnci kırıcı haberler yaymak, tarafsızlara karşı kendini güçlü ve adil, düşmanı zayıf ve barbar göstererek kamuoyunu devamlı tarafımıza kazanmak önemli propaganda taktikleridir.

İstihbarat odaları, resimli albümler, gazeteler, ajanslar, özel haberleşmeler bu konudaki vasıtalarlardır. Özellikle tarafsız ülkelerden gazeteci ve gazetelerin satın alınması önemlidir.

Genel olarak İngilizler propaganda konusunda çok ileri seviyedeydi. İngilizler Osmanlılar'a karşı; Araplar'a mektup yazdırarak, dilenci kılığında kişiler göndererek, çadırlar kurdurarak zayıf oldukları zaman kuvvetli, kuvvetli iken zayıf olduklarını, çekilmekte olduklarını yayarak hareket ederlerdi. Örneğin, Dicle ve Fırat Grupları bu yanıltma taktiğinin ateşine yandı. Ve yine, Suriye Cephesi'nde kasti olarak düşürülmüş bir posta çantasındaki haritanın işaretleri ordu komutanı Liman von Sanders'i yanıltarak yanlış tertibat almaya sevk etti.

Büyük harpte Almanlar sürekli propagandalarla halkımızdan, hatta hükümetimizden zayıflıklarını gizlediler, kuvvetlerimize kıyasıya israf ettiler. Alman subayları kışlalarda yedeklerinin dolu olduğu şeklinde devamlı propaganda yapıyorlardı.

Polonyalılar, Bolşevikler Varşova'ya yaklaştığında, esas kuvvetlerinin Varşova'da olduğunu propaganda ederek Rus Orduları'nı Varşova'ya çektiler. Aslında Polonya ordusu iki kanatta toplanmış, Varşova'ya ağır topçunun muhafızı olarak sekiz tabur kadar asker bırakılmıştı. Üç milyonluk Bolşevik ordusunu bir milyonluk Polonya ordusu perişan ederek, yüz binlerce Rus'u esir aldı (Karabekir, 1998, s.64).

Alkol ve aşk casusların maymuncuğudur. Bunlarla birçok kapıyı açabilirler. Düşmanın zehirli gazlar kadar etkili olan propagandasına gelince:

Bunu iki şekilde yapıyorlardı: biri basınla gözlere, diğeri ise ağızlardan kulaklara. Seferberliğin ilk günlerinde Beyoğlu'nda çıkan Alman ve Fransız gazeteleri ve bunların taraftarları olan gazetelerle işe giriştiler. Büyük puntolarla her iki taraf da kendi galibiyetlerini ilan etmeye başladılar. Tabii ki, Erkan-ı Harbiye Reisimiz ile Islah Heyeti Reisimiz Fransız gazetelerin bu durumundan şikayet ederlerdi. Biz her iki tarafa da eşit muamele yapmaya mecburduk. Başlıklarda kullanılacak harflerin azami kaç punto olabileceğini gazetelere tebliğ ettik. Ara sıra

Almanlar bu tebliğin dışına taşarlardı. Bu sefer de Fransızlar şikayete başarlardı. Çok güç bir durum ortaya çıkmıştı. Alman üstlerin emri altında, her iki tarafa da eşit muamele yapmak için ne diplomatik ne de askerce hareket etmek yetmiyordu. Çünkü başları sıkışınca Almanlar Enver Paşa'dan emirler çıkartabiliyordu.

İş gazetelerden beyannamelere intikal etti. Elçilik ve konsolosluk kapılarına her iki taraf da kendi resmi tebliğlerini asarak kalın harflerle ilan etmeye başladılar. Türk olmayan gazetelerden bazıları İtilaf taraftarlığı güdereak bu beyannameleri gazetelerinde yayınlamaktan korkmadılar.

İngiliz ve Fransızlar'ın, bizim de Almanlar'ın safında yer almamızı istedikleri daha savaştan önceki tavırlarından anlaşılıyordu. Savaş çıktıktan sonra Almanlar'ın bizi savaşa sürüklemek hususundaki propagandalarını onlar da menfaatlerine uygun buldular ki karşı propagandalarla hiç uğraşmadılar. Onlar tüm kuvvetlerini ülke içindeki Türk olmayan unsurlarla Türk aleyhine ihtilal yapmak için harcıyorlardı. Yalnız sözlerle değil, para ve silahla da durmadan onları teşkilatlandırıyorlardı. Balkanlar'da ise aleyhimize ittifaklar sağlamaya çalışıyorlardı. Savaşa girdikten sonra Ermenistan ve hatta Mekke Emiri vasıtasıyla Araplar'ın Osmanlı Devleti'nin arkasından ne entirikalar çevirdiklerini gördük.

Almanlar'ın, İtilaf Devletleri'nin sömürgelerindeki Müslümanlar'ı ayaklandırmak için gönderdikleri uzun beyannameleri, gayet kısa propagandalarla etkisiz bıraktıklarına ilişkin bilgiler, savaşta teslim alınan esirlerden öğrenilmekteydi. Şöyle ki;

İtilaf Devletleri, kısaca Müslüman halka “Almanlar Padişah'ın bütün memleketlerini istila etmişler, İstanbul'u donanmalarıyla işgal etmişler ve halifeyi de esir almışlar! İtilaf Devletleri halifeyi kurtarmak ve Müslümanlar'ı korumak için savaşıyorlarmış!” (Karabekir, 1998, s.77)

Sonuç olarak, propagandalar olabildiğince kısa ve kolay anlaşılır olmalıdır. Uzun uzun yalan yanlış bir sürü lafla düzenlenmemelidir. Bir yandan ne kadar büyütölüp şişirilirse onun yalan olduğu o kadar kolay ve çabuk anlaşılır. Çünkü ona karşılık bir tek kelime bile onu tamamen etkisiz hale getirmeye yeterlidir.

Propagandada önemli olan bir taktik de, inandırıcı olması ve asla tehdit ve palavralara itibar edilmemesidir. Almanlar beyannamelerinde kendi kılıçlarının daha keskin olduğundan bahsederken güya Müslüman sömürge askerlerine gözdağı veriyorlardı. Bu tür tehditler en basit akıllarda bile tepki uyandırmaktadır. Yine bunun gibi “İnanmayan kafirdir, haindir” gibi düşünceyi önlemek isteyen kesin ifadeler de onlara inanmamaya sebep olmakta yada çabuk çürütülmektedir.

İslam birliğine ve yakın Doğu’ya Almanlar I. Dünya Savaşı’ndan yıllar önce ilgi duymaya başlamışlardı. İslam birliği politikasından Almanya’nın beklentilerini çok erken bir tarihte Friedrich Naumann formüle etmiştir. Bu kişi şunları yazmıştır:

“Dünya Savaşı’nın Osmanlı İmparatorluğu dağılmadan çıkması mümkündür. Böyle olursa, İstanbul’daki halife cihat bayrağını açacaktır bir kez daha. Hasta adam, son defa toparlanıp Mısır, Sudan, Doğu Afrika, İran, Afganistan ve Hindistan’a şöyle haykıracaktır: “İngiltere’ye topyekün savaş açalım”.

Kayzer’in Alman oryantalistlerini Almanya’nın Yakın Doğu’daki emelleriyle ilgili sorunlar üzerinde çalışmaya özendirdiği hemen hemen kesindir. İmkanları inceleyen oryantalistler oldukça iyimserdi. Almanya’nın Yakın Doğu ve Asya’da bir imparatorluk kurma şansına daha az güvenen diplomatlar ise Pan-İslam faaliyetlerinin hiç değilse bu bölgelerde İngiltere, Fransa ve Rusya’ya zorluklar çıkaracağını umuyorlardı. Her iki grup da (oryantalistler ve devlet adamları) öyle anlaşıyor ki, bir propaganda kampanyasının Almanya’nın dünyadaki konumu üzerinde olumlu bir etkisi olacağını düşünüyorlardı.

Almanya’nın dünyadaki konumunun ne olacağına ilişkin görüşü ile 1914 cihat ilanı arasındaki bağlantıyı kesin olarak saptamak çok güçtür. Müslüman isyanlarının Almanya’nın durumunu iyileştirme yönündeki potansiyel yararlarını herkes biliyordu. Alman oryantalistlerinin Almanya’nın bir dünya devleti olma şansı ve Yakın Doğu’daki rolü üzerine yazdıkları çok sayıda kitap ve makaleye rağmen, Avrupa’da savaş çıkma olasılığı arttıkça Alman kaynaklarının Osmanlı İmparatorluğu’na götürülmesi girişiminde belirleyici faktörler askeri düşünceler oluyordu. Bu girişimi büyük ölçüde, İstanbul’a 1913 yılı sonlarında gelen General Liman von Sanders komutasındaki Alman askeri misyonu gerçekleştirmişti.

Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile bir ittifak kurmasında askeri düşünceler kuşkusuz ön plandaydı. İdare edilen, sınırlı bir cihat fikri 1914 yılından çok önce de çekici görünmüş ve gerçekten belirli bir mantık taşıdığına inanılmışsa da, Osmanlı Hükümeti'nin tam olarak ne zaman ve nasıl cihat ilan etmeye karar verdiği belli değildir. Cihat çağrısının bir parçasını oluşturduğu İslam Birliği propaganda kampanyası Almanya'nın askeri hareket kabiliyetini genişletmeyi hedefliyordu. Almanya, Müslümanlar'ı davası etrafında birleştirerek İtilaf Devletleri'nin sömürgelerinde isyanlar çıkarmayı umuyordu. Böylesi karışıklıklar, kısa vadede, İtilaf Devletleri'nin Avrupa Savaş alanlarındaki askeri gücünde azalmaya yol açabilir, uzun vadede ise, Britanya'nın büyük denizasıırı imparatorluğunu zayıflatmaya yarayabilirdi. Aynı zamanda bu propaganda kampanyası, Alman ürünlerine yeni pazarlar açabilir, Almanya'nın Afrika'daki sömürgelerini koruyabilmesini, belki de yenilerini elde etmesini sağlayabilirdi. Demek ki, Almanya'nın bölgenin kontrolünü ele geçirme girişimi hem askeri hem de politik önem taşıyordu. Bu girişim başarıya ulaşırsa, İngiltere'nin sömürge İmparatorluğu'na bir darbe vurmakla kalmayacak, aynı zamanda Kuzey Afrika'da Alman hakimiyetine imkan sağlayacaktı. Bu da, Almanya'nın Atlantik Okyanusu'ndan Mısır ve Yakın Doğu yoluyla Orta Asya ve Hindistan'a uzanan bir İslam İmparatorluğuna sahip olması yönünde ilk adımı oluşturacaktı. Almanlar'a göre, tarihsel yazgılarına uygun büyük bir imparatorluk düşüydü söz konusu olan.

Politika üreten Almanlar, Müslümanlar'ın Hristiyan sömürgeciliğe duydukları tepkinin ellerinde potansiyel bir silah olacağını varsayıyorlardı. Çünkü İtilaf devletlerinin Müslümanlar'ın Alman emperyalizminin kurbanı olduğunu göstermesi zordu. Osmanlı İmparatorluğu'yla ittifak kurup onun toprak bütünlüğünü koruyacağını güvence altına alan Almanya, Müslümanlar'ın kendi tarafında mücadeleye coşkuylla katılacağı ve küçük bir bedel ödeyerek milyonlarca Müslüman müttefik kazanacağı planları kuruyordu. İttihatçı yönetim ise, kendi adına, hilafetin saygınlığından yararlanarak Hindistan ve Mısır'da ayaklanmalar çıkaracağı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda savaştan etkilenmemiş Arap bölgelerinin desteğini kazanacağı konusunda hayli iyimserdi. Böylesi sonuçların hiçbir şey yapmadan elde edilemeyeceğini düşünen Alman hükümeti, tüm İslam dünyasını Üçlü İttifak'a karşı harekete geçirmek için büyük bir çaba sarf etti. İttihat ve Terakki liderleri yardım etmeye gerçekten istekliydiler.

Osmanlı-Alman İttifakının ilginç bir yönü de, General Bronsart von Schellendorf'un (Bronsart Paşa) Osmanlı Devleti'ne sunduğu önerilerdir. Bu öneriler, 2 Ağustos 1914 yılında imzalanan gizli ittifak anlaşmasından sonra Enver Paşa ile Alman Askeri Misyonu arasındaki yakın işbirliğini açıkça gösterirler (Kuran, 1956, s.570-571).

Aynı gün Osmanlı Devleti seferberlik ilan etmiştir. Osmanlı ordusu merkez karargahı yeni Osmanlı-Alman askeri işbirliğini yansıtacak şekilde reorganize edilmiştir. Enver Paşa Başkumandan Vekili kalmış, Bronsart Paşa kurmay başkanı olmuştur (Sabis, 1943, s.101-102).

Bronsart Paşa'nın planı, Ağustos ile Kasım 1914 arasındaki dönemde Osmanlı genelkurmayı üyelerinin sunduğu birçok plandan birisidir. Söz konusu plan 20 Ekim 1914 tarihli ve Enver Paşa tarafından diğer üyelere danışılmadan kabul edilmiştir. İçerdiği görüşlere karşı olmayan Enver Paşa'ya benimsetildiği anlaşılan bu rapor, 21 Ekim 1914 günü Bronsart Paşa'nın imzasıyla Berlin'e yollanmıştır. Genelkurmay'ın bazı üyelerinin daha sonra yaptıkları karşı çıkışlar, Enver Paşa'nın planlama aşamasında onlara danışmamasında kuşkusuz etkili olmuştur.

İtilaf Devletleri'ne karşı bir cihat ilan edilmesi fikri, kuşkusuz, Bronsart Paşa'nın 21 Ekim 1914 tarihli raporundan daha önce ortaya çıkmıştı. Alman görevliler, İslam'ın İngiltere ve Fransa'nın konumunu tehdit etmek için bir pratik askeri silah olarak yaratacağı etkiyi hesaplıyorlardı. 5 Ağustos 1914 tarihli bir mektupta Alman Kurmay Başkanı Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir rapordan bahsediyordu:

“Hindistan, Mısır ve Kafkaslar'da isyanlar çıkarmak son derece önem taşımaktadır. Osmanlı ile anlaşma Dışişleri Bakanlığı'na, İslam dünyasının fanatizmini kışkırtarak mümkün olduğunca bu planı hayata geçirme fırsatı verecektir”

Osmanlı Devleti ordu karargahındaki Türk subaylarının ise bu Pan-İslam seferine pek sıcak bakmamalarına rağmen, Enver Paşa'nın Alman görüşünden daha çok etkilendiği anlaşılmaktadır. Enver Paşa'nın bu fikre duyduğu yakınlık ve karşı çıkan

subaylara gösterdiği tahammülsüzlük çok iyi bilinmektedir. Ona göre Hilafet'in denenmemiş güç ve itibarıyla, ayrıca bol miktarda Alman altınıyla desteklenen profesyonel propagandacılar İtilaf Devletleri'nin sömürgelerinde başarılı bir kampanya yürüteceklerdi. Ne var ki, Enver Paşa'nın, İslam Birliği politikasına sağladığı coşkun desteğe karşın, bir avuç görevlinin kendi başlarına İngiltere ve Fransa'nın sömürge imparatorluklarını devireceği düşüncesine kapıldığı da bilinmektedir. Enver Paşa, küçük çaplı ayaklanmaların bile İtilaf Devletleri'nin dikkatini sömürgelerinde düzeni sağlamaya yönelteceğine, böylece Osmanlı İmparatorluğu'na ve müttefiki Almanya'ya askeri hazırlıklar için ek zaman yaratılacağına inanıyordu.

Enver Paşa, İslam Birliği ve cihat üzerine görüşlerini yazmamıştır. Ancak, Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasına yol açan olaylarda oynadığı rol, Teşkilat-ı Mahsusa'nın örgütlenmesinde ve idaresindeki rolü dolayısıyla tutumunu araştırmak önemlidir. Enver Paşa, İslam Birliği ve diğer konularda birçok karar vermiş ve bunları kabine üyelerinin çoğundan saklamıştır. Bunun nedeni kısmen onlara karşı duyduğu güvensizlik, kısmen de bir bütün olarak Parlemonter sistemin zaafına ilişkin görüşüdür. Kuşkusuz kendi yeteneklerini çok yüksek görüyordu. 1914 yılına, yani 33 yaşına geldiğinde bazı yetenekleri epeyce gelişmişti. Olumlu özellikleri arasında, elde ettiği mütevazı bir askeri başarı, kişisel etkileyciliği, çabuk karar verme yeteneği ve siyasal eylemde kuvvetin rolünü çok iyi kavramış olması vardı. Osmanlı Devleti'nin savaşa sokulması konusunda olan bitenin farkında olduğuna kuşku yoktur. Enver Paşa, Almanya'nın yardımıyla, Rusya'ya bir darbe indirebileceğine, Kafkaslar'a ve Orta Asya'ya doğru ilerleyebileceğine inanıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun sadece Rusya ile savaşmak zorunda kalacağını düşünmüş olabilir; Rusya bu sırada Batı cephesinde Almanya'yla boğuşuyordu. Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ile müttefik olamazdı kuşkusuz, ama İngiliz Hükümeti Osmanlı Devleti'nin ısmarladığı iki kruvazörüne el koymasaydı tarafsız kalabilirdi. Böyle de olsa Enver Paşa savaşa aklına koyduktan sonra bu gemilere ne olduğu onun için pek önemli değildi. Aynı zamanda, savaş sayesinde Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya büyük miktarlara varan borçları ve bütün kapitülasyon sistemi yok edilebilecekti.

Enver Paşa, Alman Hükümeti'ne Üçlü İttifak'a karşı mücadelede Osmanlı İmparatorluğu'nun değerli bir müttefik olacağını göstermek istiyordu. Eşref Kuşçubaşı, kendini askeri bir deha sayan Enver Paşa'nın askeri konularda genellikle sanıldığından

daha gerçekçi olduğunu ve 1914 yazı boyunca yaklaşan savaşta ideolojik silahlara çok fazla güvenmek istemeyişini ifade etmektedir. Enver Paşa önceleri, halifenin Osmanlı İmparatorluğu dışındaki dünya Müslümanlar'ı üzerinde otoritesi bulunduğundan kuşku duyuyordu. Halifenin nüfuzunun hayli büyük olduğu varsayımı daha hiç sınanmamıştı. Enver Paşa, Kayzer'in İslam'a ebedi dostluk ve bağlılık duyduğuna ilişkin açıklamalarına rağmen, bir çok Osmanlı'nın Almanya'yı Yakın Doğu'ya yönelten gerçek nedenlerin ne olduğu konusunda kuşkular taşıdığını da biliyordu. Ayrıca Pan-Türkist bir propaganda kampanyasının olumlu etkileri olacağına pek güvenmiyordu; ona göre, böyle bir kampanya İran, Afganistan ve Hindistan'da Türk olmayan Müslümanlar'ı rahatsız edecekti.

Almanya ile ittifak anlaşması imzalandıktan sonra Enver Paşa'nın İslam Birliği politikası üzerine görüşlerini birdenbire değiştirdiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girmeden önce, İslam birliği ve cihat, Enver Paşa'nın kullanılmasını gerekli gördüğü silahlar haline gelmiştir. Eşref Bey'e göre, Enver Paşa, cihadın İslam dünyasını kurtarmasa bile, İtilaf Devletleri'ni Müslüman sömürgelerinde çok sayıda kuvvet bulundurmaya zorlayacağına inandığı için cihat ilanını yerinde bir karar sayıyordu.

Cihat ilanının Enver Paşa'ya çekici görüldüğü kuşku götürmez. Daha Ağustos 1914'te diğer nüfuz sahibi İttihatçılar'ın onayıyla, cihat propagandası kampanyasının başlatılması emredilmişti. Cihat, yönlendirilen, sınırlı kutsal savaş olmalıydı, ama amansız bir savaş, yağmalama, katliam ve Hristiyan azınlıklara karşı yerel tepkilerin ortaya dökülmesiyle oyalanmaktan sakınılmalıydı. Bu savaş ordunun komutasında olacak ve Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan hariç bütün düşman milletlere karşı yapılacaktı.

Enver Paşa, propaganda çalışmasının büyük ölçüde, Osmanlı ve Alman zaferlerine ve Müslüman dünyasının çeşitli bölümleriyle iletişim hatlarının kurulup korunabilmesine bağlı olduğunun farkındaydı. Ayrıca biliyordu ki, Osmanlı Devleti'nin bir zafer kazanması bir hayli güçtü, ancak Almanlar'ın daha büyük başarı elde edeceğine, müttefik olarak payına düşenden fazlasını yerine getireceğine inanıyordu. Aynı zamanda Osmanlı-Alman İttifakını Mısır sorununa çözüm getirmenin bir yolu olarak görüyordu. Dahası, Kafkaslar'a ve Orta Asya'ya yönelik

emelleri ve Osmanlı Devleti önderliğinde İslam Devletleri'nin güçlü bir birlik oluşturma rüyası vardı. Ustalıkla yürütülen ateşli bir propagandanın ve Almanya yardımının bu hedeflerin gerçekleşmesini sağlayacağına inanıyordu. Almanya'nın ve Osmanlı Devleti'nin yenilgileri büyük rüyasını sarstı, yine de yazgısının Türkistan'da olduğu inancını ortadan kaldıramadı.

Osmanlılar'ın Irak ve Filistin'de uğradığı yenilgilerin İslam Birliği politikası için ölüm çanını çalmasından sonra, Enver Paşa'nın Orta Asya planları daha görünür hale gelmeye başladı. Pan-Türkizm politikası, Kars ve Batum yolunu açan Rus-Osmanlı ateşkes anlaşmasıyla da bağlantılıydı. Haziran 1918'de bu bölgede toplanan Enver Paşa'nın komutasındaki ordular, İtilaf Devletleri ile tatmin edici olmayan bir ateşkes antlaşması imzalanması halinde direniş merkezleri oluşturacaktı (Cebesoy, 1953, s.8).

Alman Hükümeti, Enver Paşa'nın İslam Birliği politikasını arka plana iterek daha çok Pan-Türkizm'e yönelmesini savaşın ortak yürütülmesine bir engel olarak görmüştür. Bu tutum 1918 yılına gelindiğinde iyice belirginleşti. Bu tarihte Almanlar kendi savaş hedeflerini İslam yanlısı propaganda ile gizlemeyi bir yana bırakmış ve Enver Paşa'nın Orta Asya planlarıyla doğrudan doğruya çatışır hale gelmişlerdi (Vernier, 1939, s. 16-21).

Enver Paşa'nın Orta Asya politikası, Almanlar'ın ve pek çok Osmanlı subayının ittifaktan beklediklerinin çok ötesine gidiyordu. Almanya, kuşkusuz Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasına Enver Paşa'nın vaatlerini yerine getirmesine büyük umut bağlamıştı.

Mareşal von Hindenburg'a göre Almanya'nın ittifaktan bekledikleri mütevazî düzeydeydi: Osmanlı orduları, Osmanlı topraklarını savunacak, böylece kendileriyle savaşan İtilaf orduları Avrupa'dan uzak kalacaktı. İttifak sınırlı ölçüde başarılı oldu. Osmanlı orduları 100.000'den fazla düşman askerini Avrupa savaş meydanlarının dışında tuttu. Hatta Osmanlı Hükümeti Avrupa'ya savaşmak için birlikler gönderdi. Ne var ki, bir çok Alman Osmanlılarla ittifakı ağır bir yük saymıştır. Von Hindenburg Enver Paşa'yı özel olarak hedef alıp eleştirmesine rağmen, İslam birliği politikasından hoşnut değildi, özellikle Çanakkale ve Bağdat'ın başarıyla

savunulmasından sonra, Enver Paşa'nın, cihat çağrısı açıkça etkisiz kaldığı halde, İslam dünyasının politik olarak birleştirilmesi konusunu ciddi biçimde düşündüğü anlaşılmaktadır.

Alman askeri bakış açısından, Enver Paşa'nın Orta Asya bozkırlarına doğru ilerleme arzusu, ortak savaşta esas görevden bir sapmaydı. Alman Yüksek Komuta Heyeti Avrupa'daki zaafı konusunda endişelenirken, başta Alman ve Enver Paşa hayallerinde İran'a, Afganistan'a, Hindistan'a ve Mısır'a doğru yol alıyorlardı. Oysa Mısır'a yapılan iki saldırı da sonuç getirmemişti.

Enver Paşa'nın planlarının Osmanlı Devletini yararsız girişimlere sokmaya yönelik olduğu doğrudur. Özellikle, 1916 yılında Mekke'nin, ertesi yıl Kudüs'ün düşmesinden sonra Osmanlı Devleti'nin kayıplarıyla ilgili kaygıları büyüdükçe, Hazar Denizi etrafında fetihler yapma hayalleri de arttı. Almanlar'ın onu bu plandan vazgeçirme çabaları ise sonuç vermedi.

Osmanlı ordusundaki Alman aleyhtarı subayların benzer girişimleri de sonuçsuz kaldı. Yine de Enver Paşa, Almanlar'ın Türkler'e karşı küstahlıkları ve beceriksizce yürüttükleri propagandaları yüzünden sevilmemeye başladığını anlamıştı. Feslerine, Osmanlı üniformalarına ve kimi Alman subaylarının akıcı Osmanlıca'ya vakıf olmalarına rağmen, onlara ve Enver Paşa'ya karşı tepki artmıştı. Türk subayları, Osmanlı İmparatorluğu hakkında pek bir şey bilmeyen, üstelik öğrenmek de istemeyen bir çok Alman'ın tutumundan rahatsızlık duyuyordu. Almanlar, Osmanlı Devleti'ne büyük miktarlarda para ve malzeme yardımı yapmaya bir süre daha devam ettiler. Enver Paşa ile yüksek rütbeli Alman subaylar arasındaki iyi ilişkilere rağmen askeri işbirliği en hafif deyişle bir hayli zor yürüyordu. Alman planlamacılar bazen yaratıcı olsalar da genellikle Yakın Doğu'da pratik tecrübeden yoksundular. Alman politikası akademik ve karmaşık nitelikteydi, Berlin'deki oryantalistlerin eseri idi. Bu oryantalistlerin Pan-İslamizm'in etkilerine duydukları inanç, savaş meydanlarındaki Alman ve Türk subayları tarafından paylaşılmıyordu. İtilaf Devletleri'ne karşı genel bir Müslüman ayaklanması çıkartılmamıştı. İslam dünyası dağınık ve hareketsiz kalmış, Müslümanlar da İtilaf Devletleri'nin sıkı denetiminden kurtulamamıştı. Almanlar ve Osmanlılar'ın başarısızlıkları, kısmen İngiliz ve Fransızlar'ın Yakın Doğu'daki savaşın önemli olduğunu anladıktan sonra

aldıkları karşı tedbirlerin sonucuydu, ama daha çok İslam birliği rüyasının yanıtıcı niteliğinden kaynaklanıyordu.

4. TARİHTE İSTİHBARAT

4.1. Eski Devletlerde İstihbarat

Teşkilat-ı Mahsusa ve Teşkilat-ı Mahsusa'dan önce, Türkler'de ve diğer devletlerde mevcut istihbarat faaliyetlerini ve teşkilatlarını incelemeye başlamadan evvel, istihbarat kavramına genel olarak değinmek gerekir.

İstihbarat, savaşta ve barışta doğru haber almak ve yanlış haber yaymak demektir. Ordudaki asker sayısının fazla olmasından, en modern askeri silahlara sahip olmaktan, en detaylı ve profesyonel savunma/saldırı planları hazırlamaktan daha önemli olan, savaşılan toplumun içinde küçük de olsa etkili bir insan grubuna sahip olmaktır (Karabekir, 1998, s.23).

İstihbarat, alınacak haberler açısından açık ve gizli olmak üzere iki unsura sahiptir.

Açık olan haber unsurları, barıştaki ordu hakkında seyyar ve sabit orduların harp durumu, talim ve terbiye, silahlar, trenler, yollar, arazi, iklim, insan, taşıma araçları, emir komuta durumu, subayların ve askerlerin durumu, büyük komutanların şahsiyetleri, halk ve hükümet nazarındaki itimatları, ülkenin enerji kaynakları, ülkenin ve kamuoyunun durumu, ülkede medyanın rolü vb. konularını içerir.

Açık olan bu haber unsurları, İstihbarat şubesinin ve ateşemiliterlerin çalışmasıyla elde edilir. İstihbarat şubesinde devletlerin önem derecelerine göre kısımlar ve masalar bulunur. Burada o devletin lisanını bilen, gereği kadar subay genelkurmayca temin edilen, ateşemiliterler tarafından gönderilen kitapları, dergileri ve gazete küpürlerini tercüme ederler.

Bölgesel gazetelerin gerekli küpürlerinin dosyalarını tutarlar. Her sene o devlete ait yayımlanması uygun görülen bilgileri orduya ve gerekli kademelere dağıtırlar. Gizli konular sadece büyük karargahlara bildirilir (Karabekir, 1998, s.24).

Ateşemiliterler, gittikleri bölgenin lisanını kesinlikle iyi bilmelidirler. Kendi ülkesini her yönden en iyi temsil edecek vasıflara sahip olmalıdırlar. Gittikleri ülkenin lisanın bilmez davranarak, bölge insanların özellikle askerlerin konuşmalarına ilgisiz kalıyor gözüükerek vazifelerini kolaylaştırabilirler.

Ateşemiliterler bulundukları bölgeye ait karşıt fikirli en az iki günlük gazeteyi ve askeri bölgesel dergileri okumak zorundadırlar. Çok uzun ve detaylı tercüme işi yerine önemli bilgi küpürlerini elde etmeleri daha önemlidir. Yine tüm resmi törenlerde bulunmalıdırlar ve kendileriyle temasa geçmek isteyenlerin de birer casus olma ihtimallerinin büyük olduğunu asla unutmamalıdırlar.

Gizli olan haber unsurları ise, normal bir gözün rahatlıkla göremeyeceği bilgilerden ibarettir. İşte bu kısımda da casuslar devreye girmektedir.

Casuslar iki türdür:

1. Senelerce yetiştirilmiş subaylar
2. Herhangi bir iş için kullanılan halktan kimseler

İkinci maddede bahsedilen türdeki casuslar genelde iki taraflı çalışmıştır. Bunlardan sakınılmalı, kendilerine önemli bilgiler verilmemelidir. Geçmişe bakıldığında bu türün çoğu düşman tarafında öldürülmeyip, para, kadın veya benzeri yollarla bize karşı kullanılmıştır (Karabekir, 1998, s.26).

Eski Türkler’e yakın komşu olup sürekli geçimsizlik ve savaşlar yüzünden tedirgin olan Çinliler, istihbaratı çok önemsemişti. Bu istihbarat görevlilerine “Çaşı-Çaşut” denilirdi. Çinliler casuslarını daha çok din görevlilerinden seçiyorlardı. Gök Tanrı’yı kutsal sayan topluluklara kendi inançlarını benimsetmek isteyen Çinliler, “Çaşut” larını, yani tapınaklarda yetiştirilen din adamlarını bu topraklara göndermeye başlamışlardı. Bu gezginci ajan rahipler hem misyonerlik yapıyor, hem de edindikleri bilgileri yetkililere veriyorlardı (Hiçyılmaz, 1994, s.15).

Kuzey Çin’e hükmeden Topa Kuci’nin ülkesindeki kültür değişiminden ve 584 de Topa’ların ikiye ayrılmasında dinci casusların büyük etkisi olmuştur. İkiye

bölünmenin ardından iki Topa ülkesinde de buda yaygınlığı ile ülke kültür ve din değişimine uğramış ve bir zaman sonrada tarihten silinmişlerdi.

Görülüyor ki, bir toplumun ortadan kaldırılması için enine boyuna kanlı savaflara gerek kalmıyor ve toplum, kendi bireyleri tarafından yok edilebiliyor.

İran–Turan Savaşları’nın altında casusların olduğu İran destanlarında yer alırken, toplumu birbirine düşüren casusların varlığı kapalı bir dille Orhun Yazıtları’nda yer almaktadır.

Casusluk, bazen yıllar süren fedakarlıklar ve sabır gerektirmektedir. Bunun en eski örneğini MÖ 138 de görüyoruz. Chang Chien, Hun ülkesinde 13 yıl kalıp, savaş düzeninden toplum yapısına kadar her türlü bilgiyi bir raporla veren gezginci bir “Taşut” tu. Cank-Sung-Çing bilinen bir güvenlik örgütü liderlerindendir (552-745).

Çinliler, Göktürkler’in giderek kuvvetlenmesi üzerine güvenlik örgütüne büyük önem vermiş ve ajanlarını diğer Asya boylarına göndermişlerdi. Çin casusluk örgütü, Göktürk liderleri arasındaki gerginlikten istifade ederek hükümdar Şapolya ile Apohan arasındaki sürtüşmeyi iç savaşa dönüştürmüştü. İstihbaratı değerlendiren ve kimi zaman provakasyon ile iç harplerin ateşini yakan sadece Çinliler değildi; Kırgızlar, Moğollar, İranlılar, Hintliler, Avarlar, Macarlar da benzeri faaliyetlerin içindeydiler. Hasan Sabbah’ın batını örgütü mensupları, birer fedai ajan olarak Anadolu, Irak, Suriye ve İran dolaylarına yayılmıştı. Bu ajanların bir bölümü Selçuklu saraylarına casus olarak giren kadın ajanlardı.

4.2. Eski Türkler’de İstihbarat

Eski Türkler’de ve Osmanlılar’da casusluk faaliyetlerini inceleyenler, genelde istihbarat faaliyetlerini ülke savunmasının ayrılmaz parçası olarak görürler. Hasan Adnan Giz, casusluğa verilen önemi şöyle ifade etmektedir:

“Gazneliler, Selçuklular ve onları takip eden Mısır Türk Kölemenleri’nde, harp esnasında düşman saflarında çalışan askeri casuslardan başka civar hükümetleri ve yurdun umumi durumunu gözeten büyük ve daimi casusu şebekeleri vardı. Ülkeleri

fethetmek ve dünyaya hakim olmak ülküsünü güden Cengiz ve Timurlenk, casusluğun ehemmiyetini takdir ederek bu vadide büyük teşkilatlar vücuda getirdiler” (Hiçyılmaz, 1994, s.19)

Cengiz Han’ın, fetih öncesi işgal edeceği topraklar üzerinde etütlerde bulunduğu ve o memleket hakkında malumat sahibi olmadan harekete geçmediği bilinir. O memleket hakkında bilgi verecek unsurlar ise para ve makam karşılığında elde edilirdi.

Şehirlerde ve orduda “Havadis Katipliği” kurulması valilerin, askerlerin ve halkın kontrol altında tutulması, bir iç güvenlik meselesi olarak görülürdü. Bunun yanı sıra haber sorumluları ile dış kaynaklardan bilgi alınması, yabancı seyyahların ve kervanların kontrolleri de eski dönemin çalışmaları arasındaydı.

Gazneliler, ülke içindeki yabancı düşmanların faaliyetlerine karşı “Hafiye Teşkilatı” kurmuştu. Aynı tarz teşkilatı Nizamül Mülk Selçuk ülkesinde de uygulamak istemişti. Adnan Giz bu teşebbüs ve teklifin Melikşah tarafından reddedildiğini belirtmektedir.

Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde tıpkı Timur ve Uluğ’da olduğu gibi, “Subaşı” lar askeri ve mülki amir görevindeydiler. Osmanlılar’da casusluk imparatorluğun ilk kuruluşu ile başlamıştı. Araştırmalar, Osmanlı Devleti’nin kurucusu I. Osman’ın beyliği çevresindeki bey ve tekfurlara karşı casus kullandığını göstermektedir.

Vak’anüvis ve Şehnameciler’in pek temas etmediği casusluk faaliyetleri ile ilgili belgeler, genellikle yazışmalar ve diğer vesikalarda yer almaktadır. Topkapı müzesi müdürlüğü sırasında, bu tür belgelerin gün ışığına çıkması yolunda çabalar veren Tahsin Öz’ün tarihe kazandırdığı iki belge, konusu açısından önem taşır.

İbrahim Hakkı Konyalı söz konusu belgeler üzerinde çalışarak Osmanlı istihbaratına yeni ışıklar tutmuştur.

“Fatih ve bilhassa Yavuz zamanındaki casus teşkilatı bugünün en mükemmel teşkilatı olan Intelligence Service’i gölgede bırakacak kadar kuvvetliydi. Bu teşkilat, komşu ve bilhassa düşman devletlerin içişlerini, ordularını, donanmalarını bütün teferruatı ile öğrenirlerdi. Devlet, düşmanın kuvvetlerini adanıklı öğrenmeyince ve ölçmeyince harp ilan etmezdi. Fatih’e İstanbul’u kazandıran casuslardı” (Hiçyılmaz, 1994, s.18).

Fatih dönemindeki casusluğa ilişkin faaliyetlere M.Raif Ogan da temas eder. Yazara göre, Osmanlı Dönemi’nde istihbarat çalışmaları Fatih’ten önce başlamıştır. Fatih’ten çok önce Bizans’ta casus teşkilatının bulunduğunu ifade eden Ogan şu görüşü öne sürer.

“Yıldırım zamanında Orhan devrinde hatta hiç yanılmadan ispatını da üzerime alarak beyan edebilirim ki, Selçuki asrından itibaren Türkler’in İstanbul’da ve Bizans ülkelerinde daima Intelligence Service teşkilatı bulunduğu muhakkak ve kat’idir. Fatih’in yaptığı mevcudu tanzim, tevsi ve ikmal eylemiş bulunmaktan ibarettir. Muhakkak ki, II. Sultan Mehmed bundan ziyadesi ile faydalanmıştır. Casusluk müessesesinin varlığı ise olsa olsa Fatih’in ince siyasi dehasını gösterir, yoksa fethin kahramanlık safhasındaki azamet ve haşmetini küçültmez”

Ogan’ın bir diğer tespiti de Bizanslılarla çalışan ajanları üzerinedir:

“İstanbul’daki Fatih’in beşinci koluna mukabil, Türkler’den olup da Bizanslılar’ın muvaffakiyetini isteyenler ve şayet, Fatih şehri istila ederse hayatlarının devamından ümit kesenler de vardı. Fatih’in Bizans hükümet ricalinden ve kilise erkanından bazılarını ele alarak, halk içinde bir ademi mukavemet taraftarı kitle peyda ettirmek üzere teşebbüsde bulunmasını, teşkilat kurdurmasını da hadiseler birbirine bağlanınca, tarihi hakikat olarak kabul eylemek lazım gelir” Ayasofya’da kardinal şapkası görmektense Türk sarığı görmek isteyenlerin feryadını sadece bir taassup fevranı saymak yerine, gizli bir teşkilatın halk arasındaki propagandalarının semeresi olarak kabul eylemek hem vakaların seyrine hem de hikmeti tarihe uygundur. Fatih mukavemeti içten kırmak ve dıştan yıkmak için hiçbir çareyi ihmal etmemiş ve tedbirlerini yalnız hücumla inhisar ettirmemiş, hücumun muvaffakiyetini sağlam planlara bağlamıştır”

Sağman'ın ifadesine göre Fatih'in Bizans içerisinde ajanları vardır ve bunlar bir yandan toplumun içinde bulunduğu durumdan Osmanlı İmparatorluğu'nu haberdar ederken, bir yandan da iç mukavemeti kırmak yolunda faaliyet göstermektedir. Bu faaliyet imparatorluk içinde karışıklık yaratmaya yönelik provokasyonları da içermektedir.

Yavuz Sultan Selim de Çaldıran Seferi'ni İran'da istihbarat değerlendirmeleri yaptıktan sonra gerçekleştirmişti. Topkapı Sarayı'nda casus teşkilatının İran hakkında verdiği raporlar bulunmuştur. Yavuz Selim istihbarata dayalı ilk maliyet muhasebesini Çaldıran Seferi'nde yapmıştı (Cemil, 1997, s.30).

Osmanlı döneminin istihbarat örgütü sadece haber alma değerlendirme ile yetinmez karşı tarafın önemli kişilerini de kaçırdı.

İstihbarat teşkilatının Osmanlı sınırları içinde “Tebdil” gezerek vazife yaptığı ve bu yönde “Tebdil kolları” olmasına karşın Adnan Giz, “Eski Türkler'de casus teşkilatı” başlıklı yazısında şu görüşü öne sürmektedir:

“Osmanlı Devleti'nde son zamanlara kadar resmi bir istihbarat teşkilatı yoktu. Yalnız harp esnasında Serdar-ı Ekrem tarafından seçilen fedailer düşman saflarına girerek bu vazifeyi görürlerdi. Fakat siyasi hayatın büyük bir ehemmiyet kazandığı son asırlarda bu mahrumiyetin bir çok zararları görüldü”

Yazar bunu bir kayıtsızlık olarak görmekte ve Babıali'nin Avrupa hadiselerine ilgisiz kalınmanın bir siyaset olduğunu ifade etmektedir:

“Halbuki İmparatorluğu'nu parçalamak gayesini güden Avusturya-Rusya ittifakı, bu devletlerin Hristiyan taba arasına saçtığı fesat ve ihtilal tohumları, Osmanlı Devleti'ni kendi menfaatlerine alet etmek isteyen Fransa'nın İstanbul'da çevirdiği entrikalar, devleti büyük bir çıkmaza sürüklüyor, siyasi hayatın sefaleti ve istihbaratın bozukluğu her gün biraz daha kendini gösteriyordu. O devirlerde harici siyaset fener beyzadeleri tarafından idare edildiği gibi, Avrupa sefaret tercümanları vasıtasıyla da haber alınırdı. Halbuki diplomatlarının çevirdikleri entrikalarda devlet

için bir menfaat olmadığı kadar, hadiseleri kendi siyasetlerine göre tevil eden sefaretlerin verdikleri haberlerde de işe yarar bir hakikat bulunmazdı”

Buna karşılık, Avrupa Devletleri, İstanbul’da kurdukları istihbarat teşkilatları ile gizlilik tanımıyorlardı. Mesela, önemli ve gizli bir saray toplantısını, Avrupa gazetelerinden takip etmek mümkündü.

Durumun ciddiyeti III. Selim zamanında anlaşılabilecek ve Avrupa’ya yetkin elçiler gönderilerek istihbarat ön plana alınacaktı. Bu konuda verilmiş örnek bir çabayı 1797 tarihinde görüyoruz. Viyana elçisi Arif Efendi, Avusturya ile Fransa arasında imzalanan anlaşmayı zamanında İstanbul’a bildirmiş ve durumdan henüz haberi olmayan Avrupa Devletleri’nin sefaretlerini bir tebliğ ile bilgilendirmişti. Bu yenilik Avrupa Devletleri’ni hayrete düşürmüştü.

Osmanlı İmparatorluğu’nun istihbarat faaliyetlerine fermanlarda rastlamak mümkündür. I. Abdülhamid’in İnebahtı muhafızı Süleyman Paşa’nın fermanı “Memleket’te bir takım casusların dolaştığı ve tedbir alınması”na yöneliktir.

Topkapı Sarayı arşivinde bulunan, 1179 tarihinde verilmiş bir raporda tebdil teşkilatlarının yapısını görmek mümkündür. Bu rapora göre Rumeli ve Anadolu üçer kola ayrılmış ve her kola ikişer tebdil gönderilmiştir.

Orta boylu, kumral bıyıklı, esmer ve açık kaşlı Gümüşhaneli Hafız, siyah ve dik bıyıklı ve uzunca boylu Cezayirli İbrahim, Rumeli orta kolunun tebdillerindendir. Bu iki ajan Edirne, Sofya, Niş, Belgrad, Vidin ve Bosna’yı kılık kıyafet değiştirmek suretiyle tetkik edecek ve bilgi alacaktır. Sağ kol ise Kara Ahmet ve Feyzullah isimli iki kişiye verilmiştir. Kara Ahmet orta boyludur. Feyzullah ise uzunca boylu, kumral bıyıklı ve zayıf bir ajandır. Bu şahısların görev alanları arasında ise Silistre, Kırkkilise, Yerköy, Eflak, Buğdan ve Uzi bulunmaktadır. Sol kol görevlilerinden Sofu Mehmet, orta boylu ve siyah bıyıklı, top çehreli ve çatık kaşlıdır. Uzun Mehmet, lakabından da anlaşılacağı üzere uzun boylu, siyah bıyıklı çatık kaşlı ve zayıftır.

Tekfur Dağı, Yenişehir, Selanik, Mora'yı Boşnak görünüşü ile dolaşacak olan bu ajanlar daha sonra Sırhalı ve Saroz'da gezeceklerdir.

Tebdillerin Anadolu sağ kolunda Aksaraylı Feyzullah ile Salih Seyid bulunmaktadır. Feyzullah orta boylu, yastık bıyıklı, çatık kaşlı ve ulu yüzlüdür. Diğer ajan ise orta boylu olup kara bıyıklı ve kara kaşlı olarak tarif edilmektedir. Bu ajanlar Kütahya, Konya, Adana, Halep, Urfa ve Dıybakır havalesinde görevlendirilmiştir. Dönüşlerinde ise Harput, Bolu ve Malatya'da görev yapacaklardır (Hiçyılmaz, 1994, s.21).

Sol kolda görevli uzun Ali, Uzun İsmail, Laz kıyafetine girip Karadeniz, Sivas, Tokat ve Kars'a gideceklerdir. Bu görevliler Ege Adaları'na gittiklerinde Kalyoncu kılığında olacaklardır. Rumeli orta kolunda Silahşör Uzun Ali (uzun boylu, kara bıyıklı, çatık kaşlı, ince vücutlu) bulunmakta ve Bosna ile Mora havalesinde görev yapmaktadırlar.

İbrahim Hakkı Konyalı'nın verdiği bu bilgiler Hasan Adnan Giz'in ilk dönemlerde Osmanlı İstihbaratı'nın olmadığı şeklindeki görüşlerinden farklıdır ve İmparatorluk belgesi olması açısından önem taşımaktadır. Bu görünüş içinde Osmanlı İstihbaratı'nı, ilk dönemlere Giz'in belirttiği siyasi zayıflık içinde dış haber alma olarak güçsüz bulabiliriz. Ama bu tebdil misallerini dikkate alırsak iç güvenlik istihbaratında gerekli çabanın verildiğini söyleyebiliriz.

Avusturya İmparatoru Ferdinand'ın Kanunu Sultan Süleyman nezdindeki seferi Busbeck, hükümdarına Türkler hakkında verdiği raporunda, başarının sırrını Askeri sanayinin gelişmesine ve casusluğun mükemmelliğine bağlamaktadır.

Busbeck bir diplomat ve yazardır. Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki gözlemlerini seyahatnamesinde ortaya koyabilecek kadar da yetkin bir uzmandır. Ama Osmanlı İmparatorluğu'na diplomat, yazar arkeolog veya Türkolog görünümlü hayli ajan gelmiştir.

Pierre Jaubert de bunlardan biridir. Paris doğu dilleri mektebinde Arap ve Fars dillerini öğrenmiş, 1798'de Mısır'daki resmi müzakerelerde tercüman olarak görev

yapmıştı. 1804 de ise III. Selim'in tahta çıkışını tebrik için İstanbul'a gönderilmişti. Jaubert'in İstanbul'a gelişi aslında başka bir sebebe dayanıyordu. İran tahtına 1797'den itibaren Kaçarlar hakimdi ve Ali Şah hükümdar koltuğunda oturuyordu. Ali Şah'ın Fransa'yla dostluk kurma ve işbirliği isteği Paris'te hayli önemsenmişti. Ancak tüccar olduğunu söyleyen bir Ermeni'nin İstanbul'da Paris sefaretine teslim ettiği mektubun araştırılması gerekiyordu. İran'la Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir anlaşma yapmak, en azından bunu İstanbul'a bir baskı unsuru olarak kullanmak için bir ajanının İran'a gitmesi gerekecekti. Bu ajan Ortadoğu'ya vakıf, aslen Provence'li bir hukukçunun oğlu olan Pierre Jaubert olacaktı.

Fransa'nın endişesi sadece Osmanlı İmparatorluğu değildi. Bu seyahatin tehlikeden uzak geçmesi ve gizli belgelerin Şah'a ulaştırılması için İngiliz ve Rus ajanlarının varlığını da dikkate almak gerekecekti. Fransa'nın İran üzerinde kuvvetlenmesi, üç ülkenin de işine gelmeyecekti. Jaubert Paris'ten hareketinden 35 gün sonra İstanbul'a gelmiş ve III. Selim'in huzuruna çıkarak görünen görevini tamamlamıştı. İstanbul'da mektubu getiren Ermeni aracı ile görüşen Jaubert, yanında bir rehber ve iki muhafızı olduğu halde Karadeniz'e açılmıştı.

Trabzon'da Fransız konsolosu Dupre ile yaptığı müracaatın cevabını hayli geç almış ve Erzurum'a geçiş iznini zorla koparmıştı. Osmanlı yetkilileri bu yolculuğu dikkate değer bulmuş ve daha iyi izleyebilmek için ajana vize vermişti. Kfile 19 Haziran gecesi Erzurum'a gelmişti. Bir süre sonra Erzurum'dan çıkması için ona bütün kolaylıklar gösterilecek ve firarı da sağlanacaktı. Ancak daha sonra, ajan ve arkadaşları Doğu Beyazıt'ta ele geçirilip kaleye hapsedilmişlerdi. İzlenimleri 4 aylık tutsaklık ve veba salgını ile son bulduğunda, Jaubert mektubunu bir aracı vasıtasıyla İran Şahı'na iletmişti. 19 Şubat 1806'da Yusuf Paşa'nın Beyazıt'a kadar gelen silahtarı ile şehirden ayrılmış ve İstanbul'a dönerken yolunu değiştirerek bu defa Malazgirt-Ahlat yolu ile Van'a gelmişti.

Jaubert'in Anadolu-İran seyahati, seyahatnamesinde anlatıldığı gibi normal bir gezi olmaktan çok uzaktır. Gittiği her yerde isyanlar çıkması ve İran'da beklenenin dışında gayet soğuk karşılanması dikkat çekicidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik hüviyeti de olsa kişilere “şüpheli” muamelesi uygulaması, Trabzon'dan Erzurum'a geçişi bile izne bağlaması, istihbarata verdiği önemi göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasındaki istihbarat çalışmaları 17.yy sonlarına kadar dayanır.

1837'de Avusturya yetkilileri Viyana elçisi Rıfat Paşa ile temasa geçerek ülkenin istihbarata gereken önemi vermesini istemişlerdi. Bu noktada öylesine anlayışlı davranmışlardı ki, Osmanlılar Avusturya'da bir casus bulundurmaya istedikleri takdirde, Avusturya hükümeti bunu olumlu karşılayacaktır.

Avusturya'nın bu kolaylığı kendi menfaatleri doğrultusunda istediği şüphesizdir. En azından Osmanlı'nın güvenini kazanmayı ya da imparatorluğun istihbarattaki zayıflığının kendilerini etkileyeceğini düşünmüşlerdir.

Rıfat Paşa'nın, Hariciye Nazırı Koca Reşit Paşa'ya bildirdiği bu teklif, İstanbul'da olumlu karşılanmış ve Viyana'da ilk defa bir resmi Osmanlı ajanı bulunmuştur.

Osmanlı Devleti'nde o tarihe kadar hiçbir casus teşkilatının bulunmadığı, hatta Babaîlinin bu işlerden habersiz olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. “Bu gibi işlerin faydası evvel emirde pek malum olmadığından bir sene tecrübe olunması” ifadesi bu düşüncüyü yansıtmaktadır. Osmanlı Devleti'nde bu tarihe kadar casusluğun olmadığını söyleyen elçinin diğer görüşlerine de bakmakta yarar olacaktır:

“Bu usulün icrası onaylandığı takdirde her hafta Avusturya'nın ve diğer devletlerin ahvaline ait raporlar vermek, Avrupa gazetelerine devleti aliye lehinde yazılar yazmak ve diğer hizmetlerde kullanılmak şartı ile bu zata senelik yirmi, yirmi beş bin kuruş vererek bir senelik mukavele yapılması hatıra gelmiş ise de bu konuda her ne veçhile iradeyi seniye sadır olursa iş'arı rica olunur”

Üzerinde durulması gereken Osmanlı devlet ricalinin dış ajan faaliyetlerinde yeteri kadar tecrübeye sahip olmadığıdır. Denemek üzere ajan tayini bunu göstermektedir.

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki işbirliği bağımsız bir Yunan devleti kurulmasını isteyen “Sinomosiya” teşkilatının varlığı ile ortaya çıkmıştır. Teşkilatın başı şair Rigas’dır. Teşkilatın üst yöneticileri ile Rigas, önce Viyana’ya gelmiş daha sonra da Trieste’de karargah kurmuştu. Teşkilat paravan bir şirket kurarak Demetreus Mavroyeni ile ihracat işlerine girişmişti. Teşkilat, Arnavut-Yunan ilişkisi ve dostluğuna dayanıyordu.

Olanları yakından izleyen İstanbul’un bu konuda en büyük yardımcısı Avusturya Polisi idi. Teşkilatın içindeki Demetrios Okonomas aslında bir Osmanlı ajanıydı. Teşkilatın açığa çıkması üzerine Rigas Viyana’da Fransız elçilerine sığınacak ama Avusturya polisi, elçiliğin izni ile Rigas’ı alarak Osmanlı Murahası İbrahim Efendi’ye teslim edecektir. Rigas, Tuna yolu ile Belgrat’a götürülmüş ve orada öldürülmüştür.

5. TEŞKİLAT-I MAHSUSA

5.1. Kuruluşu

Eşref Kuşçubaşı'ya göre 1911 ile 1913 arası bir tarihte gayriresmi olarak Teşkilat-ı Mahsusa diye adlandırılmaya başlandı. Kuşçubaşı ayrıca şu noktayı belirtir: Teşkilat, ister Batı Trakya Geçici Hükümeti, ister Fedai Zabitan, ister Umuru Şarkıye, ister Teşkilat-ı Mahsusa ismini taşıсын, lideri Enver Paşa'nın yönetiminde aynı tür faaliyette bulunan aynı insanlardan oluştuktan sonra, bunun bir önemini yoktu. Dolayısıyla, bu çalışmada Teşkilat-ı Mahsusa terimi, 1911-1918 dönemi boyunca faal olan bu grubu ifade etmek için kullanılmıştır.

Aslında, Teşkilat-ı Mahsusa diye bilinen örgüt 1903-1907 arasında oluşmuştur; O dönemde Eşref Kuşçubaşı'yla birkaç sürgün ve kaçak Arabistanlı II. Abdülhamid'e karşı ihtilalci bir komite kurmuşlardı. 1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra, Enver Bey ve Muzaffer Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin diğer liderleri, İstanbul'a gelen bu gayri resmi gruba çeşitli görevler verdiler. Gruba verilen görevlerin bir çoğu iktidar mücadelesi ile ilkin Abdülhamid taraftarlarına, sonra da diğer ittihatçı aleyhtarları çevrelere, özellikle Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na karşı yürütülen mücadeleyle ilintiliydi. 1911 yılının sonunda, Trablusgarp'daki işgale karşı direniş hareketi esas ilgi odakları olmuştu.

II.Meşrutiyet dönemi ile ilgili olarak yazılan kitapların çoğunda teşkilâtın isminin bulunmamasına yol açan bu gizlilik perdesine rağmen en yüksek rütbeli Osmanlı subaylarının bazıları Teşkilat-ı Mahsusa'yı kesinlikle biliyorlardı. Teşkilatın şöhreti pek iyi değildi. Dünya savaşının sonuna gelinildiğinde, II. Abdülhamid'in hafiye sistemi gibi, kimi yüksek mevkili Osmanlı bürokratlarının zihinlerinde bile adı kötüye çıkmıştı (Stoddard, 1994, s.43).

Teşkilat-ı Mahsusa'nın doğuşu, Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı ve Osmanlı ordusu Başkomutan Vekili olmadan önce kurduğu resmi olmayan bir örgüte dayanmaktadır. Söz konusu örgütün amacı, imparatorluk içindeki ihanet, imparatorluk dışındaki saldırı gibi bir takım dikenli sorunlarla uğraşmaktı. Enver

Paşa, bu örgütü, bilinçli olarak, devletin bilinen politik, askeri ve mali organlarının dışında kurmuş, kendisine ve politikalarına kayıtsız şartsız itaat eden bazı ajanlarla kadrosunu oluşturmuştur. Dolayısıyla, Enver Paşa'nın bakış açısından, örgütün faaliyetleri, normal hükümet denetiminin bunaltıcı kısıtlamaları ve kamuoyu önünde hesap verme zorunluluğu altında değildi. Ancak, yönetim mekanizmasında partisinin kontrolü göz önüne alınırsa, niye böyle çapraşık yollara başvurma gereği duyduğu hemen anlaşılmaz.

Avrupa Devletleri savaş zamanında sık sık düzensiz yardımcı kuvvetler kullanmışlardır. Enver Paşa, İmparatorluğun devamlı olarak içten ve dıştan savaş halinde olduğu bu dönem boyunca, Osmanlı Devleti'nin birliğini ve toprak bütünlüğünü koruyacağına inandığı için ve stratejik politikaları uygulamasında kendisine yardımcı olması maksadıyla böyle bir gizli yarı-askeri örgütün varlığının gerekliliğine inanıyordu.

Daha 19.yüzyılda bile diğer ülkelerin istihbarat çalışmaları almış başını gitmişti. Mesela 1874-1875 yılları arasında İngiltere'nin İstanbul, Trakya istihbaratı binlerce dosyayı kapsamaktaydı (Işıksal, 1971, s.45).

Teşkilat-ı Mahsusa'nın İttihat ve Terakki Partisi ile olduğu kadar, silahlı kuvvetlerle de organik bağı olduğu kesindir. Teşkilatın ne zaman kurulduğu hususunda bazı tartışmalar mevcuttur. Bir kısım araştırmacılar bu tarihi Meşrutiyet öncesine kadar götürmekte, bazıları ise Meşrutiyet'ten sonra 1911-1912 Trablusgarp Savaşı sırasında İtalyanlar'a karşı Enver Bey ve arkadaşları tarafından yürütülen gerilla hareketlerini bir teşkilatın örgütlemesi sonucu yapılan faaliyetler olarak değerlendirmektedir. Balkan Savaşları sırasında da "Teşkilat-ı Mahsusa" adlı birliklerin cepheye gönderildiği iddiaları mevcuttur (Tunaya, 1989, s.275).

Bu iddialarda bulunanlar 1913 yılında resmi bir örgüt olarak kurulduğunu yazmaktadırlar. Ancak bu iddiaları ile ilgili resmi bir belge ve iradenin mevcudiyetini de ortaya koyamamaktadırlar. 1914 Temmuz ayının son günlerinde I. Dünya Savaşı'nın patlaması üzerine Osmanlı Devleti de seferberlik ilan etmiş ve seferberliğin ilan edildiği günün gecesinde de ordunun işlerini kolaylaştırmak üzere

“Teşkilat-ı Mahsusa” kurulması düşünülmüştür. Buradan anlaşıldığına göre Ağustos 1914 de teşkilat kurulmuştur (Cemil, 1997, s. 9).

Teşkilat-ı Mahsusa, Süleyman Askeri Bey idaresinde 5 Ağustos 1914 de kurulmuştur (Bıyıklıoğlu, 1955, s.88). Ancak bu iddialar resmi bir evraka değil, Kocaeli milletvekili Fuat Balkan’ın anlattıklarına ve Teğmen Lütfi Süman’ın 19 Aralık 1953 tarihli mektubunda yazdıklarına bağlıdır. Amerikalı araştırmacı Philip Stoddard “bu örgüte Teşkilat-ı Mahsusa ismi ilk defa büyük bir ihtimalle 1913’de yada belki Ağustos 1914’de verildi” diyerek kesin bir tarih vermemektedir. 1913 veya 1914 tarihlerini telaffuz ederken ifadelerinden sanki 1913’den önce teşkilat varmış ama isimlendirilmesi 1913 veya 1914’de gerçekleştirilmiş gibi bir anlamda çıkmaktadır (Stoddard, 1993, s.7).

Mustafa Balcıoğlu teşkilatın kuruluşunu 17 Kasım 1913 olarak göstermektedir. Bu bilgisinin kaynağı olarak ise Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı Arşivi’ndeki belgeler olduğunu iddia etmektedir (Balcıoğlu, 1992, s. 24).

Verilen bu bilgilerden de anlaşılabileceği gibi araştırmacılardan Mustafa Balcıoğlu hariç diğerleri rivayetlere, tahminlere, hatıralara dayalı olarak bazı tarihler vermektedirler. Bu durumda askeri arşive dayalı olarak ortaya konulan 17 Kasım 1913 tarihini, Teşkilat-ı Mahsusa’nın kuruluş tarihi olarak kabul etmek en uygun olanıdır (Balcıoğlu, 1992, s. 24).

Teşkilatın başkanları konusunda da bazı iddialar mevcuttur; Eşref Kuşçubaşı, Süleyman Askeri, Ali Başhampa, Halil Bey, Cevat Bey ve Hüsamettin Ertürk muhtelif zamanlardaki teşkilat başkanları olarak geçmektedir. Ancak bu bilgilerle ilgili kesin belgeler ortaya konamamaktadır. İlk başkanın Kurmay Binbaşı Süleyman Askeri olduğu hususunda elimizdeki mevcut bilgilere göre herhangi bir tereddüt yoktur (Balcıoğlu, 1992, s. 26).

Süleyman Askeri’den sonra başkan olanlar konusunda Tunaya’nın verdiği bilgiler pek doğru gözükmemektedir. Zira son başkan olarak Cevat Paşa’yı ve Yarbay Hüsamettin Ertürk’ü de Teşkilat-ı Mahsusa’nın seçkin yöneticileri olarak göstermektedir. Cevat Paşa ve Hüsamettin Ertürk’ün görevlerinin niteliği açıkça

belirtilmemiştir. 1915 yılında teşkilatta bulunan Yarbay Cevat'ın daha sonra Paşa olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Başka kaynaklarda Cevat Paşa'nın teşkilat başkanlığı hakkında bilgi olmadığı halde Hüsamettin Ertürk'ün son başkan olduğuna dair bilgiler vardır. Hüsamettin Ertürk hatıralarında Enver Paşa'nın ülkeyi terk ederken bu vazifeyi kendisine devrettiğini yazmaktadır (Ertürk, 1957, s.181).

Bu bilginin aksine bir iddia olmadığı gibi, belgelere dayalı olarak son başkanın Hüsamettin Ertürk olduğu da ortaya konulmuştur. Halil Paşa'nın hatıralarında ve başka kaynaklarda, paşanın teşkilat ile alakasına dair henüz bir bilgiye de ulaşamamıştır. Süleyman Askeri Bey'den hemen sonra başkanlığa Ali Başhampa getirilmiştir. Ali Başhampa, bu görevi 24 Mayıs 1915'ten, ölüm tarihi olan 31 Ekim 1918'e kadar yürütmüştür ve 5 Aralık 1918'de Hüsamettin Ertürk göreve getirilmiştir (Atase Arşivi, K.1840, D.55, F. 1-17).

Kronolojik sıra göz önüne alındığında bu bilginin daha doğru olduğu aşikardır. Halil ve Cevat Paşalar'ın bu durumda ne zaman başkan oldukları ortada kalmaktadır. Halil Paşa, Irak bölgesinde ordu komutanlığı yaptığı için teşkilat ile elbette ilişkisi olacaktır. Cevat Bey'in ilgisi ise teşkilat başkanı olarak değil, teşkilatta görevli olarak vardır. Bu tarihlerde Cevat Bey'in rütbesi yarbaydır (Atase Arşivi, K.1829, D.6, F. 1-8).

5.2. Amacı ve Hedefleri

Teşkilatın kuruluş amaçlarını geniş ve dar çerçevede olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Belgelerden anlaşıldığına göre batılıların İslam alemine karşı takındıkları tavırlar ve bu toprakları işgal etmeleri bir tepkiye sebep olmaktadır. Osmanlı asker ve sivil aydınları batının bu davranışlarından tedirgin olmakta ve batıya olan itimadını kaybetmektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gördüğümüz batıya hayranlık, işgaller karşısında yerini hayal kırıklığına bırakmaktadır. Hatta bunlara karşı tedbirler almak, mücadele etmek fikri giderek artmaktadır. İşte böyle bir ortamda ülkeyi ve İslam alemini nasıl emperyalistlerin elinden kurtarabiliriz düşüncesi örgütlenme fikrini de beraberinde getirmiştir. Geniş manada İslam alemini daha dar anlamda ise Osmanlı ülkesini işgallerden her türlü düşmandan temizlemek

için örgüt kurma fikri gelişmiştir. Yine bu aydınlara göre Avrupa'nın karşısında olanlara karşı koyabilecek Müslümanlar'ın haklarını koruyabilecek güç de Osmanlılar'ın elinde idi. O günkü İslam dünyası düşünülecek olursa, bu düşünce daha da önem kazanacaktır. Teşkilat bir takım gerçekçi ve belirli amaçlara sahipti. İç güvenliği sağlamak, devletin varlığı için hayati öneme sahip olduğu düşünülen Türkler'in hakimiyetini korumak, Osmanlı sistemini hangi grupların ideolojilerin tehdit ettiğini ortaya çıkarmak için casusluk, düzenli ordu birliklerine yardımcı olmak ve icabında onların yerini almak için çete savaşları yapmak bunlar arasında idi. Aynı zamanda oldukça genel hedefleri de vardı. Osmanlı Devleti'nin daha fazla toprak kaybetmesini önlemek ve bunu gerçekleştirmek için Müslümanlar'ın çok sayıda bulunduğu İtilaf Devletleri sömürgelerinde ayrılık tohumları ekmek gibi (Stoddard, 1993, s.7).

Teşkilat öncelikle Fas, Tunus, Cezayir, Trablusgarp, Bingazi , Afrika ortaları, Mısır, Habeşistan, Sudan, Zengibar, Somali, Malay Adaları, Açe Adaları, Belucistan, Afganistan, Rus ve Çin Türkistan'ı, Hive, Kuzey Kafkasya, Azerbaycan, Güney Kafkasya, Moğolistan, Kırım, Arnavutluk, Trakya ve Makedonya gibi bölgelerde yapacağı propaganda ve diğer faaliyetlerle İslam'ın parçalanmış, dağıtılmış ruhunu yavaş yavaş canlandıracaktı. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki siyasi önemini arttırmak, Avrupalıların Birinci Dünya Harbi öncesi yaptıkları paylaşma planlarını akamete uğratmak ve harp esnasındaki imhalarına engel olmak amacını taşıyorlardı. Diğer bir ifade ile teşkilatın birinci amacı ve görevi, Türk ve İslam alemindeki dağınıklığı gidererek İslami bir ruh etrafında birleşmek, ikinci hedefi ve görevi ise, batılı devletlere yönelik çalışmalarla Osmanlı Devleti'nin siyasi önemini anlatarak arttırmak, onların planlarını bozmak ve işgallerine mani olmaktı (Balcıoğlu, 1992, s. 25-26). Teşkilatın yukarıda çerçevesi çizilen amaçları kısaca Türkçülük ve İslamcılık olarak da ifade edilebilir (Tunaya, 1989, s.279).

Teşkilat'ın bu amaçlarına ulaşabilmek için takip edeceği stratejileri ise şöyleydi. Ordunun düşman topraklarındaki hareketlerini kolaylaştırmak için bilgi toplayacaklardı. Teşkilatın organizesi ile teşkil edilecek silahlı çeteler, gerilla hareketleri yaparak düşman kuvvetlerini şaşırtacaklar, onlarla ilgili her türlü istihbaratı ordularımıza bildireceklerdi (Cemil, 1997, s.9).

Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluş amacını, İttihatçılar arasındaki siyasi çekişmenin bir sonucu olarak izah edenler de vardır. Onlara göre teşkilat İttihat ve Terakki'nin asker ve sivil kanadı arasındaki çekişmenin bir ürünüdür. Enver ve Talat Paşalar'ın gizli rekabeti bu teşkilatı doğurmuştur. Enver Paşa'ya göre kendi taraftarları İttihat ve Terakki'den uzaklaşacak ve yeni teşkilata girecekler. Böylece İttihat ve Terakki zayıflayacak ve Enver Paşa kendine bağlı yeni teşkilatla daha rahat ve serbest hareket edecekti. Yani teşkilatı istediği gibi kullanacaktı. Talat Paşa ise Enver Paşa'nın gayesini biliyor ve Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurulmasını destekliyordu. Ona göre ise parti İttihatçı nüfuzlu askerlerden temizlenecek ve sivil düşünce hakim olacaktı. Gelecek için düşündüğü politikalarını izleme şansı olacaktı. Dolayısıyla birbirine ters iki amaç olmasına rağmen hedef tekti: O da Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurulmasıydı (Esatlı, 1975, s.261).

5.3. Teşkilat Yapısı

Teşkilatın sadece gönüllü müfrezeler, çeteler kurarak gerillacı bir faaliyette bulunduğunu, tam bir teşkilat özelliğine ulaşamadığını söylemek pek mümkün gözükmemektedir (Tunaya, 1989, s.278).

Belki ilk başlarda bu kadar geniş bir coğrafi alanda faaliyet göstereceği ve faaliyet şekillerinin (propaganda, suikast, karşı propaganda, gerillacılık vs.) bu kadar çeşitli olacağı kurucusu Enver Paşa tarafından da düşünülmemişti. Ancak batılı anlamda politik ve askeri istihbarat teşkilatı olarak bilinçsizce Osmanlı Devleti'nde kurulmuş bir teşkilatı denilebilir. Teşkilat hem II.Abdülhamid'in Yıldız Teşkilatı'nın devamı, hem de Osmanlı Devleti için yeni bir aşamaydı. Teşkilat-ı Mahsusa bir istihbarat örgütünün işlevlerinin geniş bir yelpazesini teşkil eder. Bu manada bir örgüt anlayış ve sistemine Osmanlı tarihinde daha önce pek rastlanmaz. Her şeyden önce kabul etmek lazımdır ki Teşkilat-ı Mahsusa Avrupa tarzında bir kuruluştur. Bazı yerli niteliklerine rağmen Batılı tarzda kurulmuştur denilebilir. Alman gizli servisi ile irtibatı, ortaklaşa bazı faaliyetleri olmakla beraber Almanlar'ın teşkilatın kuruluşunda öncülük yaptıklarına dair elde şimdilik bir bilgi yoktur. Teşkilat tamamen Enver Paşa'nın Avrupa'da bulunduğu sırada kazandığı tecrübenin sonucudur diyebiliriz (Stoddard, 1993, s.7-8).

Teşkilatın ilk lideri Süleyman Askeri'nin güçlü bir subay kadrosu vardı:

Beylerbeyli Hayri (Piyade Yüzbaşı), Filibeli Halim Cahid, Yüzbaşı Lütfü, Şehreminli Sadık, Harputlu Avni (Süvari Yüzbaşı), Eğinli Hasan Rıza (doktor), Nihat Sezai (Topçu Mirlivası), Küçük Arslan Bey (sıhhiye).

Alay'ın Irak'a intikalinden önce Bağdat'a İstikam Yüzbaşısı Kasım, Jandarma Yüzbaşısı Nuri Bey gönderilmişti. Yusuf Setvan bir Alman denizaltısıyla Afganistan'a gönderilmişti (Pehlivanlı, 1999, s.289).

Teşkilat şemasına bakıldığında da profesyonel bir örgüt olarak planlandığı izlenimini vermektedir. Bütün birimlerinin aynı çalışma hızına ve gayretine sahip olup olmadığını şimdiki bilgilerimizle ölçmek pek mümkün gözükmemektedir. Elimizdeki bilgiler teşkilatın Batılı tarzda bir teşkilat şemasına sahip olduğunu gösterdiği gibi, bazı noksanlarının da olduğunu işaret etmektedir. Hedeflerine ve profesyonel bir yapıya ulaşip ulaşmadığı ileride ortaya çıkacak bilgi ve belgelerin ışığında yapılacak ayrı bir tartışma konusudur. Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi'ndeki bir belgeye göre teşkilat şeması şöyledir (Balcıoğlu, 1992, s. 26-28):

1. Tercüme ve Telif Şubesi

- a. Müdür
- b. Urdu ,Afgan, Beluc, Hind Lisanları Masası
- c. Arapça lisanı Masası
- d. İngilizce-Fransızca Masası
 - Türkçe, Fransızca Masası
 - Almanca lisanı Masası
 - Türkçe, Fransızca, İngilizce Masası
- e. Rusça, Farsça, İtalyanca lisanları Masası

2. Hindistan, Mısır, Afganistan, Arabistan Şubesi

- a. Müdür
- b. Afgan-Hindistan Masası
- c. Mısır Masası

3. Şark Şubesi

- a. Müdür
- b. Fahri Müdür
- c. Irak Masası
- d. Kafkas Masası
- e. Kırım Masası
- f. Türkistan, Şimal Türkleri Masası
- g. Neşriyat ve Matbuat Tevzi Masası
- h. Daire Muhasebedarı

4. Rumeli Şubesi

5. Afrika-ı Şark-ı ve Afrika-ı Garp-ı Sevkiyat, Umur-u Tanzimiyye, Muamelat-ı Zatiye, Kurye Şubesi

- a. Müdür
- b. Afrika-ı Şarkiye Masası
- c. Afrika-ı Garbiye Masası
- d. Sevkiyat Masası
- e. Kurye Masası
- f. Umur-u Tanzimiyye Masası
- g. Muamela-ı Zatiye Masası

6. Evrak ve Dosya Şubesi

- a. Müdür

7. Muhasebe Şubesi

- a. Müdür
- b. Muhasebeci
- c. Odacı
- d. Kapıcı

8. Emir Erleri

9. Posta Erleri

10. Sevkiyat Erleri

11. Aşçı

Merkez Teşkilatı yukarıda yazılan şubelerden müteşekkildir. Ancak bazı eserlerde teşkilatın örgütlenmesi ile ilgili değişik bilgilerde mevcuttur. Tunaya'ya göre Teşkilat 4 masaya (şubeye) ayrılmış ve her masının başında da bir subay bulunmaktadır (Tunaya, 1989, s.278):

1. Rumeli Masası: Arif Bey
2. Kafkasya Masası: Yüzbaşı Rıza Bey
3. Afrika Trablusgarp Masası: Hüseyin Tosun ve Tunuslu Ali Başhampa
4. Vilayat-ı Şarkıyye Masası: (Merkez Erzurum) Dr. Bahattin Şakir ve Ruşeni Beyler

Arif Cemil ise şarktaki teşkilatlanmayı Erzurum ve Trabzon olmak üzere iki kısımda göstermektedir. Erzurum'da Dr. Bahattin Şakir Bey, Trabzon'da ise Rıza ve Nail Beyler bulunuyorlardı. Dr. Bahattin Şakir ve arkadaşlarını Dahiliye Nazırı Talat Paşa göndermişti. Bahattin Şakir ve ekibinden başka Dr. Baha Bey, Ömer Naci, Hilmi Bey (Erzurum müftüsü), Çerkez Reşit, Yüzbaşı Ruşeni Beyler'in de bulunduğu 20 kişilik bir heyetle Erzurum'a doğru yola çıkmıştı (Cemil, 1997, s.18-20).

Aynı gaye için birbirinden habersiz ayrı ayrı grupların Erzurum'a gitmeleri daha evvelde değinildiği üzere İttihat ve Terakki'nin içindeki çekişmelerin bir işaretidir. Teşkilat açısından da bir zaaf noktası olarak görülebilir. Ancak kısa bir süre sonra Süleyman Askeri Bey'in talimatıyla Erzurum ve Trabzon'da teşekkül eden ve şark cephesindeki faaliyetleri yürütecek olan gruplar bir araya gelip ortak karar alacaklardır. Toplantıdan çıkan sonuç: Teşkilat-ı Mahsusa şark cephesi artık Kafkasya İhtilal Cemiyeti adıyla faaliyette bulunacaktır (Cemil, 1997,s. 27).

Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilk yıllarında Süvari Binbaşısı olan Üsküdarlı Süleyman Ertürk, faal isimler arasında şu isimleri saymaktadır:

Muhtar Bey (Üsküdarlı Yüzbaşı), Rusuhi Bey (Atatürk'ün Yaveri), Fuat Bey, Piyade Zabiti Şevket Bey, Kolağası Rıza (Trabzonlu), Dağıstanlı Nuri Bey (General) ve Yüzbaşı Şerif.

Teşkilatın sonuna doğru bu isimlerden, Yüzbaşı Muhtar (Üsküdarlı), Piyade Yüzbaşı Rıza ve Hüsamettin Ertürk kalmıştı. Ömer Naci Bey, Yüzbaşı Reşit Bey (Çerkez Ethem'in Ağabeyi), Binbaşı Köprülü Kasım (Van Jandarma Komutanı) da teşkilata dahillerdi.

Doğu Anadolu'ya gönderilenler arasında Kara Kemal, Yeni Bahçeli Nail, Topçu Binbaşı Rıza Bey (Trabzonlu) bulunuyordu. Bu isimlerin dışında Cemal Bey (Trabzon Valisi), Tahsin Bey (Erzurum Valisi), Bahattin Şakir (doktor), Fuat Sabit Bey (doktor) vazifelendirilmişti.

Suriye Teşkilatını Süvari Binbaşı İzmitli Mümtaz Bey kurmuştu. Mısır'da Baskınlar yapmak ve Kanal Harekatında yer almak vazifesini üslenmişti. Süvari Kaymakamı Çorumlu Aziz Bey de Vehabiler arasına gönderilmişti. Ohrili Eyüp Sadri, Saray Bosna Müftüsü Cemaleddin, Debreli Zinnun, Jandarma Kumandanı Hayrettin Bey, Müslüman, Boşnak ve Arnavutlar arasında teşkilatlanmayı sağlıyordu.

Sapancalı Hakkı İttihat ve Terakki'nin müfettişiydi. Çorumlu Aziz (Süvari Kaymakamı), Piyade Zabiti Ziya Bey (Çerkez) teşkilatın diğer önemli isimleri arasındaydı.

Bu arada kurye vazifesi görenler de vardı. Yeni Bahçeli Nail Bey (Yeni Bahçeli Şükrü Bey'in ağabeyi) Batum'a, Filibe'li Hilmi Bey Erzurum'a, Cafer Bey de Trabzon'a gönderilmişti. Kuryeler Deli Halit Paşa'ya, Süleyman Necati Bey'e, Miralay Rüştü Bey'e, Enver Bey'in talimatlarını ileteceklerdi.

Hemşinlioğlu Rasim ile kardeşi Celal ve Tıkanlı Hafız Beyler de kuryeler arasındaydı. Bu kuryelerden Celal Bey Ruslar tarafından öldürülmüştü.

5.4. Teşkilatın Gücü

Teşkilatın çok geniş alanda tutulması doğal olarak aynı enginlikte kadro ve teçhizat ihtiyacını gerektiriyordu. Bunlar ise çok büyük çapta bir harcamayı gündeme getirecekti (Stoddard, 1994, s.58).

Tek elden yönetimle, ülkenin hakimi durumundaki İttihatçı zihniyet, Teşkilat-ı Mahsusa'yı sadece “savaşan güç” olarak görmüştü. Ama ekonomik gücü vermemişti. Teşkilat-ı Mahsusa istihbarat gücüyle donatılmak yerine askeri gücün bir parçası olarak kabul edilmişti. Bu yüzden teşkilat mensupları “karşı güç” ajanı veya militanı olmak yerine, zaman zaman elde silah savaşmak zorunda kalmıştı. Oysa propagandadan sabotaja uzanması gereken “karşı hareket” elemanı olmak durumundaydılar.

Oysa teşkilat mensupları böylesine bir anlayışı tecrübe ve bilgiden de yoksundular. Bu yetkinliğe İttihatçılar'ın lider kadrosu da sahip değildi. Almanya, İmparatorluğu kendi saflarına Osmanlı Devleti'nin İslam alemindeki askeri ve dini gücünü dikkate alarak çekmişti. Dolayısıyla İslam alemini ayaklandırmak sadece İttihatçılar'ın değil, Almanlar'ın da politikası olacaktı. Almanya silah teçhizat ve para kaynağını, Osmanlılar da insan gücünü sağlayacaklardı. Bu kaynağın nereye yöneleceği belliydi de, hangi biçimde yapılacağı belli değildi.

Silah ele verilmişti ama nerede ne zaman tetik çekileceğinin hesabı tam yapılmamıştı. Gerektiğinde ön saflarda çarpışan ama askerden çok “çeteci” telakki edilen düzensiz ve başsız bir ordu gibiydiler. Çünkü daha önceleri Balkanlar'da çete savaşları vermişlerdi.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İslam alemini ayaklandırmak ve İngiltere'yi vurmak fikrini pratiğe geçirmek için siyaset yetmiyordu.

Eylemde bulunulması istenen ülkeler olarak, Hindistan, Afganistan, Belucistan, İran, İngiltere, Fransa, Türkistan, Kafkasya ve Rusya hedef almıştı. İslam Alemi Halife'nin hükümranlılığı altında toplanacaktı.

Ömer Naci'nin İran ve Hindistan'da Müslümanlar'ı isyana sevk etme planı Almanlar'a aitti. Almanya, İngiltere'nin nüfus bölgelerini yok etmek istiyordu ve bunun en iyi silahı olarak Müslümanlar'ı görüyordu. Bu görevi de müttefiki ve İslam lideri olan Osmanlı İmparatorluğu yapabiliirdi.

İttihat ve Terakki fikriyatı teşkilata yansımıştı. Ziya Gökalp'e göre Türkçülük, Emiri Efendiye göre İslamcılık, Talat Paşa'ya göre de Osmanlılık...

Hem Türkçü, hem İslamcı, hem Osmanlı... Galip Vardar'a göre bu üç öge bir arabaya çekilmişti. Araba ise atlar tarafından ayrı yerlere çekiliyordu.

Teşkilat-ı Mahsusa alt kadrosunda ve üst yönetimde, meseleyi sadece vatanın selameti için görenler ve bu uğurda canlarını vermeye ant içmiş kişiler vardı. Rütbeli-rütbesiz İttihatçılığı dikkate almayan, hatta ne olduğunu bile bilmeyen bu insanlar, komuta zinciri içinde verilen görevi kabul edip mücadeleye katılmışlardı. Savaş alanının yeri ve zamanı veya hangi fikriyat eseri olarak savaşıldığını hiç düşünmemişlerdi.

Teşkilat mensupları sadece Müslüman ülkelere dağılmamıştı; Süleyman Askeri Bey teşkilatın başına geçtikten sonra Karadeniz sahillerine Hüsrev Sami Bey, Arnavutluk Havalesine Eyüp Sabri Bey, Kafkasya'ya Ömer Naci Bey, Erzurum'a ise Bahattin Şakir ve Ruşeni Bey gönderilmişti.

Teşkilatı Mahsusa faaliyetlerinin Arap topraklarına uzanması sadece İslami bir hareketin gereği değildi. Teşkilat, Arap meselesine siyasi olarak girmek zorunda kalmıştı. Böylece devletin siyasi anlayışının doğal olarak güdümünde olacaktı.

Teşkilatı Mahsusa elemanlarının Fransa'nın Şam Konsolosluğu'na düzenlediği baskında ele geçen belgeler "Arap Masası"nda değerlendirilmiş ve ortaya ürkütücü bir tablo çıkmıştı.

İstanbul'da ihtilalci bir "Arap Örgütü" faaliyet gösteriyordu. "El-Eha-ül Arabi" örgütünü, Şam mebusu Şefik El-Müeyyet ile Nedret-ül Madran kurmuştu. İdari

merkezleri Büyükkada idi ve evin sahibi bir Osmanlı vatandaşı olan Rum Kozmide Efendi idi. Kozmide aynı zamanda bir Osmanlı mebusuydu.

“İlla-El Merkeziyye”, “Evlad-ı Arap”, “El-Münted-ül Ebedi” gibi ayrılıkçı örgütler Hristiyan Arap birlikleri ile temas kurmuştu. Teşkilat mensupları parlamenter olmanın dışında da özellikler taşıyorlardı.

“Cemiyet-i Kahtaniyye”nin kurucularından Halil Hamade, Osmanlılar’ın eski Evrak Bakanıydı. Abdülhamid Zöhrevi ile Hakkı El-Azm da mebuslar arasındaydı. Arap hareketindeki Katolik Emin El Huzmani de liderler arasında yer alıyordu.

Avrupa, Araplar’ı Türkler’e karşı kıskırtmak için Hristiyan Araplar’ı seçmişti. 1913’de İngilizlerle işbirliği içinde olan Mekke Şerifi Hüseyin, İngiliz temsilcisi Mc Mahon’la temas kurmuştu.

Hüseyin İngilizlerle yaptığı yazışmalarda Hristiyan ve Müslüman Araplar arasında hiçbir fark olmadığını ifade etmiştir. Mekke Şerifi 15 Temmuz 1915 tarihli mektubunda “İngiltere ile yan yana savaşabiliriz” diyordu.

Osmanlı hizmetindeyken devlet aleyhinde faaliyetlerde bulunan sadece mebuslar değildi. Aralarında subay ve idari başkanlar da vardı. 12 Şubat 1911 tarihinde Osmanlı Mebusluğu yapan Araplar, Mekke Şerifi’ne mektup yazarak “başkaldırmaya” öncülük etmesini istemişti (12 Şubat 1911).

Mekke’nin yönetimi derhal ele geçirilmesini isteyen bu mektubun 1911 tarihini taşıması Teşkilat-ı Mahsusa’dan önce başkaldırı hareketlerinin başladığını ortaya koymaktadır. Bu noktadan hareketle Teşkilat-ı Mahsusa’yı sadece Arap Birliği Hareketi öncüsü olarak görmemek gerekir. Sınırlar İçinde ayrılıkçı İslamcılar da dahil her türlü “milliyetçi” hareketlere karşı çıkmıştır.

Lawrence Teşkilat-ı Mahsusa hakkında şöyle düşünmektedir:

“Eğer Jön-Türkler arasında seçilmiş olan bu sayıca az fakat mücadelelerinden vazgeçebilmeleri için ancak hayat sahnesinden çekilmeleri şart olan bu adamların

mukavemeti de kırılacak olursa rahatça söylenebilir ki, dünya üzerinde bundan sonra büyük çapta bir Türk İmparatorluğu'nun kurulma imkanları kalmayacaktır. Çünkü bu nesille beraber, Türkler'in Asya ve Afrika'da daimi bir hakimiyet iddiaları da son bulacaktır. Bundan sonra Türkler için ancak menfi bir devlet söz konusu olabilir. Bu da ancak bir mucize olacaktır” (Kutay, 1978, s.247)

5.5. Teşkilatın Faaliyetleri

Teşkilatın amaçları ve hedeflerine karşı inancı, samimiyeti ve bağlılıkları çok yüksekti. Buna bir örnek olarak Enver ve Eşref Beyler arasında geçen şu olay anlatılabilir:

Karargahın önünde Enver Bey'le Eşref Bey gezerek konuşuyorlardı. Enver Bey ufak tefek sayılamazdı; ama onun yanında Eşref Bey'in heybeti daha göze çarpıyordu. Eşref Bey savaşa devam etmek fikrinde ısrar ediyor, içinden ona hak veren Enver Bey de renk vermeden dinliyordu.

“- Emin olunuz ki Bulgarlar saldırılarımızın önünde duramazlar. Bana müsaade edin, düşmana akınlar yapayım. Nasıl onlar yedi yüz bin kişilik ordumuzun gafletinden yararlanarak buralara kadar gelmişlerse, biz de onların buhranından yararlanıp onları Sofya'ya kadar sürmeliyiz. İnanınız, Edirne'yi kurtarma umudu ciddi olarak belirirse, tüm memleket ayağa kalkar, olağanüstülükler birbirini kovalar. Başarılı olamazsam, sorumlu bir mevkii sahibi olmadığım için beni cezalandırabilirsiniz. Ben sadece gönüllülerin kumandanıyım, böyle yaşamaktansa ölmek daha iyidir.

Yanında yürüyen Enver Bey düşünceliydi. Arkadaşını anlıyor ve onun başarılı olacağına da inanıyordu. Ne yazık ki kumandanları ve hükümeti ikna etmek epeyce zordu. Birşeyler de yapılmalı, topraklar böylesine kolay teslim edilmemeliydi. Enver Bey durdu ve Eşref Bey'e döndü:

- Ne kadar kuvvete ihtiyacın var?

-Ordudan resmi yardım istemiyorum. Selim Sami, Cihangiroğlu İbrahim Beyler'in kuvvetleri, Van ve Uşak gönüllüleri, ordu malı olup da aramızda eğitilenler bana yeter ve öyle zannediyorum ki, siz isterseniz bir yolunu bulur, düşmanla hesaplaşmak fırsatını bizlere sağlarsınız" (Niyazi, 1995, s.92-93).

Teşkilat-ı Mahsusa ismi bu grup için, muhtemelen, İttihatçılar'ın Ocak 1913'deki hükümet darbesi sonrasında kullanılmıştır. 1913 yılı boyunca teşkilatın ajanlarının ve çetelerinin bir çoğu, Osmanlı Devleti'nin Rumeli bölgesinde yetiştirilmişti. Bu bölgede merkezi hükümete karşı "dağlara çıkmak" kökleşmiş bir gelenektir. Teşkilat, 1913 yılında Edirne'nin Bulgarlar'a bırakılmasına karşı durulmasında aktif bir rol oynadı. Oysa Osmanlı Hükümeti, şehrin kaybına razı görünüyordu. Teşkilat-ı Mahsusa Temmuz 1913'te Edirne'nin geri alınmasından kısa bir süre sonra Enver Bey'in emirleri üzerine, bu bölgeyi Bulgarlar'dan kurtarmak umuduyla kısa ömürlü Batı Trakya Geçici Hükümeti'ni kurdu. Trakya'daki Teşkilat-ı Mahsusa ajanları, Enver Bey'e göre düzenli ordunun moral bozukluğu ve muhalefetin gücü karşısında etkili olabilecek tek askeri kuvvet niteliğini taşıyan çetelerden oluşuyordu. Teşkilat-ı Mahsusa ajanları Süleyman Askeri, İzmitli Mümtaz, İskeçeli Arif ve Eşref Kuşçubaşı bu girişimde önde gelen roller oynadı. Osmanlı Hükümeti Eylül 1913'te, Bulgaristan ile gönülsüzce bir barış antlaşması imzalandıktan sonra bile, Enver Bey Trakya'ya işadamı ve hoca kılığında ajanlar göndermeye devam etmiştir. Bu ajanların görevleri, yeni çeteler oluşturmak ve eğitmektir.

Enver Bey'in planı, Makedonya ve Batı Trakya'da yaşayan Türkler'in Doğu Trakya ve Anadolu'ya yerleştirilmesini de kapsıyordu. Büyük ölçüde başarısız olan bu yerleştirme planının uygulanışını, Süleyman Askeri'nin gözetimi altında İskeçeli Arif, Filibeli Halim Cavit, Şehremenili Çerkez Sadık ve Ali Rıza yönetmişti. Trakya'daki diğer önemli ajanlar arasında, Temmuz 1908'de Manastır kumandanı Şemsi Paşa'yı öldüren Atıf (Kamçıl), Doktor Nazım, Trabzonlu Rıza, İsmail Canbulat, Yüzbaşı İhsan, Sapançalı Hakkı, Hüsamettin Ertürk, Ohri'li Eyüp Sabri ve Hayrettin bulunuyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti merkezi umumi üyelerinden Mithat Şükrü ve Doktor Bahattin Şakir'de faaldiler. Ve daha sonra Teşkilat-ı Mahsusa siyasi bürosunun idarecileri oldular. Bu kişilerin bir çoğu 1908'den önce

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önemli isimleri arasındaydı. Ve II. Meşrutiyet dönemi boyunca önemini korudular.

Balkan Savaşı sırasında Rumeli'deki yürüttüğü başarısız hareketlerle başlayarak, Teşkilat-ı Mahsusa'nın faaliyetleri tedrici olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bütününü kapsadı. Bu arada Enver Bey'in gücü arttı. Ve devlete canlılık kazandırma planları daha yaratıcı kapsamlı hale geldi.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın dayandığı ideolojik temel ve uygulaması gereken politikalar açık seçik tanımlanmıştı. Teşkilatın ajanları, sorumlu oldukları otoriteleri, geleneksel Osmancılık fikrine sözde bağlılıklarını gösterecekler de, teşkilat İslam Birliği ve Pan-Türkizm fikirlerine dayanıyordu. İttihatçı karşıtı kişiler bu üç politikanın uzlaştırılmasının imkansız olduğuna sık sık işaret etmişlerdir. Galip Vardar'ın belirttiği gibi “bir arabanın önüne üç at koşmak kolay bir iş değildir”. Aslında, Enver, Teşkilat-ı Mahsusa için tutarlı bir ideoloji oluşturmaya çalışmamıştır. Eğer Teşkilat-ı Mahsusa'nın faaliyetlerinin arkasında herhangi bir “büyük fikir” uygulanmasında teşkilatın başlıca mekanizma olduğu tek bir politika varsa, bu Pan-İslamizm ve Pan-Türkizm'in bir karışımıdır. Bu politika şöyle özetlenmiştir:

“Bu teşkilatın gayesi, bir taraftan bütün Müslümanlar'ı bir bayrak altında toplamak bu suretle Pan-İslamizm akımını yaratmaktır. Diğer taraftan da Türk ırkını siyasi bir birlik içinde bulundurmak, bu bakımdan da Pan-Türkizmi hakikat sahasına sokmaktır”

Dolayısıyla, Teşkilat-ı Mahsusa, Ağustos 1914'te yeniden örgütlenip genişlediği zaman, Rusya'ya ve İngiltere ile Fransa'ya, bilhassa Enver'in özel bir düşmanlık beslediği anlaşılan İngiltere'ye karşı çalışacaktı. Bu üç devletin denetimindeki bölgelerde bulunan değişik gruplara farklı ideolojik çağrılar yapılacaktır.

Dünya Savaşı'nda Teşkilat-ı Mahsusa'nın çeşitli faaliyetlerde bulunması amaçlandı. Bunlar şöyle özetlendi:

1. Yıkıcı faaliyetlere karşı mücadele etmek ve imparatorluk içindeki ayrılıkçı ve milliyetçi grupların düşmanla olası işbirliğine, başka bir deyişle Enver'in vatana ihanet diye tarif ettiği faaliyetlere engel olmak.

2. Eğitilmiş ve tecrübeli ajan kadroları kurmak, hücrelerin temelini oluşturmak üzere İngiliz ve Fransız sömürgelerine ve Osmanlı İmparatorluğu'nun düşman işgaline uğrayabilecek bölgelerine yerleştirmek.

3. Rus Orta Asyası'nda Müslüman Türkler'in ayaklanmasına yol açacak adımları atmak. Bu, Osmanlı topraklarından bağımsız bir Ermenistan çıkarmaya yönelik Rus-Ermeni planlarını suya düşürecek.

4. Çeşitli türlerde askeri hareketler: Teşkilat-ı Mahsusa ajanlarının silah altına aldığı ve eğittiği feda edilebilir çetelerle baskınlar; sabotaj, şaşırtma hareketleri ve düşmanın haberleşme hatlarının tahribi; casusluk; takviye gereken yerlere gönderilecek hareketli birliklerin ayrılması.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin liderleri ve Enver Paşa bütün İslam dünyasını hakimiyetleri altına almayı amaçlayan acımasız diktatörler, maceracılar ve hayalperestler olarak gösterilmişlerse de, günümüzden geriye bakıldığında kurdukları örgütün hedefleri iyice uygulanabilirlikten uzak görünmemektedir. İçerden değerlendirildiğinde, ajanların birçoğu teşkilatı, olağanüstü zorluklar karşısında hayati savaş işlevlerini yerine getiren vatansever, inançlı bir grup saymıştır. Şurası açık ki, Teşkilat-ı Mahsusa, Enver Paşa'nın kendilerine verdiği misyonlar uğruna hayatlarını tehlikeye atmaktan çekinmeyen bir çok yetenekli kişiyi bünyesine almıştır. Bugün hala sağ olan eski ajanlar teşkilatın mensubu olmaktan gurur duymakta ve teşkilat personelinin yüksek moralini anlatmaktadır.

Teşkilat-ı Mahsusa, genel olarak, Birinci Dünya Savaşı'nda bir tür askeri faaliyetlere katılmıştır: Teşkilat-ı Mahsusa'nın yetiştirdiği ve idare ettiği yardımcı kuvvetlerin ilgili askeri kuvvetlerin çoğunluğunu oluşturduğu hareketler, Bedevi mücahitler; Kürt, Çerkez, Dürzi ve Laz aşiretlerinden gelen gönüllü birlikler; Yemenliler ve diğer Mevlevi alayı bu tür örnekler arasındadır. Bu yardımcı kuvvetler, Enver Paşa'nın umduğu kadar çok değildi, yine de düzenli ordunun ağır

kayıplar vermesinin yarattığı sorunlar karşısında yararlı olmuşlardı. Teşkilat-ı Mahsusa ajanları genellikle adam toplayan İslam birliği ajitatörü ve eğitmen kadroları oluşturmuştur. Gerçi bazı yazarlar, bu harekatlarda Türkler'in çokluk esas rolleri üstlenen Almanlar'ın yardımcı olduklarını yazarlar, ama Almanlar'ın katkısı çoğu zaman abartılmaktadır.

Alman Askeri Misyonu üyelerinin ve Osmanlı Genelkurmayı'ndan Bronsart Paşa'nın üst düzey askeri planlamada çok iş yaptıkları doğrudur. Alman ajanların çokluk Teşkilat-ı Mahsusa ile aynı tür faaliyetlerde bulundukları ve belirli projelerde birlikte çalıştıkları da doğrudur. Bu da komuta düzeyinde bir eylem koordinasyonu bulunduğunu göstermektedir. Ne yazık ki, teşkilat hakkındaki bilgi kaynaklarının çoğu ya teşkilatın, Kafkasya, Sina ve Irak'taki askeri rolünü ya da Trablusgarp ve Balkanlar'daki Birinci Dünya Savaşı öncesi faaliyetlerini vurgulamaktadır. Birinci durumda Almanlar'dan genellikle bahsedilmez, ikinci durumda ise Almanlar'ın katkısı zaten çok sınırlı düzeydeydi. Araştırmacı için üzücü olan bir nokta da, Teşkilat-ı Mahsusa'yı anlatan az sayıdaki yazarın doğrudan operasyonlara katılmamış kimseler olmasıdır. Eşref Kuşçubaşı olayları hatırlarken, hareketlerinin genellikle Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına aykırı olduğunu düşündüğü Almanlar'ın rolünü çok azmış gibi anlatır.

Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'na girince Teşkilat-ı Mahsusa'nın niteliği değişti. Enver Paşa'ya kişisel olarak bağlı küçük gizli bir grup olmaktan çıkıp, yeniden örgütlendi ve Harbiye nezaretinin içinde yarı açık resmi bir statü kazandı, ancak Enver Paşa'nın doğrudan denetimi altında kaldı. Bu yeni statü ile birlikte, personeli genişledi ve operasyonlarının büyüyen kapsamı için bütçeden daha çok pay almaya başladı.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın düzenli ajanlarının çoğu Türktüler, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun her yanına ve yurtdışına dağılmış bulunan çeşitli hücrelerinin liderlerinin bir çoğu Türk değildi. Müdürleri ve şube şeflerinin çoğu elbette Türkçe konuşan Müslümanlar idi, bunun da en önemli nedeni Enver Paşa'nın Türk olmayanların sadakatinden ve içtenlikle kendisine bağlanmalarından kuşku duymasıydı.

Teşkilat-ı Mahsusa personeli, ağır kayıplara uğramadan önce 1916 yılında en yüksek sayıya ulaşmıştır: Yaklaşık 30.000 kişi merkez şubeler ve daha küçük birimlerde görev almıştı. Teşkilat ajanları çoğunlukla: doktorlar, mühendisler, gazeteciler, birkaç fırka mensubu politikacı ve geçmişleri kuşkulu, ama sadakatlerine kesinlikle güvenilen pek çok gerilla savaşı uzmanlarıydı. Tek gruplar içinde en büyüğü düzenli subaylardan oluşuyordu. Bunlar, Teşkilatı Mahsusa'ya katılan ve teşkilatın çekirdeğini oluşturan askerlerdi. Geri kalanların bir çoğu, Osmanlı Devleti'nin yaptığı çok sayıdaki savaşta askeri tecrübe kazanmış sivillerdi. Örneğin Eşref Kuşçubaşı orduda daha önce çeşitli rütbelerde hizmet vermişti, Birinci Dünya Savaşı bozguncu üniformasını ve askeri rütbesine rağmen teknik olarak sivil kaldı. Eşref Kuşçubaşı'nın daimi rütbesi binbaşılıktı. Resmi amaçlarla kurmay yarbaylığa terfi oldu ve Enver Paşa kendisine bir generalin maaşına ve diğer gelirlerini sağladı, bu artış Teşkilat-ı Mahsusa bölge sorumlusu olarak üstlendiği sorumluluklarının karşılığıydı.

Birkaç Türk subayı Teşkilat-ı Mahsusa ile bir şekilde bağlantılı kimseler olarak biliniyordu. Bütün Yakın Doğu ve Kuzey Afrika'ya yayılmış bulunan çeşitli hücrelerdeki ajanlardan pek azı teşkilat mensubu olarak kalıyordu. Resmi üyelik listeleri bulunmamakla birlikte, Eşref Kuşçubaşı'ya göre tam bir listenin yayınlaması Yakın Doğu'daki yaşlı birçok devlet adamını rahatsızlık edecektir. Böyle bir listeye Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında Türkler için neler yaptıklarını ve karşılığında ne kadar para aldıklarını gösterecektir. İlgili ajanlar arasında şu isimler bulunmaktadır: Cezayir'de Muhammed Abdulkerim El Kattabi (1882-1963) ve Emir Ali (Emir Kadir el-Cezayirin oğlu); Fas'ta Teşkilat-ı Mahsusa Ticari hüccresinin başı Hoca Abbas; Tunusta Şerif Burgiba (Habib Burgiba'nın babası), Ali Başhamba ve Şeyh Salih el- Tunusi; Şeyh Ahmet el Şerif el-Sunusi; Mısırda Abdulaziz Saviş, Ferit Bey, Doktor Fuad, Doktor Nasır ve Doktor Tabit Mahçap, Arabistan'da İbni-ür-Raşid ve isimlerini sayamadığımız 500 ile 600 arasında diğer teşkilat mensupları. I. Dünya Savaşı'nda, özellikle Kafkasya, Sina ve Irak hareketlerinde pek çok Teşkilat-ı Mahsusa üyesi ölmüştür.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın iki para kaynağı vardı: Harbiye Nezaretinin gizli bütçesinden verilen ödeneklerin ve Almanya'dan yapılan altın aktarımı. Alman altınları, Alman askeri misyon tarafından düzenli olarak İstanbul'a getiriyordu. Kaynakların

tümünden teşkilatın eline geçen toplam miktar dört milyon altın lira civarındaydı (1918 fiyatlarıyla yaklaşık on sekiz milyon dolar). Bu miktarın içinde askeri ve propaganda amaçları için ayrılan para da vardı. Eşref Kuşçubaşı, bu miktarın bugünkü değerinin yaklaşık altmış milyon ile seksen milyon dolar arasında olduğu hesaplamıştır. Alman misyonu zaman zaman Türkler'in Almanlar'ın isteklerine uygun davranması için ödemeleri durdurmuştu, ancak bu uygulama genellikle başarı sağlamamıştır. Nihayet Bronsart Paşa'nın heyetindekiler mali işler sorumluları haline getirilmişlerdir. Örneğin, Eşref Kuşçubaşı'nın Arabistan yarımadasındaki operasyonları ile Alman otoriteler arasındaki mali bağlantıyı Teğmen Kress Vonkressenstein sağlamaktaydı. Eşref Kuşçubaşı'nın, 1914-1917 yılları arasında, ödemelerin sağlanması için Almanya'ya gitmiştir. Almanya'nın mali desteğine rağmen, Kuşçubaşı'ya göre Teşkilat-ı Mahsusa'nın operasyonlarına Almanlar doğrudan pek karışmamışlardı. Ancak yine kendisinin işaret ettiği gibi, Enver Paşa ile Alman Genelkurmayı arasındaki oldukça yakın işbirliği sayesinde, Almanya teşkilatın faaliyetlerinin bazılarını kendi amaçlarına göre şekillendirebiliyordu. Bu durum da çeteci askerleri hayli üzüyordu.

Teşkilat-ı Mahsusa, Arap bağımsızlığını körükleyen hareketleri sıkı bir gözetim altına almıştır. Osmanlı topraklarında alabildiğine çoğalan yabancı konsolosluklar, dostluk kuruluşları, edebi ve kültürel cemiyetler, yabancı hastaneler, yardım ocakları, öğrenim kurumları bu gözetimin içindeydi (Tekin, 1998, s.39).

Teşkilat-ı Mahsusa elemanları genel olarak nazariyatı ve bunun gerektirdiği istihbaratı ikinci plana alan, vurucu ve savaşan bir kadroya sahipti. Fikri ve fiili eylemin birleşemediği bir anlayışın, savaş ortamında başarıya ulaşması beklenemezdi. Bu yüzden teşkilatın tam anlamıyla “gizli grup” veya “istihbarat birimi” olarak telakki edilmesi mümkün değildi. Teşkilat-ı Mahsusa tavır ve eylemi zaman zaman “bireysel” anlayışa yönelen ordunun askeri bir kanadıdır (Hiçyılmaz, 1994, s.49).

1914 başlarında Teşkilat-ı Mahsusa savaş bütçesinden çok büyük pay almıştı. Fakat zaman ilerledikçe ülkenin ekonomik sarsıntıdan teşkilat da soyutlanamayacaktı.

Teşkilat 1916’da sadece düzenli subayların dışında, aralarında doktor, mühendis, politikacı gibi binlerce kişiyi saflarına toplamıştı. Bu elemanların olduğu kadar, işbirliği yapanların da harcamaları karşılanıyordu. Ayrıca bazı Arap liderler için külliyetli gizli ödenek ayrılmıştı.

Teşkilat bazı kumandanlara kullanılmak üzere ödenek vermişti. Süleyman Askeri, Mezopotamya aşiretlerini safına çekmek için 5 bin liradan fazla para harcamıştı. 8’inci Ordu Kumandanı Zeki Paşa da Bedeviler’e dağıtılması için aynı miktarda ödeneğe sahip olmuştu.

Balkan bozgununun yarattığı toplumsal ezikliğin ortadan kalkması, halkın yeniden zafer günlerini görme isteği, İttihatçılar kadar Almanlar için de kaçınılmaz bir fırsat olmuştu.

Arşidük Ferdinand’ın 29 Haziran 1913’te Sırbistan ve Yunanistan’a karşı savaş açması ile yeni bir durum ortaya çıkmış ve Londra Antlaşması’nın ortaya koyduğu şartlar hükmünü kaybetmişti. Bu antlaşmanın fiilen hükümsüz sayılması düşüncesi, Osmanlı kamuoyunda giderek ağırlık kazanmaya başlamış ve bu durum bilhassa ordu kademelerinde hissedilmeye başlanmıştı.

Edirne’nin kurtarılması fikrinin en ateşli taraftarı ise, Çatalca Ordusu’nda Hurşit Paşa kolordusunda kurmay başkanı olan Kurmay Yarbay Enver Bey idi.

Bulgaristan, Çatalca hattında bulunan kuvvetlerini Londra antlaşmasının ortaya koyduğu yeni durum üzerine başka mevzilerde kullanmak üzere geri çekmişti. Enver Paşa bunu değerlendirmek amacıyla Hurşit Paşa kolordusuna bağlı bazı birlikleri harekete geçirecekti. Lüleburgaz’a kadar olan bölümü “akıncı müfrezesi” ile ele geçiren Eşref Kuşcubaşı idi.

Bu hareket ve Lüleburgaz’da bir Bulgar taburunun esir edilmesi Enver Paşa’ya yeni ufuklar açmıştı. Kuşcubaşı 4.000’e ulaşan “gönüllü” kuvveti ile Ereğli ve Tekirdağ istikametine doğru yönelecekti. Çorlu çevresindeki zayıf Bulgar Ordusu parçalanmış ve Osmanlı Ordusu 15 Temmuz 1913’de Midye-Enez hattına varmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki karışık durumdan istifadeye yönelmesini, Avrupa Devletleri'nin hoş karşılaması mümkün değildi... Osmanlı Devleti'nin Midye-Enez hattının batısına geçmemesini istemekle kalmıyor, bunun ötesinde baskı da yapıyorlardı.

Gerek Eşref Kuşcubaşı, gerekse diğerleri Balkanlar'da yeterli mücadele yetkinliğini kazanmıştı. Edirne'yi işgal eden süvari tugayından bir diğer subay da Hüsamettin Ertürk'tü. Ertürk, 7. Süvari Alayında binbaşı rütbesi taşıyordu (Hiçyılmaz, 1994, s.25).

İşgal sonrası harekatta Akıncılar Müfrezesi vardı. Eşref Kuşcubaşı ve kardeşi Hacı Sami'nin Gönüllü Akıncı Müfrezesi, Edirne'nin alınışı sırasında Hurşit Paşa kolordusunun emrinde idi. Müfreze değişik yörelerin askerlerinden oluşmuştu. Aydın ve Ödemiş civarından gelen efeler, Kafkasyalılar, İranlı ve Afganlı gönüllüler de müfreze içinde yer alıyordu.

Müfrezeyi kurduran Enver Paşa'ydı ve Eşref Kuşcubaşı'nı Derne'den tanıyordu. Kafkasyalılar'ın başında ise daha sonra "Güney-Batı Kafkas Cumhuriyeti" reisi olan İbrahim Cihangiroğlu bulunuyordu.

Trakya hareketinde yer alan gönüllüler sıradan ve "toplama" birlikler değildi. Savaşmayı biliyorlardı ve inanıyorlardı. Akıncı müfrezelerinin yanında "çete" olarak adlandırılan gruplar aslında "vurucu tim" niteliklerine sahipti. Ortaköy üzerine gönderilen ve Batı Trakya'ya giren (15 Ağustos 1913) 116 kişilik kuvveti Eşref Bey idare ediyordu. Yanındaki 15 subay ve askerler seçkin savaşçılardı.

Eşref Bey ve kardeşinin dışında, İbrahim Cihangir oğlu (Kafkasyalı), Yüzbaşı İlyas (daha sonra general), Üsteğmen Lütfi(Suman), Teğmen Besim, Beşiktaşlı Kemal, Çakır Efe, Tatar Hasan , Giritli İsmail Kaptan, Çerkez Sait, Mustafa Kaptan da bu çetede idi. Kuşcubaşı'nın küçük kardeşi Ahmet Kaptan'da çarpışanlar arasında idi.

Gönüllü birliklere, çetelere Kaymakam (yarbay) Enver Bey tarafından tanınan esneklik zaman zaman anlaşmazlıklara da yol açmıştı. Enver bey "Eşref ve Sami

Beyler kumandasında bulunan kıt'aya müracaat edecek olurlar ise, kendilerine erzak ve cephane verilmesi tavsiye olunur" biçiminde talimatlar vermişti.

Ancak Ortaköy, Papazköy civarında Bulgar Dumuzciyef çetesinin yok edilmesinden sonra, çeteden elde edilen silah ve cephane ile halktan bir "Milli Tabur" meydana getirilecekti.

Daha sonra Bestanlı ve Kırcalı'nın alınması ile aynı biçimde 600'er kişilik yeni "milli" birlikler ortaya çıkmıştı. "Umum Çeteler Kumandanı" Eşref Bey'in Koşukavak, Mestanlı ve Kırcalı'yi işgali üst kademedede rahatsızlık yaratmıştı.

Enver bey, Eşref Bey'e Koşukavak'tan daha ileriye gidilmesine müsaade edilmediğini, kendisi arzu etmese de Umum Kumandanlığı'nın emri ile telgrafla bildirilecekti (19 Ağustos 1913).

Enver Bey ile Eşref Kuşcubaşı arasında Ortaköy'de bu tarzda bir konuşma yapılmıştı. Kuşcubaşı Enver Bey'i ikna etmiş ve Batı Trakya'ya gönüllü olarak geçecek birlikler için hususi izin temin etmişti. Dimitriyef çetesinin yok edilmesinden sonra Gümülcine ve İskeçe'nin işgali izlemiş ve ardından "Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi" gündeme gelmişti.

Süleyman Askeri Bey, Erkan-ı Harbiye ve Garbi Trakya Hükümeti İcraiye Reisi'ydi ve büyük kuvvet ve yetkiye sahipti. Eşref Kuşcubaşı "Umum milli Kumandan" ve "Çeteler Kumandanı" sıfatları ile Askeri'den sonra en yetkili kişiydi. Kardeşi Hacı Sami Bey'de "Umum müfettiş", "Milli Müfettiş" unvanlarına sahipti.

Batı Trakya Geçici Hükümeti'nin kurulması sadece Sofya ve İstanbul'da değil, Avrupa'da da heyecan uyandırmıştı. Batılı devletler bu ilerleyişi tehlikeli görerek Babıali'yi uyarmıştı.

Babıali başkumandanlık vasıtasıyla Batı Trakya'dakilerin geri dönmelerini emredecekti. Cevap politik olmakla beraber hayli sertti: "Batı Trakya Geçici Hükümeti İstanbul ile maddi bağlarını kesmiş ve İstiklalini ilan etmiştir".

Kuşcubaşı başkumandanlığa, Hurşit Paşa'ya ve Enver Bey'e gönderdiği mektupta şöyle bir giriş yapmıştır: “Ma'lum olduğu veçhile Bab-ı Ali vak'ası, Edirne'yi kansız vermeyiz oldu. İttihatçılar tekrar mevkie geçti. Edirne'yi vermeyiz nakaratıyla harb temdid olundu. Dövüştü, evet Edirne düşman eline düştü derken, Yunanla Bulgar dövüşmeye başladılar bu bizim için bir nimetti, bunu takdir eden bulunmadı ki Enez-Midye hattı bize bir hat gösterildi”.

Kuşcubaşı bu arada Nazım Paşa gibi bir kumandanın neden bir kurşuna kurban gittiğini soracak ve kararı açıklayacaktı:

“Bugünden itibaren bu hudutlarımızdan içeri ve dışarı pasaportsuz girenler ve çıkanlar mesuldürler. Merkezimiz Gümülcine kentidir. Hükümetimiz tam teşkilatla kurulmuştur. Kuvvetlerimize ittihak ve hükümetimize iltica eden bazı efrat ve zabitanın iadeleri Hükümet-i Osmaniyye'ce talep edilmekte ise de hukuku düel kaidelerine istinaden arz olunur ki , Garbı Trakya Hükümeti'yle Osmanlı Devlet-i Aliyyesi'nin siyasi mücrimler hakkında bir anlaşma bulunmadığının dikkatten uzak tutulmaması istirham olunur (10 Eylül 1929)”.

Süleyman Askeri ise Umum Erkan-ı Harbiye Reisi sıfatıyla Gümülcine'de bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannamede Eşref Bey ile Hacı Sami'nin de imzaları bulunmaktaydı.

Askeri bey masum halkın hangi şartlar altında kurtarıldığını hatırlattıktan sonra “Garbi Trakya'yı işgale mecbur kaldık. Fakat ahval-i hazıra-i siyasiyyemiz icabı hükümet-i Osmaniyye bizim bu hareketimizi doğru bulmayarak bizi men'e kalkıştı” demektedir.

İstanbul'un haberi olmadan bir hükümet kurulamayacağı aşikardır. Ancak görülüyor ki, Enver Bey'in güvencesi ile Hükümet-i Osmaniyye'nin kararı “kalkışmak” gibi siyasi bir dille bağdaşmaktadır.

Batı Trakya Cumhuriyeti'nin bayrağındaki ay yıldız Türklüğü, yeşil İslamiyeti, siyah çekilen eza ve cefayı, beyaz ise kurtuluşu ifade ediyordu.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın hangi görüşlerle kurulduğu sorusunun cevabı da Süleyman Askeri, Eşref Kuşçubaşı, Hacı Sami gibi önderlerin olduğu Batı Trakya'da böyle verilmişti.

Batı Trakya Halk Cumhuriyeti'nin bu özel bayrağı Osmanlı Devleti bayrağı ile bütün resmi dairelere çekilmişti. İdari ve adli makamlara, Balkanlar'daki gerillacı Fuat Balkan'ın ifadesi ile “fedakar” insanlar tayin edilmişti.

Batı Trakya Hükümeti'nin kurulması ile noktalanın Balkan harekatı, Teşkilat-ı Mahsusa lider ve elemanları için bir “eylem pratiğı” hususiyeti taşımıştı. Batı Trakya hareketinde Enver Bey ile Ortaköy görüşmesinden sonra katılanlara bakmakta yarar olacaktır.

Süleyman Askeri Bey, Trabzon Redif Tümeni Kurmay Başkanı'dır ve Süleyman Zeynelabidin takma adıyla oradadır. Yüzbaşı İlyas, Üsteğmen Ömer Lütfi (Sumar), Yüzbaşı Cemil (Kışkılılı), Yüzbaşı Fahri, Yüzbaşı Kasım (Akkalı), Manastırlı Halim (Irak cephesinde Şehit), İskeçeli Arif, Fuat Balkan, Beykozlu Reşat, Şehreminli Çerkez Sadık, Yüzbaşı Ekrem (Beşiktaşlı), Yüzbaşı İhsan (Bahriye eski vekili), Manastırlı Hüsrev Sami.

Gizli teşkilatların önemli isimlerinden biri olarak ortaya çıkacak olan Hüsamedtin Ertürk, harekete katılanlar arasında Çerkez Ethem'in ağabeyleri Tefvik ve Reşit Beyler'in de adını vermektedir.

Tarihçi İsmail Hami Danişmend, Süleyman Askeri Bey'in başkanlığında kurulan Batı Trakya Hükümeti'nin ciddi bir hükümet olmadığını belirtirken bu hükümetin “gayri resmi bir kuruluş mahiyetinde ki Teşkilat-ı Mahsusa” elemanları tarafından kurulduğu ifade etmektedir. Bu ise Trakya harekatında Teşkilat-ı Mahsusa elemanlarının oynadığı rolü ve mücadeleyi ortaya koymaktadır.

“Trakya harekatı olduğunda Teşkilat-ı Mahsusa henüz tam anlamıyla kurulmamıştı” şeklinde görüşler vardır (5 Ağustos 1924). Vardır ama önemli olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın o sıralarda kurulmamış olması değil, elemanlarının bu hareket içinde yer almasıdır.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın amaçları üzerinde dururken Kuşçubaşı, koordinasyon, mali kaynak ve ideoloji sorunlarının görev safhasındaki ajanları nadiren ilgilendirdiğini söylemiştir: “Biz hareket adamıydık, filozof veya idareci değildik” demişti. Teşkilat-ı Mahsusa, İtilaf Devletleri'ne karşı silah olarak kullanılmaları dışında ideolojilerle ilgilenmediği için, teşkilat mensupları aynı anda farklı kitlelere Pan-İslamizm ve Pan-Türkizm'i yaymakta hiçbir çelişki görmemişlerdir. Eşref Kuşçubaşı, kendisi Çerkez olduğu için Dünya Savaşı'ndan önce politik olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndaki azınlıklar için adem-i merkezîyeti ve yarı otonomiye savunanlara yakınlık duyuyordu. O sırada Teşkilat-ı Mahsusa içindeki çalışma arkadaşlarının bir çoğunda onun gibi düşünüyordu, ama Türk olmayan azınlıklar kendi milliyetçiliklerine sarılınca, bir adem-i merkezîyet politikasının İmparatorluğu parçalayacağından ve Türkçe konuşan unsuru ezeceğinden endişe duydu. Eşref Kuşçubaşı'ya göre İmparatorluğu birkaç yıl daha bir arada tutmaya çalışan merkezîyetçilik yanlıları, Türkler'in kendi milliyetçiliklerini güçlü bir şekilde geliştirebilmeleri için zaman kazanmayı umuyorlardı. Ne var ki Kuşçubaşı'nın görüşüne göre,

“...asıl mesele Cihan Harbi'ydi. Harbi İngilizlerle elimizden geldiğince uzun ve zor yapmak ve Ruslar'a da bir ders vermek....İçimizden bazıları bizi hala, bizim anladığımız şekliyle Osmanlı hayat tarzını korumaya çalışan Osmanlılar olarak görüyordu. Bunun ne kadar zor olduğunun farkında değildik...!”

Bu dönemde Teşkilat-ı Mahsusa'nın yapısında ve işleyişinde örnek alınması gerekli bir örgüt olarak Rus İstihbarat Teşkilatı gösterilebilir. Bir Rus casusu olabilmek için aşılması gereken epeyce engel vardır.

İşte casusların ne derece önemli olduklarını kolayca izaha yarayan bir örnek olmak üzere I. Dünya Savaşı'ndan önce Çarlık Rusyası'nın casusluk teşkilatını kısaca görelim:

1905 Japon savaşının ardından Ruslar, Japon casusluğundan faydalanarak Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti'ne karşı casusluk faaliyetlerini artırdılar. Teşkilatın esası şöyleydi:

En az iki yıl kıta görevi yapmış olan subaylardan isteyenler “Dil Okulu” na alınır. Burada üç yıl gidecekleri ülkeyi ve dilini öğrenirler. Mesela Türkiye’ye gelecek casuslar ele alalım: Bunlara bu okullarda Türk diliyle beraber, Türk tarihi, Türk coğrafyası, Türk dini, Türk gelenekleri, Türk ahlakı, Türk siyaseti, Türk ekonomisi, kısaca Türkler’e ait ne varsa sırayla öğretilir. Böylece Türkçe’yi öğrenen bir subay Türklerle ilgili her şeyi öğrenmiş ve bunların üzerinde Türkçe tartışabilir duruma getirilmiştir. İran’a, Afganistan’a ve Almanya’ya gönderilecekler de böyle yetiştirilir.

İmtihanda başarılı olamayanlar orduya geri gönderilir. Bunlar da az çok bir dil öğrenmiş olduklarından karargahlarda çeviri işlerinde kullanılırlar. Başarılı olanlara casus okullarında bir kaç ay casusluğa ait tarihi ve teknik bilgiler verilir. Bundan sonra gidecekleri ülkelerin büyükelçiliklerine gönderilirler. Fakat gizli değil, elçilik memuru gibi.

Mesela Osmanlı Devleti’nin Beyoğlu’ndaki Çarlık Rusyası elçiliğine gelen bu yeni hariciye memurları görünüşte buradaki Rus diplomasi heyetinin birer organı gibidir. Fakat onun tahsili henüz bitmemiştir. İki yıl da elçilikte Türk dilini ve Türkçe’yi öğrenir. Aynı zamanda bu subaylara kışlalar, birlikler, okullar, hükümet daireleri, siyasi şahsiyetler, meclis, iktidar ve muhalefet tarafları, ülkenin ileri gelenleri, aydınları, ülkedeki siyasi ve ekonomik akımlar, halkın vaziyeti, kamuoyu, medyanın gücü, eğlence şekilleri, Beyoğlu barları, fuhuşhaneleri ve müdavimleri, vb. konu ve kavramlar hakkında gerçek bilgiler öğretilir.

Esasen sivil veya asker büyük mevkileri işgal edenlerin elçiliklerde gizli sicil defterleri vardır. Her taraftan alınan düzenli bilgiler bu defterlere işlenir. Böylece Rusya hükümeti Osmanlı Devleti hükümdarlarının, nazırlarının, komutanlarının, daire başkanlarının ve kurmay subaylarının ahlak ve bilgi seviyelerini iç yüzleriyle öğrenmiş olurlar. İşte elçilikte yetişen casus öğrenci de bu şekilde İstanbul’da bulunmayan şahsiyetler hakkında bilgi sahibi olurlar. Ayrıca kendileri her gün elçiliğe gelen gazetelerden bir iktidar, bir de muhalefet yanlısı gazete okumaya ve bunlardan çıkardığı sonuçları öğretmenlerine bildirmeye de mecburdurlar. Mükemmel Türkçesi ve Türk kültürüyle yalnız başlarına gazinolara, pastanelere, birahanelere, berbere, hamama, tiyatroya, vb. her yere rahatça girip

çıkabileceklerinden, artık kendilerine uygun bir meslek seçerek, o meslekte yetenek kazanmaya başlarlar.

Şifre çözmek, belge çalmak, eczalı mürekkep kullanmak, bilgi sızdırmak gibi casuslukla ilgili mesleki bilgileri de artık öğrenmişlerdir.

Casus adayının bu noktaya kadar ki eğitimi maddidir. Bunun bir de manevi yönü vardır. Casus vatani için en tehlikeli görevleri üzerine alacağından içki, kadın ve para karşılığında kendini kaybetmemelidir. Bunun için psikolojik etki yapacak konuşmalar yapılır. Tarihten örnekle casus aydınlatılır. Bir yandan da casusun özel hayatı yakın takibe alınarak, karakterinin sağlamlığı, hassas olduğu noktalar tespit edilir.

Böylece iki yıl sıkı bir eğitim ve öğretimden geçirildikten sonra başarılı olanlar casus sınıfına ayrılırlar. Başarılı olamayanlar ise dışişlerinde göreve alınırlar yada konsolosluklarda o ülkenin işlerinde çalışırlar.

Bir kısmı hidayete ermiş gibi İslam dinine girerek içimize sızar, hatta evlenerek çoluk çocuk sahibi de olurlar.

Kanuni Sultan Süleyman'ın haremine dahil olan Hürrem Kadın (Roksana) Rus asıllıdır. Yine Viyana yenilgisinde içimizdeki muhtedilerin etkisi büyük olmuştur.

İhtida etmiş (dönmüş) casuslar, asırlarca içimizde dehşet verici roller oynadıkları halde, hala halkımız bunlara hidayete erdiler diye yakınlık gösterip, tüm sırlarını onlarla paylaşmak isterler. Onlara her türlü yardımı yapar, onların yanında her türlü şeyi konuşur ve onların her dediğine inanırlar.

Mesela, bir Rum papazı senelerce Ayasofya Camisi'nde -imam kılığında- halkı taassuba ve tembelliğe sevk etmiş, herkes tarafından de hürmet görmüştür.

Casus sınıfına geçen subayların o ülkede beş yıl çalışma zorunluluğu vardır. Bu sırada gerek kendisi ve gerekse ülkedeki ailesi bol maaş alır. Ailesi onun yerini bilmez, ama birbirlerinin sağlık haberlerini alırlar. Süresi dolan casus isterse bu

görevde kalır, isterse ülkesine geri döner. Önemli miktarda para, arazi ve mesken ikramiyesi alır. Bu kişilere bu kadar ferahlık verilmesinin sebebi beş yıl çok tehlikeli bir hayat içerisinde çalışmış olmasıdır. Çünkü ele geçerlerse işkencelere, çok ağır cezalara çarptırılabilirler.

Ruslar'ın bu tarzda sıkı işleyen casusluk teşkilatına karşılık Teşkilat-ı Mahsusa görünüşte biraz daha hafif kalıyordu. Buna karşılık, Teşkilat-ı Mahsusa da faaliyetlerinde belli bir başarı elde etmiştir.

Buna örnek olarak “İpek Mendil Komplosu” verilebilir. Bu olay, Hindistan'ın Afganistan'a açılan kuzey-batı hududundan başlayacak bir hücum ile aynı anda ülkede başlatılacak, koordineli bir ayaklanmayı ihtiva etmektedir. Ruslar'ın ve İngilizler'in onca gayretlerine rağmen Türk teğmeni Kazım Karabekir Bey ve heyeti Ağustos 1915'de Afganistan'a girmeye muvaffak olur. Hint-Afgan sınırındaki Türk asıllı “Pathan” kabilelerini, Güney Asya Müslümanları'nın da yardımıyla Osmanlı tarafına çeker.

Bu tasavvurun Türkiye'deki hazırlıkları şöyle gelişir: Kut-ül Amare Zaferi'nden (1916) sonra Mezopotamya'da Halil Paşa'nın güçleri teslim olan İngiliz-Hint ordusu içinde Müslüman er ve subaylar vardır. Müslüman askerler Konya'daki esir kampına alınmışlardır. Enver Paşa onların çekirdeğini oluşturacağı bir “Hint Lejyonu” kurulması fikrini savunur. Halil Paşa bizzat Konya'ya giderek, esirler arasında gönüllülerin seçimi yani üniformalarını giyip, yerleştirilmeleri görevini üstlenecektir. Söz konusu lejyon, hazırlandıktan sonra Afganistan'dan geçerek Hindistan sınırına yığınak yapacaktır.

Sınırın öbür tarafındaki hazırlıkları tamamlamak üzere Teşkilat-ı Mahsusa Mevlevi Ubeydullah'ı görevlendirir. Ubeydullah, Ağustos 1915'de üç arkadaşı ile Hindistan'a geçer. Ubeydullah, Deoband Medresesi mezunlarından. Oraya giderek, eski tanışıklarını devreye sokarak, öğrenci ve öğretim üyelerini organize eder. Bu faaliyetlerde kendisine yardım eden sağ kolu haline gelen Mevlana Mahmud Hasan'dır. Medresenin başkanı Ubeydullah'tan kuşkulandır ve kendisini okuldan kovar. Artık ayaklanmayı tertiplemek Mahmud Hasan'a kalmıştır. Deoband'daki öğrenciler yurt çapında dağılacak ve aynı anda ülkenin pek çok

yerinde seri isyanların çıkmasını sağlayacaklardı. Ubeydullah yol üzerinde her uğradığı mahalde Osmanlı Cihat fetvasını dağıtmaktadır. Aslında “Büyük isyan” dan sonra Hindistan’a yeni bir hükümetin kurulacağı ve Mahendra Pratap adlı bir Hindu’nun devlet başkanlığına getirilmesi de planlanmıştır. Ana hatlarıyla bu planı incelediğimizde, Teşkilat-ı Mahsusa’nın bu tasavvurunu 1913’te gerçekleştirdikleri “Garb-ı Trakya Hükümet-i Muvakkatesi” olayına ne kadar benzediğini görmekteyiz. Bilindiği gibi, Batı Trakya’da da Teşkilat-ı Mahsusacılar böylesine bir uğraşın altına imzalarını atmışlardı. Ubeydullah’ın ayrılışından sonra Teşkilat-ı Mahsusa, Mekke’ye hac için gelen Güney Asyalı Müslüman ajanları vasıtasıyla haberleşmektedir. Enver Paşa, hac hatırası süsü verecek ipek mendiller üzerine talimatını yazdırtmakta ve “İpek Mektuplar” Deoband’ı ziyaret eden hacılarca Hasan’a ulaştırılmaktaydı. Medrese başkanı 1916 yılında Mevlana Mahmud Hasan’ın ziyaretçilerinin arttığından şüphelenip, kendisini İngilizler’e şikayet edecektir. Ve bir Ağustos akşamı Mevlana Mahmud Hasan yakalanacaktı. İngilizler’in eline geçen son “İpek mektupta” kendisinin Kabil’deki Hind Lejyonu’nun kumandanı olduğu ve Deoband’daki genç talebeleri askeri hiyerarşiye göre rütbelendirmesi gerektiği bildiriliyordu.

Projenin Hindistan ciheti çökünce, İstanbul’da işler karışacaktı. Almanya, Teşkilat-ı Mahsusa’nın “İpek Mektup Komplosu”nu öğrenmiş ve bu projeden hiç de hoşnut kalmadığını Enver Paşa’ya iletmişti. Almanlar, Türkler’in yalnız başlarına böylesine büyük bir başarıya sahiplenme ihtimali karşısında kıskançlıklarını gizleyemeyecektir. Bu tavırları, savaşın sonuna doğru da kendisini gösterecek ve Osmanlılar’ın Orta Asya’ya yönelik Baku hareketinden tedirgin olduklarını da açıkça ilandan kaçınmayacaklardır. Almanya, nasıl 1918’de Osmanlı Devleti’nin “Pan Turan” adı altında Orta Asya’daki soydaşlarına ulaşmasını, aynı şekilde 1916’da “Pan İslam” şemsiyesi altında Teşkilat-ı Mahsusa’nın Güney Asya Müslümanları ile işbirliğine girmesini de engelleyecektir. Bunun için Berlin’e Dayal’ı davet etmiş, fakat karşı tarafın ve Türkler’in itirazıyla karşılaşınca “İpek Mektup Komplosu”nu tamamıyla veto etmişti (Öke, 1991, s.32).

5.6. İnsan ve Malzeme Kaynakları

1. Mahkumlar ve Sabıkalılar: Bunların işe yarayanları askeri bir kıta olarak (Yakub Cemil Müfrezesi gibi), işe yaramayanları ise amele taburları olarak istihdam edilmişlerdir (Esatlı, 1975, s.262-263).

2. Mevlevi ve Bektaşî Grupları: 4. Ordu emrine bir Mevlevi taburu, Kafkaslar'da da Gelibolu'dan bir Bektaşî grubu gönderilmiştir (Tunaya, 1989, s.276).

3. Bedevi mücahitler: Kürt, Çerkez, Dürzi ve Laz aşiretlerinden gönüllü birlikler ve Yemenliler.

4. Çeteler: Yakup Çetesi, Topal Osman Çetesi, Maksut Çetesi, Veysel Bey Çetesi gibi (Stoddard, 1993, s.52-53).

Bunların dışında teşkilatın düzenli esas ajanlarının çoğu Türk'tü. Bunun yanında ülkenin birçok yanına dağılmış olan şubelerinin başında bulunanların bir kısmı Türkçe konuşan ama ırki olarak Türk olmayan Müslüman gruplardandı. Ajanların büyük bir kısmı vasıflı kimselerdi. Bunların arasında doktorlar, mühendisler, gazeteciler, birkaç fıkra mensubu politikacılar ve subaylar vardır. Asıl grubu ve teşkilatın bel kemiğini de bu subaylar grubu meydana getirmektedir. Zaten o zamanki İngiliz, Alman, Fransız gizli servislerinin de asıl elemanları subaylar olarak gözükmektedir. Ayrıca bunların dışında Orta Doğu ve Afrika'da yaşayan Osmanlılar'dan ama Türk olmayan çoğu para karşılığı hizmet eden kişiler de vardır (Pehlivanlı, 1999, s.290).

Teşkilat-ı Mahsusa'nın karmaşık bir yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak esas unsurların, teşkilatın beynini ve profesyonellerini teşkil eden ajanlar ve Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerinden meydana geldiği görülmektedir. Bunların temininde Harbiye Nezareti birinci derecede önemlidir. Bu işe yatkın, vatansever, atılgan, genç rütbeli subaylar Harbiye Nezareti'nce tayin edilmektedir. Önemli bir husus ise bu subayların hemen tamamının İttihatçı veya onlara yakın olmasıdır. İkinci gurubu teşkil eden Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerini ikiye ayırabiliriz. Birincisi tamamen silahlı kuvvetler

mensubu her türlü ihtiyacı silahlı kuvvetler tarafından temin edilen düzenli müfrezelerdir. İkincisi ise gönüllülerden teşekkül eden bir kısım ihtiyaçları devlet tarafından karşılanan daha serbest, çete vasıfları ön planda ama içlerinde nizamiye subayları bulunan müfrezelerdir (Atase Arşivi, K.1829, D.6, F. 1-137, 147).

Teşkilat-ı Mahsusa müfrezeleri çeşitli şekillerde teşkil edilmiştir. Bunları temin ederken genellikle hareket yapılacak bölgelere uygun insan tipine dikkat edilmektedir. Bu insanların teminine yardımcı olan kuruluşlar arasında şunlar vardır; Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri, İttihat ve Terakki Partisi, Dahiliye Nezareti ve mülki makamlar gibi. Meselâ Balıkesir Bölgesi'nden Kuzey Afrika'ya gönderilmek üzere 1500 mevcutlu iki gönüllü alayı teşkil edilmiş ve İzmir'e gönderilmiştir. Bunların iaşelerinin hemen hemen tamamı, elbiselerinin ise bir kısmı bölge halkının yardımlarıyla temin edilmektedir (Atase Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-1, 1-2).

Ankara valisi Mazhar Bey'in 27 Teşrin-i Sani 1330 (10 Aralık 1914) tarihli bir yazısında vilayet dahilinde yapılan tetkikat neticesinde "... 30000 kadar Çerkez ve Kürt'ün çetecilikte istihdam edilebileceği" nin anlaşıldığı ve daha çok adam isteğinin de araştırıldığı belirtilmektedir Kafkasya ve Doğu Anadolu'da kullanılmak üzere istenen Kürt ve Çerkez gruplarının yanında Türk unsur ve Rumeli muhacirlerinin de istekli oldukları tespit edilmiştir (Atase Arşivi, K.1829, D.8, F.1-3).

Kafkasya'da Batum civarındaki Müslüman ahalinin de bölgedeki Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerine yardım etmek üzere gönüllü yazılmak istedikleri görülmektedir. Bunlar hem bölgeyi, hem de Rusça'yı bildikleri için teşkilat bakımından önemli unsurlardır. Binden fazla olan bu insanlar Poti ve Novorosisk arasındaki Tovapsi bölgesine gitmek istemektedirler. Silah ve cephane temin edildiği takdirde elbise ve diğer ihtiyaçlarını kendileri karşılayacaklarını beyan ederek teşkilatın işini kolaylaştırmaktadırlar. Bunlar teşkilata alındıkları takdirde bölge halkını isyan ve ihtilale sevk etmek ve Vilad-ı Kafkas demiryolunu tahrip etmekte kullanılacaktır (Atase Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-23).

Gönüllü müfrezelerin teşkil edilmesi ülkenin her tarafında devam etmektedir. Ünye'den 500 kişilik bir grup Ordu kazasından Aziz Ağa refakatinde gönüllü bir

müfreze Müdafa-i Milliye Şubesi'nce organize edilerek Kafkasya'ya doğru yola çıkmıştır (Atase Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-28).

Konya ve Gönen Müdafa-i Milliye Cemiyetleri de gönüllü temini için azami derecede gayret sarf etmektedirler (Atase Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-30, 1-34). Kal'a-i Sultaniye Mutasarrıfı, Dağıstan ve Çerkez muhacirlerinden müteşekkil ve çetecilikte kullanılmak üzere 70 kişi kaydettiğini Kafkas Cephesi yetkilisi Cevat Bey'e bildirilmiştir (Atase Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-35, 1-36).

Bu müfrezelerle birlikte irşat için din adamları da göndermektedir. Diyarbakır Müdafa-i Milliye Cemiyeti 500 kişilik müfreze ile birlikte irşat için Müftü Hacı İbrahim Efendi'yi de Erzurum'a göndermiştir. Yolda Maden, Ergani gibi şehirlerde katılanlarla birlikte bu sayının 1000'i aşmasını beklemektedirler (Atase Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-52).

İzmit Mutasarrıflığı da çetecilik için 100 kişi hazırlamıştır. Bunlar Batum taraflarından Gürcü, Laz, Abaza topluluklarındandır. Ayrıca 20 kadar mahkum da tahliye edilirse bu iş için kullanılabilirler (Atase Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-50).

Teşkilat-ı Mahsusa müfrezeleri görev yerlerine intikal ederken bazı uygunsuz davranışlarda bulunmakta ve çevreyi rahatsız etmektedirler. Bu davranışlarının şikayet konusu olması üzerine gerekli sert uyarılar yapılmıştır. Şayet bundan sonra şikayetler olursa birinci derecede müfrezelerde görevli subayların sorumlu tutulacağı ikazı da yapılmıştır (Atase Arşivi, K.1829, D.2, F. 3-4).

Teşkilat-ı Mahsusa faaliyet planladığı bölgelerle ilgili her türlü vasıtan, fikirden istifade etmeyi de ihmal etmemektedir. Bölgelerle ilgili olarak halkın yapısı, ruh halleri, çeşitli hasletleri göz önüne alınmaktadır. Profesyonel bir örgütten beklenen tavırlar sergilenmektedir. Beyrut Valisi Bekir Sami Bey'in Kafkasya ve Rusya ile alakalı raporu bu bakımdan dikkate değer bir belgedir. Raporunda, kendisi de bir Çerkez olan vali, Kafkas kavimlerinden Çeçenler, Dağıstanlılar ve Çerkezler'in hem cesur hem de s düşmanı olmalarından istifade edilebileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu insanlar vasıtasıyla bölgede isyan ve karışıklık çıkarmak çok kolaydır. Güney Kafkasya'daki Gürcüler, Abazalar ve Türkler'den istifade

edilebilir. Batum, Acara etrafındaki Hristiyanlar Ortodoks'tur. Ama Rusya'ya aşırı düşmandırlar. Ermeniler de aynı durumdadır. Hive ve Türkistan, başlarında cahil adamların bulunmasına rağmen ilgilenilirse isyan çıkarabilirler ama asıl istifade edilebilecek yer Afganistan'dır. Bekir Sami Bey halkın genel durumu ve psikolojisini bu şekilde izahtan sonra bu yerlerde etkili olabilecek, sözü dinlenecek kişiler de bildirmektedir. Bunlardan biri Medine'de oturan Şeyh Şamil'in oğlu Kamil Bey, diğeri de akrabalarından Mehmet Fazıl Paşa'dır. Çeçenler'e tesir edebilecek bazı şeyhlerin olduğunu da raporunda yazmıştır (Atase Arşivi, K.1829, D.1, F. 1).

Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerince en çok sıkıntısı çekilen malzeme silah ve cephanedir. Yazışmaların çoğunda teşkilat yetkileri ağır ve hafif silahlarla cephane ve mühimmat talebinde bulunmaktadır (Atase Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-13). Bir diğeri talepleri ise elbise ihtiyacıdır. Harbiye Nezareti'ne yazılan isteklerde bol miktarda elbise, kaput ve ayakkabı ihtiyacı bildirilmektedir (Atase Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-21).

5.7. Teşkilat ile Düzenli Ordu Arasındaki İlişki

Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerinin bir kısmı askerlikle doğrudan ilgisi olmayan gönüllülerden oluşuyordu. Bunların başında yetkili durumda olanların da bir kısmı daha önce askerlikle ilişkisi kesilen, diğeri bir kısmı ise hiç ilişkisi olmayan politikaya bulaşmış İttihatçılar oldukları bilinmektedir. Enver ve Talat Paşalar'ın adamları olan bu müfreze yetkilileri ile ordu yöneticileri arasında kısa zaman sonra çekişmeler başlamıştır. Kendilerini hiçbir askeri kural ile kayıtlı hissetmeyen, hatta parti ile üst düzey ilişkisi olan bu müfreze komutanları zaman zaman kendilerini asıl askeri birlik komutanlarının üstünde görmektedirler. Hatta onların fikir ve hareketlerini kontrol etme yetkisine sahip oldukları kanaatindedirler. Bilhassa Doğu Cephesi'nde bunun örnekleri görülmüştür. Sarıkamış Harekatı sırasında düzenli ordu birlikleri Ruslarla herhangi bir çatışmaya girmeye lüzum görmeyip beklerken, bazı çete grupları çatışmalara giriyorlardı. Tabi ki bu durum askerleri rahatsız etmekteydi (Köprülülü, 1998, s.61).

Diğer taraftan düzenli birlik komutanlarını adeta denetleyerek, onların Genelkurmay ve Harbiye Nezareti ile alakalı düşüncelerini öğrenip İstanbul'a bildirmeleri de çekişme, sürtüşme konularından bir başkasıdır. Erzurum'da Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerinden birinin başında bulunan doktor Bahattin Şakir ile 9. Kolordu komutanı Ahmet Fevzi Paşa arasında geçen olaylar bunun en iyi delilidir. Sonuçta, iyi bir asker olan Ahmet Fevzi Paşa'nın ağzını arayan Bahattin Şakir, paşanın hükümetin harp ile ilgili takip ettiği politikayı tenkit eden konuşmalarını hemen Harbiye Nazırı Ender Paşa'ya ulaştırmıştır. Bu haber üzerine derhal Ahmet Fevzi Paşa görevden alınmış ve yerine 34. Tümen komutanı İhsan Paşa tayin edilmiştir (Köprülülü, 1998, s.152).

Bahattin Şakir'in bu tarz davranışları zaman zaman o kadar çekilmez olmakta ve komutanları çileden çıkarmaktadır ki bu yüzden bir ara Vehib Paşa, Bahattin Şakir'i tutuklamayı bile düşünmüştür (Cemil, 1997, s. 198).

Teşkilat-ı Mahsusa'nın başına getirilen bu kişiler yetkilerinin dışına taşmaya her zaman meyilliydiler. Teşkilatın görevlerini çok değişik yorumlamaktadırlar. Asli görevleri ordunun işini kolaylaştırmak olan bu müfrezeler kendilerini ordu birlikleri yerine koyarak mülki idarenin de kendi emirlerinde olduğunu ileri sürebilmişlerdir. Kafkas Cephesi Teşkilat-ı Mahsusa yetkilisi Rıza Bey de bunlardan birisidir. Bunların bu şekilde davranmaları Mülki Erkan ile arasında tatsızlıkların çıkmasına ve İstanbul'a şikayet edilmelerine sebep olmaktadır. Çete başları ellerindeki başı bozuk birliklerle ne yapacaklarını da bilmiyorlardı. Ufak tefek bazı başarılarla kendilerini birer büyük komutan gibi görüyorlardı (Cemil, 1997, s. 127).

Bu müfrezelerin teşekkülü sırasında bazı kişilere hak etmedikleri görevler verilmiştir. Örneğin daha önce gönderildiği Kafkas cephesinden dönen Yakup Cemil'i başından atmak ve İstanbul'dan uzaklaştırmak isteyen Enver Paşa ona yeni bir teşkilat yapmasını emretmiştir. Bu teşkilatın tümen değil kolordu yetkisinde olacağını vaat etmiştir. Halbuki Yakup Cemil eski bir yüzbaşı ve askerliği de çok önce bırakmış bir kişidir. İstanbul'daki tutuklularla, İzmir, Afyon ve diğer bölgelerdeki asker kaçaklarından da yararlanarak teşkilatını kuracak olan Yakup Cemil bu görevini tamamlamıştır ama İstanbul'dan ayrılmamıştır. İstanbul'dan

ayrılmaması darbe hazırlığı içinde olduğu şeklinde değerlendirilmiştir ve İttihatçılar arasındaki hizipleşmelerin kurbanı olarak idam edilmiştir (Esatlı, 1975, s.503).

5.8. Atatürk ve Teşkilat-ı Mahsusa

Teşkilat-ı Mahsusa'nın askeri gücü dikkatten kaçınılmayarak İttihat ve Terakki'nin bir gücü olduğu reddedilemez.

Mustafa Kemal, Teşkilat-ı Mahsusa'nın yapısı ve icraatlerine çeşitli vesilelerle temas etmiştir. 23 Kasım 1913 tarihinde defterine düştüğü “Naci'nin ölümüne büyük üzüntü” notu ile, bu teessürünü ifade etmiştir. Naci dediği, Teşkilat-ı Mahsusa için Doğu İslam ülkelerinde canını veren Ömer Naci Bey'dir.

Mustafa Kemal, Teşkilat-ı Mahsusa'yı şöyle tarif edecektir:

“Enver Paşa Teşkilat-ı Mahsusa adında bir örgüt kurmuştu. Bunun amacı Osmanlı ülkeleri dışında Makedonya'da, Mısır'da, Afrika'da, Acemistan'da, Türkmenistan'da özetle Osmanlı ulusal amaçlarının yapılabildiği her yerde, özel amaçlar güderek”

Mustafa Kemal bu tarifinden sonra, Süleyman Askerinden şöyle söz edecektir. “Bağdat'ta İngilizlerle çarpışmalarda yenildiği için üzülen, kendini asan Süleyman Askeri Bey, bu konuda Enver Paşa'nın en ileri yardımcılarındandı”

Burada dikkat çeken iki nokta var. Birincisi Mustafa Kemal'in Süleyman Askeri hakkında yanlış bilgilendirilmesidir. Süleyman Askeri kendisini asmamış vurmuştur. İkincisi ise temas ettiğimiz gibi, Askeri'nin Teşkilat-ı Mahsusa'da Enver Paşa'nın en ileri yardımcılarından biri olduğunun, Mustafa Kemal tarafından vurgulanmasıdır.

Mustafa Kemal'in 7 Temmuz 1918 tarihli notlarında, Teşkilat-ı Mahsusa'da Silahçı Tahsin'de yer alır:

“İstanbul’da her kahramanım diyeni, komiteye katılmak ve Makedonya’ya geçmek üzere Sofya’ya gönderirlerdi. Silahçı Tahsin Bey de bu arada gelmişti. Ben böyle körü körüne dağlarda dolaşamam, İstanbul’a döneceğim dedi, İstanbul’a dönemezsin dedim. Niçin? dedi. O zaman katıldığı komitenin bir tüzüğü olup olmadığını, okuyup okumadığını sordum”

Sonrasında Tahsin Bey yüksek sesle okuyacak fakat, Mustafa Kemal’in çıkardığı manayı çıkaramayacaktı:

“Ne demek istedi, bunun benimle ne ilgisi olabilir? Bana ant da içermeler. İstanbul’a dönmekle andımdan dönmüş olmayacağım ki” Tahsin durumu Mustafa Kemal’in kavradığı biçimde kavramıyordu. Oysa Tahsin İstanbul’a giderse komitece asılacağına karar verilecekti. Çünkü yeni kurulmuş olan bu komite örgütünce, ciddilik ve tüzüğünün yürürlüğü gereğince şiddet gerekli bulunacaktı. Bunu özellikle göstermek için Tahsin’den hafif bir av olamazdı.

Yüzbaşı iken ordudan ayrılan Tahsin bey, Mustafa Kemal’in sınıf arkadaşıydı. Selanik’te Silah Gazetesi’ni yayınladığından adı Silahçı Tahsin’e çıkmıştı. Mustafa Kemal ile Tahsin Bey arasındaki bu görüşme Atatürk’ün Sofya’da okuduğu sırada yapılmıştı.

Nitekim, İsmail Hakkı Bey’in verdiği borç para ile İstanbul’a giden Silahçı Tahsin’in cesedi bir çuval içinde bulunacaktı.

5.9. Teşkilat Hakkında Yapılan Araştırmalar

Teşkilat-ı Mahsusa hakkında daha fazla şey öğrenmek amacıyla yapılan ilk girişimlerden biri Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalanmasından (30 Ekim 1918) kısa bir süre sonra gerçekleşti. Söz konusu girişim, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Osmanlı Devleti’nin yönetimini fiilen tam kontrolü altında tuttuğu 1913-1918 dönemi boyunca izlediği politikaların ve yaptığı eylemlerin araştırılması için Kasım 1918’de Osmanlı Meclis-i Mebusan’ın açtığı bir soruşturmanın yan ürünüydü. Bu soruşturma, mütareke devri Osmanlı yönetiminin eski İttihatçı Hükümeti’nin itibarını yok etme,

böylece de İttihatçılar'ın kalan politik gücünü ortadan kaldırma girişiminin bir parçasıydı (Lewis, 1961, s.235-236).

Özel soruşturma komisyonlarından birinin, Beşinci komitenin görevleri arasında Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın müttefiki olarak savaşa nasıl girdiği üzerinde durarak İttihatçılar'ın savaşı nasıl idare ettiğini incelemekte bulunuyordu. Beşinci komite, 11 kişinin tanıklığına başvurdu, bunların hepsi de eski İttihatçı nazırlardır. Ne yazık ki, Komite soruşturmalarının amaçları açısından, Enver, Talat ve Cemal Paşalar İstanbul'dan çoktan kaçmışlardı. Beşinci komite, cemiyetin lider kadrosunun daha alt kademelerinde bulunanlarla yetinmek zorundaydı.

Beşinci Komite'nin başkanı tarafından her bir tanığa sorulan on sorudan biri Teşkilatı Mahsusa'ya ilişkindi. Bu soruda, İttihatçı Hükümet'in, anayasaya karşı çeşitli suçlar işlemek üzere eşkiya ve çeteci gruplarla iş birliği yaptığı ve Teşkilat-ı Mahsusa'nın bu gruplardan biri olduğu iddia ediliyordu. Bu soru muhtemelen teşkilata kamu yönünde ilk deyinme olduğu ve sorguya çekilen kişilerde sorumlu mevkilerde bulundukları için, bunlardan bazılarının tanıklıklarını daha yakından incelemek ilginç olacaktır.

Cavit Bey (Maliye Nazırı) Teşkilat-ı Mahsusa hakkındaki soruya, bunun gizli bir grup olup kabine tarafından kurulmuş bir örgüt olmadığı cevabını vermiştir. Halil Bey (Hariciye Nazırı) kendisini sorguya çekenlere teşkilatın ne olduğunu sormuştur. Ona, Teşkilat-ı Mahsusa'nın savaşın başlarında Kafkasya bölgesinde düzenli ordu dışında kurulan bir çete olduğu ve faaliyete başladığı söylenmişti. Halil Bey de, başkanın mahkumların böyle bir grupta görev yapmayı kabul ettikleri takdirde salıverildikleri iddiası hakkında hiçbir bilgisinin olmadığını söyledi.

1913-1917 yılları arasında sadrazamlık yapan Sait Halim Paşa ise, Teşkilat-ı Mahsusa'nın ordunun bir parçası olduğu ve kendi makamının içinde bulunmadığı şeklinde ifade verdi. Ayrıca teşkilatın faaliyetleri üzerine de pek bir bilgisi yoktu. Çeşitli nazırların teşkilatı eleştirmiş olmasına rağmen, bunun kabinenin tartışabileceği bir mesele olmadığına işaret etti. Kendisinin kişisel olarak teşkilatı onaylamadığını belirtti ve Enver Paşa'dan teşkilatı dağıtmasını tekrar istediğini iddia etti. Sadrazamlığın

Teşkilat-ı Mahsusa üzerinde hiçbir bütçe kontrolü yoktu. Çünkü, Sait Halim Paşa'ya göre, Harbiye Nezareti'nin kendine ait geniş parasal kaynakları mevcuttu.

İsmail Canbolat, eski bir Dahiliye Nazırı olduğu için yer altı faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olması teorik olarak gereken bir kişiydi. Ancak Teşkilat-ı Mahsusa'nın iç güvenlikle değil, dış güvenlikle ilgili olduğunu iddia etti. Ahmet Şükrü Bey'in (Maarif Nazırı) bildiği tek şey, Teşkilat-ı Mahsusa'nın ordu komutanlarının ve Harbiye Nazırının ilgilendiği özel bir örgüt olduğuydu. İbrahim Bey (Adliye Nazırı) de, örgütün kabineyle hiçbir ilgisi bulunmayan askeri bir mesele olduğu konusunda önceki tanıklarla aynı fikirdeydi. Kalan tanıklar ise örgütün varlığından tamamen habersiz olduklarını belirttiler.

Oturumun tutanaklarında Teşkilat-ı Mahsusa'ya ilişkin kısa ve dağınık değinmelerden anlaşılıyor ki, soruşturma komitesinin üyeleri de, ifadesine başvuru kimseler de, örgüt hakkında pek bir şey bilmiyordu. Beşinci Komite, soruşturma sırasında tanıkların bildiklerini söylememeleri ihtimalini göz önünde bulundursa da Enver, Cemal ve Talat Paşalar'ın ifadeleri olmadan eldeki resmi kayıtlara dayanarak eski nazırlarla teşkilat arasında bağ kuramazdı.

Eşref Kuşçubaşı, bu kabine üyelerinin birçoğuna, kendi deyişiyle “güvenilmez” oldukları için, Teşkilat-ı Mahsusa hakkında bilgi verilmediğini defalarca dile getirmiştir.

Hem sorguyu yürütenlerin, hem de ifadelerine bilgisizliklerine rağmen oturumlarda Teşkilat-ı Mahsusa hakkında toplanan bilginin bir kısmı esas olarak doğrudur. Ancak soruşturma teşkilatın faaliyetlerinin niteliği ve kapsamına pek ışık tutmamıştır. Toplanan verilere göre teşkilat,

1. Çete savaşı, casusluk, karşı-casusluk ve propaganda faaliyetlerinde bulunan belirsiz büyüklükte, gizli, oldukça kötü şöhretli bir gruptu,
2. Harbiye Nezareti dışında hiçbir hükümet dairesiyle ilgisi yoktu,
3. Düzenli ordu bütçesinin dışında bol miktarda parasal kaynak elde ediyordu.

Gerçi bu bilgiler Teşkilat-ı Mahsusa'nın gerçekte ne yaptığını açıklığa kavuşturmuyor, ama bu gizemli örgütün analizinin ele alınan sorunla bağlantılı olduğunu gösteriyordu.

5.10. Teşkilatın Diğer İsimleri

Teşkilat-ı Mahsusa'nın başka isimlerle de anıldığı bazı vesikalardan anlaşılmaktadır. Teşkilat “Umur-u Şarkîye Dairesi” veya “Şube-i Mahsusa” adı ile belgelerde geçmektedir (Atase Arşivi, K.1829, D. 6, F. 1-342).

Bazı araştırmacılar Teşkilat-ı Mahsusa'nın aynı zamanda bu adla da anıldığı kanaatindedirler. Bazıları ise “Umur-u Şarkîye Dairesi” veya “Umur-u Şarkîye Şubesi”nin, Teşkilat-ı Mahsusa'nın şark işleri ile ilgili bir birimi olduğunu düşünmektedirler (Kaleşyılmaz, 1999, s.79).

Ancak bazı belgelerden de “Teşkilat-ı Mahsusa” ile “Umur-u Şarkîye” nin aynı teşkilat olduğu kanaati hasıl olmaktadır. Genelkurmay Arşivi'nde bulunan bir belgedeki teşkilat şemasına bakıldığında bu iki ismin bilhassa 1916 yılının sonlarından itibaren birbirinin yerine kullanıldığı anlaşılmaktadır (Balcıoğlu, 1992, s. 26-28).

“Umur-u Şarkîye Dairesi” diye başlayan ve çeşitli birimleri gösteren bu şemada örgütün bütün şubeleri ayrı ayrı bu daireye bağlı şubeler olarak gösterilmiştir. Yani Kuzey Afrika, Arabistan şubeleri hep bu dairenin şubeleri olarak yazılmıştır. Buradan da anlaşılabileceği gibi “Umur-u Şarkîye Dairesi” Teşkilat-ı Mahsusa'nın Doğu işlerine bakan bir şubesi değil, aksine kendisidir diyebiliriz. Yine Atase Arşivi'ndeki bir belgede “Umur-u Şarkîye Müdüriyet-i Aliyesine” başlığı ile yazılan bir yazıdan bu memuriyetin Teşkilat-ı Mahsusa ile aynı olduğu anlaşılmaktadır. Bu başlıkla yazı yazan makam kendinden üst makam olan daireye yazdığı yazıda “...gerek Dersaadet ve gerekse Afrika'ya yazılacak tahriratı halledebilecek bir katibe lüzum hissediyorum. Fransızca lisana ve Avrupa adap ve muaşeretine biraz ittiba bir katibin tayini hususu” denilmektedir (Atase Arşivi, K.1829, D. 6, F. 1-342).

Buradan da Umur-u Şarkıye Dairesi'nin, Avrupa, Afrika, İstanbul vs. ile alakalı faaliyette bulunan şubelerinin üst makamı olduğu anlaşılmaktadır. Yine başka bir belgedeki “Harbiye Nezareti Umur-u Şarkıye Dairesi Müdürü Ali Başhampa” (Atase Arşivi, K.1840, D.55, F. 1-16) ifadesinden de adı geçen dairenin Teşkilat-ı Mahsusa'nın diğer bir adı olduğunu çıkarabiliriz. Zira Umur-u Şarkıye, Teşkilat-ı Mahsusa'nın şubesi olsaydı yazının başlığı bu şekilde olmazdı. Bunun yerine “Harbiye Nezareti Teşkilat-ı Mahsusa Dairesi Umur-u Şarkıye Şubesi Müdürü Ali Başhampa” gibi bir başlık olabilirdi. Şeyh Şerafettin isimli bir zatın gönderdiği bir yazıda da “Deraliye Nur-u Osmaniye, Tasvir-i Efkar İdarehanesi Karşısında Umur-u Şarkıye Müdürü Ali Bey Başhampa Hazretlerine” ifadesi yer almaktadır. Başka belgelerden ve buradan anlaşılan odur ki, Ali Başhampa Bey Teşkilat-ı Mahsusa Müdürü'dür. Bu belgeye istinaden de Teşkilat-ı Mahsusa'nın diğer adının “Umur-u Şarkıye Dairesi” olduğunu ifade edebiliriz (Tunaya, 1989, s.276).

Ayrıca bir süre Teşkilat-ı Mahsusa Müdürü'nün Ali Başhampa olduğunu biliyoruz. Aynı kişiye “Umur-u Şarkıye Müdürü” diye ifade edildiğine göre, Umur-u Şarkıye'nin, Teşkilat-ı Mahsusa'nın şark işlerinden mesul bir şubesi olduğunu kabul etmek biraz zor görünmektedir. O halde Umur-u Şarkıye, Teşkilat-ı Mahsusa'nın başka bir adı veya belli bir dönemdeki adıdır (Balcıoğlu, 1992, s. 26).

5.11. Dönemde Adı Geçen Önemli Kişiler

5.11.1. Eşref Kuşçubaşı

Eşref Kuşçubaşı 1873 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Mustafa Nuri Bey Kafkaslar'dan gelmiş bir Çerkezdi. Mustafa Nuri, karısı ve akrabaları, 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Ruslar yörelerine gelince, Kafkaslar'dan ayrıldılar. Sayısız Çerkez'e sığınma imkanı sunan Sultan Abdülaziz'in daveti üzerine Bursa yakınlarında bir çiftliğe yerleştiler. Mustafa Nuri'nin kız kardeşi, saray hiyerarşisinde küçük bir mevkide bulunan biriyle evlenmiş, bu kişi de Mustafa Nuri'yi Sultan Abdülaziz'in kuşçubaşısı Reşit Bey ile tanıştırmıştır. Mustafa Nuri, sarayın Kuşçu Ocağı'na (burada yüzden fazla kuşçu bulunuyordu) alınmış ve yıllar sonra Sultan Abdülhamid tarafından kuşçubaşılığa terfi edilmiştir (Stoddard, 1994, s.134).

Eşref Kuşçubaşı, kardeşi Hacı Sami ile birlikte Çerkez gönüllülerinden Aziz Mısri, İbrahim Süreyya, Rauf Bey, Yenibahçeli Şükrü ve kardeşi Nail, İsmail Canbulat, Mümtaz Çeçen ve Reşit Beylerle beraber Trablusgarp'ta savaşmış, Batı Trakya Türk Geçici Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sorumlu komutan olarak gerçekleştirmiş, 1913 Çatalca Taarruzu'nda Yenibahçeli Şükrü ve Nail, Sarı Efe ve kardeşi Selim Sami ile 3500 gönüllüye komuta ederek Enver Paşa'nın başarı sağlaması ile terfi etmesine neden olmuş, Arap çöllerine meşhur casus Lawrence'a karşı mücadele etmiş, İttihat ve Terakki Partisi'nin ileri gelen 8-10 kişisinin arasında yer almıştır (Ünal, 2000, s.132).

Eşref Bey, Beşiktaş'taki Hamidiye İlkokulu'na gitmiş, daha sonra Sultan Abdülhamid'in emri ile Kuleli Askeri Lisesi'ne alınmış, burada saray görevlilerinin çocuklarının okuduğu “sınıf-ı mahsus” ta eğitim görmüştür. Okul idaresinin baskısına dayanamayarak, sınıf arkadaşlarını bu idareye karşı örgütlendiği ajitasyona gönül rızası ile katılmıştır. Bu faaliyet sonucu, sorun çıkaran öğrenciler Padişah'ın emri ile sürgüne yollanmıştır. Bazıları Bursa'ya bazıları da (Eşref Bey dahil) Edirne'ye gönderilmiş, üç yıl sürgünde kalmışlardır.

Eşref Bey İstanbul'a dönmüş, liseyi bitirmiş ve Mekteb-i Harbiye'ye girmiştir. Mezun olduktan (yaklaşık olarak 1898) sonra, Makedonya'ya atanmıştır. Buradaki politik faaliyetleri sonucu yine sürgün edilmiş bu defa babası ve kardeşi Selim Sami ile (1877-1927) birlikte Hicaz'a gönderilmiştir. Eşref Bey, Eylül 1900'de El-Taif'teki kaleye hapsedilmiştir. Birkaç hafta sonra kaçmış, Cidde'de yakalanmış ve Mekke'deki Cihad kalesine konmuştur. Çok geçmeden tekrar El-Taif'e gönderilmiştir. Nihayet, Mekke valisi Ahmet Ratip Paşa mahkumiyeti ağır olan tek mahkumdan kurtulmaya karar vermiş; Eşref Bey'i Medine'deki kaleye yollamıştır. Eşref Bey, tekrar kaçma girişiminde bulunmasına rağmen, bir buçuk yıl burada kalmıştır. Sonunda, kardeşi Selim Sami ve Çerkez Tahir'in yardımıyla kaçmayı başarmıştır. Derhal, Padişah'ın Hicaz'daki idaresine karşı bir çete kurmuştur. Bu çetede, ilk başta Selim Sami, Tahir ve bir Arap (Farac ibn-ül-Masri) bulunuyordu. Kendisine “Arap İhtilal Cemiyeti” adını veren bu örgüt, 1903 yılının ilk yarısında Medine bölgesinde faaliyetine başlamıştır.

Cemiyet, önce, çeşitli aşiret reislerinin bitmez kavgalarını bir yana bırakıp ortak düşmanları Padişah'a karşı birleşmeleri için ikna etmeye çaba harcamış, pek başarı elde

edememiştir. Faaliyetlerini Hicaz ve çevresine yayınca, cemiyet devletin disiplinsiz ve iyi eğitilmemiş kuvvetlerine karşı giriştiği terörist eylemlerle belli bir kötü şöhret kazanmıştır. Cemiyet'in amacı, Padişah'ın idaresinin çürümüşlüğü ve verimsizliğini göstermekti. Yaptıkları eylemler içinde en cüretlisi, Eşref Bey'in, Medine'de tören meydanında üç tabur askeri denetleyen Mustafa Vasıf Bey'i kaçırmasıdır. Vasıf Bey, Padişah'ın yaveriydi. Ve Medine garnizonu komutanı Şükrü Paşa'nın oğluydu. Eşref Bey'in anlattığına göre, kendisi, Medine valisi ve Şeyhülharem Osman Ferit Paşa'nın oğlu Arif Bey'i de kaçırmayı düşünmüştür.

Cemiyet üyeleriyle çatışmak yerine onları parayla satın almanın daha ucuza geleceğini hesapladığı anlaşılan Padişah, Eşref Bey'e ve ötekilere, silahları bırakmaları karşılığında af ve her birine aylık elli lira gelir verme teklifinde bulunmuştur (1903-1904). Eşref Bey ve cemiyet üyeleri teklifi kabul etmiştir. Medine vilayetlerinden ayrılmasına izin verilmesi de Eşref Kuşçubaşı, Medine'ye giden telgraf hattının bir bölümünü koruma gibi görünüşte bir görev sahibi olarak serbestçe dolaşabiliyordu. Bir defa daha bir gerilla kuvveti oluşturmaya girişmiş, ama çalışmaları farkedilmiş ve Medine'nin kuzeydoğusundaki dağlara adamlarıyla birlikte kaçmak zorunda kalmıştır. Abdülhamid'i küçük gördüklerini göstermek amacı ile, cemiyet mensupları, Padişah'a Mekke'ye her yıl adet olduğu üzere gönderdiği hediyeyi (Sürre-i Hümayun) çalmıştır. Bu, Halife ve kutsal toprakların koruyucusu rolünü vurgulayan II. Abdülhamid'i çileden çıkarmıştır. Aslında, o sırada dindarlığını ve azmini göstermek amacıyla Hicaz demiryolu yapımı için para topluyordu. Ancak, Halife İslam'ın kutsal şehirlerine giden yolları koruyamaz duruma düşmüştü. Eşref Bey'in belirttiği gibi, Cemiyet, devletin durumu ile ilgili kaygılarını ortaya koymak ve aynı zamanda hürriyet için bir adım atmak gayreti ile, Osmanlı İmparatorluğu'nun başka yerlerinde başka bir çok grubun yaptıklarından farklı bir şey yapmıyordu. Eyleme geçmek isteyen herkes için koşullar elverişliydi (Stoddard, 1994, s.136).

Cemiyet'in İbn-ür-Reşid ve İbn-üs-Suud'a karşı girişimleri sonuç vermedi. Ancak, 1904 yılında cemiyet, Irak'ın güneyinde Osmanlı Hükümeti'ne karşı isyan eden Sadun Paşa'ya yardım etti. Eşref Bey, bu sırada gemiyle Hindistan'a gitti. Amacı Hint milliyetçilerinden kendi hareketine politik ve mali destek sağlamaktı. Medine'ye, Süleymaniye'den geçerek döndü. Süleymaniye'de Kürt ayaklanmacılar Padişah'ın jandarma kuvvetlerine karşı hayli başarı kazanmışlardı.

Bu arada, Abdülhamid, Eşref Bey'in babasını bağışladı ve İstanbul'a saraya dönmesine izin verdi. Eşref Bey, çok geçmeden, bir kere daha Sürre Alayı'na saldırdı. Ayrıca, Mısır'dan gelen hacı kervanına da saldırıda bulundu ve Mekke'ye ve Kabe'ye götürülen "Kisve" yi çaldı. Eşref Bey'e göre, 1900-1908 dönemi boyunca, Arap Yarımadası anarşi ve şiddet eylemleri ile kaynıyor, çeşitli aşiretler yağma ve mevki için birbirleriyle mücadele ediyordu. Osmanlı Hükümeti, bu duruma son vermekten acizdi. Padişah, kanun ve nizamı sağlamak için, Eşref Bey ve örgütünün üyelerinin teslim olmaları halinde, tamamen affedileceklerini duyurdu. Cemiyet, affı kabul etti, ancak Padişah'ın fikrini değiştirdiği ve afları geri aldığı görüldü. Eşref Bey, yine kaçarak Bahreyn'e gitti. Burada bir sene saklandı, sonra Maksat'a geçti. Tekrar Hindistan'a giderek Hindistan'ın bağımsızlığı için çalışan çeşitli örgütlerin üyeleri ile bir kere daha temas kurdu. Bu temaslar daha sonra Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan ve Orta Asya'da yürüteceği İslam birliği propaganda kampanyasında yararlı olacaktı.

Eşref Bey, güçlüklerle karşılaşsa da, Hindistan ve Türkmenistan'da pek çok yeri gezdi. Padişah'ın Pan-İslamist ajitasyonu, Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen ajitatörlerin faaliyetlerine karşı İngiliz ve Rus Hükümetleri'ni hazırlıklı olmaya yöneltti. Özellikle Hindistan'da sürekli gözetim altında tutulan Eşref Bey, çeşitli kılıklara girerek tutuklanmamayı başardı. Nihayet, Afganistan ve İran'a gitti, en sonunda Hicaz'a döndü.

Bu arada, Mustafa Nuri Bey hain politik faaliyetlerde bulunmak suçlamasıyla İstanbul'da tekrar tutuklanmıştı. Eşref Bey ve çetesi Hicaz'daki bir grup hükümet müfettişini kaçırdı. Padişah, Mustafa Nuri Bey'i serbest bırakana dek rehine olarak tuttu. Babası tekrar affedilip özgürlüğüne kavuştuktan sonra Eşref Bey, Sultan'ın hafiyelerinden kurtulmak için Mısır'a geçti. Amacı, Padişah'ı devirmeye veya en azından ciddi reformlar yapmaya zorlamaya çalışan, Avrupa'daki ihtilalcilere katılmaktı. Hacdan dönen fakir bir Müslüman kılığına girip, Mısır'a giden bir hacı kafilesine katıldı. Nihayet Kıbrıs'a geldi, burada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir hücresi bulunuyordu.

Paris'e giden Eşref Bey, artık Abdülhamid ile kişisel savaşına dönüşmüş olan mücadelenin son evresi için bu şehirde Cemiyet'e girdi. Ne var ki, Ahmet Rıza, Dr. Nazım ve oradaki diğer Jön Türkler'in gayretli çalışmalarına rağmen, Paris, Eşref Bey'e göre, ihtilalin anahtarını elinde tutmuyordu. Osmanlı ordusu içindeki İttihat ve Terakki

hücrelerinin daha etkili olduklarına inanıyordu. Bu nedenle, Cemiyet'in faal olduğu Makedonya'ya geçti.

Makedonya'da İttihat ve Terakki Cemiyeti hücreleri oluşturmak için dolaşan Eşref, Eyüp Sabri, Enver, Süleyman Askeri, Resneli Niyazi ve diğerleri ordudaki teşkilatlarını genişlettiler. Kısa bir zaman sonra Abdülhamid Cemiyet'in isteklerine boyun eğecekti. Bu arada, Eşref Bey bir divan-ı harp tarafından gıyaben idama mahkum edilmişti. Karadağ'a giderken yakalandı. İşkenceden geçirildi ve nihayet Üsküp'e gönderildi. Üsküp'te İttihat ve Terakki yanlısı Mahmut Şevket Paşa vali ve komutandı. Şemsi Paşa'nın (07 Temmuz 1908'de Cemiyet'in bir üyesi tarafından vurularak öldürülecektir) da içlerinde bulunduğu yüksek rütbeli bir çok subayın araya girmesiyle, işkence durduruldu, ancak Abdülhamid, Eşref Bey'in kontrol altında tutulmasını istiyordu. Mahmut Şevket ve Hüseyin Hilmi (Makedonya Umumi Müfettişi) Paşalar Eşref Bey'i bir daha "haince" faaliyetlere karışmayacağına söz verince, hapisten salıverdi ve bağışladılar. Eşref Bey, İzmir yakınlarında Tepeköy'de Padişah'ın arazisinde zorunlu ikamete memur edildi ve kendisine sessiz sakin bir hayat sürdüğü müddetçe günlük bir altın lira gelir verileceği bildirildi. Mustafa Nuri ve Selim Sami de onunla birlikte Tepeköy'e yollandılar.

İzmir, Padişah'ı devirme planları yapmak için elverişli bir yerdi, çünkü buradaki hafiyeler, İstanbul'dakilere göre hem sayıca azdı hem de iyi teşkilatlanmamıştı.

İzmir'deki dış ticaretle uğraşan geniş kitle Avrupa ile haberleşmeyi kolaylaştırıyordu; kaçış yolu da çoktu. Eşref, Selim Sami, Çerkez Reşit ve on iki arkadaşı İzmir'de İttihat ve Terakki Cemiyeti hücresi kuramaya başladılar. Ancak Padişah'a bağlı kalan iç kesimlerde güçlük çektiler. Tütün tüccarı diye kendilerini tanıtarak seyahat edip, eşkıya çetelerine (özellikle ünlü eşkıya Çakırcalı'ya) katılacaklardı. Eşref Bey, bu çetelere saklanma ve lojistik destek konularında güveniyordu. Eşref Bey'e göre, böyle gruplarla işbirliği yapmış olması acımasız bir eşkıya diye kötü bir ün kazanmasına yol açmıştır. Eşref Bey'in, kendi grubunun bütün eylemleri Abdülhamid'in istibdatına son vermeye yönelikti, kişisel çıkar elde etme amacıyla yapılmamıştı.

24 Temmuz 1908’de Padişah, 1876 Anayasasını yeniden yürürlüğe koydu. Devrim başarıya ulaşmıştı. Eşref, Selim Sami ve diğerleri bir gecede saygın kimseler olmuşlardı. Abdülhamid onları bağışladı ve ironik şekilde, İzmir yöresi polis ve jandarma birliklerinin şefleri oldular. Eşkiyalarla dolu ve anarşiye batmış bir bölgede devrimin güvenliğini sağlamaktan sorumlu göreve getirilen Eşref ve Sami Beyler, halkın her türlü otoriteden rahatsızlık duyduğunu gördüler. Halkın gözünde, devlet görevlileri önceki dönemden kalma acı dolu çağrışımlar taşıyordu. İnkılabı yapanlar, yasa düzenini tekrar kurmakta ve halkın yeni yönetime desteğini elde etmekte zorluk çektiler. Eşref Kuşçubaşı, o kadar uzun süre kanunun “uzak tarafında” yaşamış biri olarak, halkın bakış açısını anlayabildiğini söylemiştir. Selim Sami, daha büyük zorluklarla karşılaşmıştı; bir keresinde başka jandarma birlikleri tarafından bir eşkiya diye kendisini takip etmişlerdir. Eşref Bey ve çalışma arkadaşı Binbaşı Mısırlı Aziz Ali Bey (Aziz Ali el-Mısri), Osmanlı Meclis-i Mebusan üyeleri tarafından yeni yönetime karşı yerel ayaklanmaları bastırırken fazla gayret göstermek ve sert davranmakla suçlanmıştır. Bu suçlandırmalardan aklanan Aziz Ali Bey Rumeli’ye tayin edildi. Eşref Bey, nefretle ordudan istifa etti ve at ticaretine atıldı. Eşref Bey, görevinden istifa ettikten sonra Enver Bey’in, Abdülhamid’e uzun süre muhalefet etmesinin bir ödülü olarak kendisine çeşitli politik mevkiler teklif edildiğini söylemiştir. Ancak, Eşref Bey, bunların hepsini kendisine bir iş başarma duygusu vermeyecek sıkıcı görevler sayarak geri çevirmiştir.

1909 yılında, artık imparatorluk içinde çeşitli ayrılıkçı ve yayılmacı hareketler oluşmuştu. Türk olmayan Müslümanlar ve Müslüman olmayan unsurlar, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin koyduğu inkılâp hedeflerinden giderek daha fazla hayal kırıklığına uğruyorlardı. Eşref Bey, hala Cemiyeti desteklemeyi görev bilmiş ve yeni isimler arayan çeşitli muhalif gruplarının hiçbirine katılmaya yanaşmamıştı. Birkaç yıl önce yapılan bir görüşmede “Ben bir Osmanlıydım, Türkçe konuşan bir Osmanlı, Dağıstan hayali kuran bir Çerkez milliyetçisi veya bir Arap yahut bir Rum değildim” demişti (Stoddard, 1994, s.138).

İtalyanlar 1911 yılında Trablusgarp ve Bingazi’yi işgal edince, Enver Bey eski silah arkadaşlarına haber göndererek kendisinin komutasında bir direniş hareketi oluşturmaları gerektiğini bildirmişti; yoksa İtalya, Afrika’daki son Osmanlı toprağını eline geçirebilirdi. Eşref Bey ve başka pek çok kimse, Trablusgarp ve Bingazi’ye giden

gönüllüler grubuna derhal katıldılar. Eşref Bey, Derne’de bedevi mücahitlerinden bir birliğe komuta etti. Bu, Enver Bey’in Türkler’in komutası altında düzensiz Arap kuvvetleri oluşturmak amacı ile İslam birliği ideolojisini kullanmaya yönelik ilk ve en başarılı girişimiydi (Daha önce Sultan Abdülhamid, Arap ve Kürt Bedevi paralı askerlerine orduda görev vermiştir).

1912 yılında Balkan Savaşı patlak verince, Enver Bey Sirenik’ten ayrıldı ve gizlice İstanbul’a döndü. Eşref, Çerkez Reşid, Aziz Ali Bey, Süleyman Askeri ve daha birçokları Afrika’da kalmıştı. Enver Bey, Eşref ve Süleyman Askeri’nin İstanbul’a gelmelerini emretti ve onları Trakya’ya gönderdi. Trakya’da gerilla kuvvetleri oluşturacak, onları eğitecek ve geçici bir hükümet kuracaklardı.

Haziran 1913’te Mahmut Şevket Paşa (Ocak 1913’teki Babıali baskınından beri sadrazamdı) bir suikast sonucu öldürülünce, Eşref ve Selim Sami Beyler’e, o sırada İstanbul kumandanı olan Cemal Bey (Paşa), başkente gelerek suikastçileri ve onları kiraladığına inanılan örgütü aramalarını emretmişti. Suikastçiler uzun bir yargılamadan sonra idam edildiler. İttihatçı yönetim bu yargılamayı muhalefeti sindirmek için bir bahane olarak kullandı.

Eşref Bey, suikastçiler tutuklandıktan sonra Trakya’ya gitti. 8 Temmuz 1913’te Edirne’nin geri alınışında Enver Bey’in yanındaydı. İkinci Balkan Savaşı’nı sona erdiren barış antlaşması o yıl içinde imzalandı. Bunun üzerine Eşref Bey İzmir yakınlarındaki çiftliğine döndü. 1914 yılı başlarına kadar Harbiye Nazırlığı’na gelmiş bulunan Enver Bey kendisinden Belçika’da Hindistan İhtilal Cemiyeti’nin temsilcileri ile görüşmesini istedi. Eşref Bey, İstanbul’a dönünce verdiği raporda Hint temsilcilerinin gayretliliğinden ve İngiltere’ye karşı politik eylem yapma planlarından bahsetti. Bunlar da Enver Bey’i yüreklendirdi ve sevindirdi. Enver Bey, hem onların hareketinin hem Osmanlı Devleti’nin çıkarlarına uygun bir işbirliği planı hazırlanabileceğine inanıyordu. Eşref, Selim Sami Beyler’e ve başkalarına Hindistan’a gidip İngiltere’ye karşı İslam birliği adına şiddetli bir propaganda kampanyası başlatmalarını ve eğer mümkün olursa bu kampanyayı Orta Asya’da Ruslar’a karşı da yürütmelerini emretti. Grup Bombay’a giden gemide iken, Almanya ile Üçlü İtilaf arasında savaş patlak verdi. Eşref Bey’e derhal İstanbul’a dönmesi emredildi. Selim

Sami ve dört arkadaşı İstanbul'a dönmediler, önce Hindistan'a, sonra da Türkistan'a gittiler.

Eşref Bey, İstanbul'a döndükten sonra yeni oluşturulan Teşkilat-ı Mahsusa'da Arabistan'daki faaliyetleri yürüten Bölge Sorumluluğuna getirilmişti. Enver Paşa'dan sonra Teşkilat'ın ikinci adamı olan Süleyman Askeri ise, Araplar'dan düzensiz kuvvetler toplayarak bir ordu meydana getirmek üzere Irak'a gitmişti. Tekrar askeri üniforma giyen Eşref Bey, Arabistan Yarımadası'ndaki çeşitli aşiret reisleri ile, özellikle İbn-ür-Reşid, İbn-üs-Suud ve Mekke Şerifi'nin oğlu Emir Ali ile bir çok görüşme yaptı (1914-1916).

Kendisine verilen görev, hediyeler sunarak ve vaatlerde bulunarak İngilizler'in tekliflerine direnmelerini ve Osmanlı Devleti'ne verdikleri desteği geri çekmemelerini sağlamaktı.

Birinci Dünya Savaşı'nda Arabistan Yarımadası'ndaki durum, savaş öncesine göre daha da kötüleşti. Teşkilat-ı Mahsusa, Trablusgarp'ta, Arabistan'a kıyasla çok daha büyük başarı elde etmiştir. Arabistan'da İngilizler altın ve vaatler sunarak etkinliklerini gösteriyorlardı; aşiret kavgaları ise bitip tükenecek gibi değildi. Eşref Bey'e göre, aşiret reislerinin çoğu, ya Mekke Şerif'i 1916 yılında Osmanlı Devleti'ne isyan edince ona katıldılar yada sağ kalanlarla kavgalarını sürdürmek üzere oturup savaşın bitmesini beklediler. Eşref Bey, diğer şehirlerde de pek bir başarı elde edemedi, yine de Süveyş Kanalı Harekatı için Hicazlı Bedevileri silah altına alma ve 1916'daki Yemen Seferi'ne başka kuvvetler toplama becerisini göstermişti. Şubat 1915'te Süveyş kanalına yapılan ilk saldırıda Sina Çölü'nde Bedevi yardımcı kuvvetlerinden bir birliğe komuta etti ve Kanal bölgesinde sefer kuvvetinin ilerlediği iki hattan biri üzerinde bulunan önemli bir vahayı Kala el- Nahil'i ele geçirdi.

1915-1916 kışında İbn-ür-Reşid'le görüşme yaptıktan sonra, Enver ve Cemal Paşalar, kendisine, Suriye ve Lübnan'da bulunan Arap milliyetçisi belirli kişilere karşı bir davanın hazırlanmasında yardımcı olma görevini verdiler. Söz konusu kişilerin, Fransız Hükümeti ile temas halinde bulunduğu ve yıkıcı milliyetçi örgütlere girmiş olduklarından şüphe ediliyordu. Bu kişilerin birçoğu, bir süredir zaten izleniyordu, ama hükümet daha fazla somut kanıtı ihtiyaç olduğunu düşünüyordu. Eşref Bey'in

müfrezesi, 1914 yılında, Beyrut'taki Fransız konsolosluğunda bir takım belgeleri ele geçirmişti. Bu belgeler, 1916 yılı ilkbaharında söz konusu edilen Araplar yargılanırken iddia makamının temel dayanaklarını oluşturdu.

Enver Paşa tarafından Teşkilat-ı Mahsusa ajanlarından ve yardımcı kuvvetlerinden oluşan küçük bir grupla Yemen'e tehlikeli bir göreve gönderilen Eşref Bey, Ocak 1917'de Emir Abdullah'ın kuvvetlerince esir alındı. Daha sonra İngilizler kendisini Malta'ya götürdüler ve 1920 yılına kadar orada kaldı. Eşref Bey, Malta'dan dönünce, kendisini “Yüzellilikler” listesinde buldu. Yeni Türk Hükümeti'ne bağlılığından kuşku duyulan kişiler arasındaydı. Fevzi Çakmak Paşa, ismini temize çıkarttı; öne sürdüğü gerekçe ise şuydu: Ya birisi ona karşı bir kin besliyordu; ya da Ankara Hükümeti'ne karşı Padişah için çalışan bir başka Çerkez'le karıştırılmış olacaktı. Eşref Bey, kısa bir süre sonra, İzmir yöresinde eskiden Teşkilat-ı Mahsusa mensubu olan subaylardan kurulu bir gruba katıldı. Bu grubun amacı, Türkiye'nin batısında Yunanlılar'a karşı yürütülen mücadele için silah, para ve adam toplamaktı. Eşref Bey, Ali Fuad Paşa (Cebesoy) komutasında Geyve Cephesi'nde görev yaptı ve daha sonra Adapazarı yöresinde Kuva-yı Milliye'nin kumandanı oldu.

Kurtuluş Savaşı sona erince, Eşref Bey, yıllar önce babasına Sultan Abdülhamid tarafından verilen çiftliğe çekildi.

5.11.2. Süleyman Askeri

Vehbi Paşa'nın oğlu Süleyman Askeri, 1905 yılında, Harbiye'den Kurmay Yüzbaşı olarak mezun olmuş ve 1908 hareketinde yer almıştı.

Manastır'daki görevi sırasında faal bir subay olarak dikkati çekmiş ve Meşrutiyet sonrasında Kolağası olarak Bağdat jandarma tensik ve ıslahına memur edilmişti. Binbaşı rütbesine yükselen ve Jandarma Mektebi öğretmenliği yapan (1913) Süleyman Askeri, bu görevden önce Trablusgarp'a giderek Bingazi'de çalışmıştı. Görevi Onuncu Kolordu Kurmaylığı idi (Hiçyılmaz, 1994, s.83).

Makedonya çete takipleri sırasında Rumeli zabitanları arasında cesareti ve askeri bilgisi ile dikkati çekmiş, Şemsi Paşa hadisesi içinde yer almış ve lider vasfı ile

ön plana çıkmıştı. Manastır'da Şemsi Paşa'nın katlinden sonra fedai Teğmen Atıf'ı kaçıran Süleyman Askeri ve arkadaşları olmuştu.

Merkez Taburu Talim Muallimi sıfatını taşımış ve askerlik hayatının bu en hareketli devresini “İlan-ı Meşrutiyet” ile sessizliğe terk etmişti. Süleyman Askeri, Bağdat'a Nuri Bey gidene kadar, ikinci planda kalan bir subaydır.

Basra Valiliği ile Basra Fırkası Kumandanı Askeri, “Üç Paşalar Hadisesi” nde Enver ve Cemal Paşa tarafında yer almış, bu yüzden Talat Paşa ona daima temkinli davranmıştı. Harb-i Umumi'de Teşkilat-ı Mahsusa'nın liderliğine gelmiş ve Enver Paşa'dan sonra ikinci adam olmuştu.

Süleyman Askeri'nin, Şuaybiye Muhaberesi'nin sonuçlarına bakılarak askeri bilgiden yoksun bir kumandan olarak nitelendirilmesi hem yanlış, hem de haksızlıktır. Bir çok yazar onun çeteci kimliği üzerinde durarak, düzenli orduya komuta edebilmek tecrübesinden yoksun bulunduğunu ima ederler. Bu görüşlere bakılırsa Süleyman Askeri düzensiz ve toplama birliklerini yeterli derecede sevk ve idare edememiştir.

Ordusunun dörtte üçü askeri bilgiden yoksun aşiret mensubu olan on yedi bin Arap-Kürt mücahidinden oluşuyordu. Düzenli ordu mensubu asker sayısı ise bini bile bulmuyordu. Bu şartlarda bir kumandan başka hiçbir şey yapamazdı. Üstelik karşısında düzenli bir ordu vardı. Savaşta kaybımız üç bindi ama İngilizler de altmış subay, bin kişi kaybetmişti.

Osmanlı Ordusu, şartlarını oluşturduğu bir orduydı. Onun sorumsuz ve düzensiz aşiret mensupları ile savaşa girdiğini söylemek ve bu mücahitlere inandığını vurgulamak ve tüm bunların Süleyman Askeri'nin bizatihi kendi inisiyatifi ile yapıldığını söylemek doğru değildir.

Süleyman Bey bu görünüş içindeki bir orduya komuta etmek zorunda kalmıştır ve başka seçeneği de yoktur. İntihar sebebi kişisel hatasından çok “askeri onur” undan kaynaklanmıştır. Genel sonucu, mağlubiyeti ve bu mağlubiyeti ihanetle getirenlerin “askeri onuru” nu da üstlenmiştir. Şuaybiye'de o kadar kumandan varken, hesabı Süleyman Bey'e çıkarmak dikkat çekicidir.

Ali İhsan Paşa (Sabis), Irak hareketini incelerken Şuaybiye Muharebesi'nin taktik ve stratejisini hatalı bulur. Ali İhsan Paşa'nın kendini haklı bulduğu, ama İsmet İnönü ile Mustafa Kemal'in hatalı bulduğu Milli Mücadele muharebeleri de vardır. Bu yüzden her muharebenin analizinin şartlara göre yapılması gerekecektir. Askeri'nin yerine komutanlığı alan Nureddin Paşa da Basra'yı geri alamamıştır.

Hadise, Arap ve Ortadoğu politikasındaki yanlışlıklar zincirinin sadece bir halkasını teşkil etmektedir.

Irak'ta Arap Milliyetçiliği hareketi başladığında, Nazım Paşa, Bağdat Valisi ve 6. Ordu Müfettişi idi. İki yüz seçkin subayı ile Falluca da Bağdat'ın ayan eşrafına ziyafet vermişti. Onlara Irak ve Bağdat'ın öneminden ve tarihinden bahsederek, sadakat, fedakarlık ve feragat istemişti. Toplantıya katılanlar buna söz vermiş Nazım Paşa da hepsinin elini tek tek sıkarak namusları üzerine yemin ettirmişti. Bağdatlılar'ın "Falluca Muahedesi" olarak isimlendirdiği bu görünüş ve inanç birliği daha sonra kaybolacaktı (Hiçyılmaz, 1994, s.37).

Basralı Seyyid Talib'in teşvik ve parası ile Elnadi, Elilmi ve Elvatani teşkilatları faaliyete geçirilmiştir. Teşkilat üyeleri arasında, Nazım Paşa'ya namus sözü veren çok sayıda zabıt idareciler de vardı. Ama Türkler'e karşı faaliyette bulunanlar sadece Araplar değildi ki. Paçacızade Mezahim gibi asılları Türk olanlar da bu faaliyetlerin içinde yer almıştı.

Kadı, kaymakam hatta askeri görevlilerin ricat sırasındaki sorumsuzlukları, gizli belgeleri ve resmi evrakları imha etmemeleri sonucu karşı istihbarat güçlendirilmişti. Bazı yetkililer hangi mevkide bulunduklarından habersizdirler:

"Necef Gölü II. Abdülhamid'in mukataasını tanzim ve tesis ederken kurutulmuştur. I. Dünya Savaşı'nda bizim subayların elindeki haritada Necef Gölü vardı. Gölün kurutulmuş olduğundan Erkan-ı Harbiye'mizin haberi yoktur"

Bu görünüş altında, söz konusu muharebelerdeki başarısızlıkları, şahıslardan çok kurumlarda aramak gerekecektir.

Eşref Sencer Kuşçubaşı, Süleyman Askeri'yi tecrübeli bir çeteci ve sadık bir ittihatçı olarak niteler ve şöyle bir ekleme yapar: “Irak’ın kaderini, büyük kuvvetlere kumanda etmemiş düşük rütbeli bir subaya teslim etmek hataydı. Bir başkumandan olmak için namus ve dürüstlükten daha fazla şeye ihtiyaç vardır. Hepimiz çetelere onun kadar ümitte baktık ama birçoğumuz çetelerin savaşı kazanamayacağını anlamıştık”

İnsafsız ve aynı ölçüde siyasi ahvali dikkate almayan ve stratejisi olmayan bu görüşü, Eşref Sencer, Cemal Kutay’a anlattıklarında da bizzat çürütmektedir. İfadelerinde Teşkilat-ı Mahsusa’yı sadece kendi liderliğinde gören ve en azından onun kadar hizmet verenleri dikkate almayan Kuşçubaşı, çetelerle savaşın ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir. Çünkü bunun pratiğinden geçmiş ve hatıralarında çeteciliğin yerini vurgulamıştır.

Vurgulamadığı nokta, I. Dünya Savaşı bitiminde Milli Mücadele sırasında niçin Çerkez Ethem’in yanında olduğu ve neden Atina’da bulunduğudur.

Lawrence, “Yedi Amüd Üzerindeki Dünya” adlı eserinde Süleyman Askeri Bey’den şöyle bahseder (Kutay, 1978, s.247):

“Osmanlı Türkleri içinde devletlerin hayat ve varlıklarının kritik bir safhaya girdiğini hissedenler yok değildi. Ben, çölde vazife gördüğüm esnada ve hiç ümit edilmeyen yerlerde ve şartlar içinde bu kişilere rastladım.

Onlar, devletlerinin varlığını sürdürebilmek için fevkalade fedakarlıklara ihtiyaç olduğunu hissetmenin şuuru içinde herşeyi yapmışlardır. Fakat İstanbul’dakiler ve bilhassa Padişah ve etrafındakiler hakikati görememişlerdir. Bizler, karşı tarafta olarak, vatanlarını ve bilhassa devletlerin bütünlüğünü korumak isteyenlerin ferdi mücadelelerine baktıkça, itiraf etmek gerekir ki bunları takdir ediyorduk.

Süleyman Askeri, Golc Paşa’nın da itibarını, güvenini kazanmıştı. Şuayyibe Muharebesi’nde akıncı kuvvetlerinin başında idi. Tavshend’in gayet iyi tahkim ettiği ve Allenby’in en mükemmel kitalarını verdiği bu cepheye, Türkler üst üste hücumlar yaptılar. Osmanlı ülkelerinin her tarafından derlenmiş gönüllülerden teşekkül eden

Osmancık taburları ile yapılan bu taaruzların ilk zamanlarda muvaffakiyetsizliğe uğraması, çok hırslı bir yapıya sahip olan Süleyman Askeri'nin izzet-i nefesine ağır geldi. Yaralı olarak takip ettiği harbin en hareketli safhasında intihar etti.

Daha sonra öğrendik ki, Türk askeri, kumandanlarının zafer hasreti içinde hayatına son verdiğini öğrenince karşı durulmaz bir taaruza geçmişler ve başta Şuayyibe olarak bütün müstahkem mevkileri ele geçirmişlerdi”

5.11.3. Thomas Edward Lawrence

Dünya kuruldu kurulalı insanoğulları birbirleriyle mücadele ve muhabereden geri kalmamışlardır. Bu mücadeleler bazen harp yoluyla yapılmış, bazense casusluk yoluyla yapılmıştır. Vatanında kahraman olarak tanınan resmi casuslar, düşman tarafından hain muamelesi görürler. Askere has imtiyazlardan mahrum, fakat askerlerin ihmal edilemez bir unsurudur. Zaman olur ki, bir tek casus bir ordunun başaramayacağı işleri görür.

İsmi casusluk, entrika ve gizli işler çevirmekte sembol olan ve bizi yakından alakadar eden meşhur İngiliz casusu Lawrence'ın hayatından ve faaliyetlerinden bahsetmeden önce casusluk konusunu açıklamak gerekmektedir.

Casuslar, yerine göre basit bir satıcı, işçi, garson, simitçi, gazeteci, ayakkabıcı gibi fakir bir kılıkta direk halkın içine karışır gerekse eğlence yerleri, şirketler, ticarethaneler, oyun salonları kurarak orta veya üst tabakaya karışarak misyonlarını yerine getirirler.

Casuslukta kadınların da rolü çok büyüktür. Romanya'da işgal öncesi ve esnasında Fransızlar, işgalden sonra ise Almanlar yüzlerce kadın casusla iş gördüler. Bizde de Beyoğlu'na güzel, alımlı kadın casuslar getirilerek subaylarımızdan bilgiler alınmak istenmiştir (Karabekir, 1998, s.26).

Casusluk insanların zekasının gelişim tarihinde pek erken başlamış ince bir tekniktir. Özellikle 1800'den sonra çok gelişmiştir. Cihan Harbi'nden önceleri casuslar teknik bir sınıf haline girmiş bulunuyorlardı.

Casusluğun amacı şudur: barış zamanında askeri ve siyasi gizli kuruluşlardan ve planlardan haber almak, savaş zamanı ise hareketlerden ve siyasi haberleşmelerden ve savaşı sürdürme kudretinden sürekli bilgi alabilmektir. Bunun için ülke dışında güçlü örgütlere ihtiyaç vardır. Casusların esas kadrosunu subaylıktan yetişmiş, çalışacağı ülkenin dilini anadili gibi bilen ve her kılığa girebilen kurnaz kimseler oluştururlar. Bunlar din ve milliyet değiştirerek halk arasına tamamen karışabilecekleri gibi dost yada tarafsız bir ülkenin vatandaşı gibi de münferit ya da o devletin heyetleri arasına karışarak ta çalışabilirler.

Yazarlık, gazetecilik, tercümanlık, saat tamirciliği, falcılık, hizmetçilik, ahçılık, hastabakıcılık, avcılık, çobanlık, seyyar satıcılık, şoförlük, arabacılık, balıkçılık, tüccarlık, işçilik vb. Her şekle girerler. Komutan veya kurmay heyetlerine bizzat yada vasıta ile sokularak şüpheye yer bırakmayacak bir tavırla şifreleri ve diğer gizli şeylerin fotoğrafını almaya veya çalmaya uğraşırlar. Kendilerini ahmak veya eğlenceye düşkün göstererek rollerini kolaylaştırırlar. Yerine göre sağır, dilsiz de olurlar. Gerekirse kadın kılığına, sakat bir dilenci şekline de girerler. Bulundukları ülkenin herhangi bir üniformasını da giyebilirler.

Esas kadroyu oluşturan subaylıktan yetişme usta casusların işlerini kolaylaştırmak yada özel bazı işler yapmak üzere kadınlar ve hatta çocuklar bile kullanılır. Mesela belirli bir kişiden bir şey çalmak yada bir casusun hazırladığı belgeleri acilen ülkesine getirmek veya belirli bir propagandayı işlemek gibi.

İçki, şehvet ve servet karşısında gevşeyebilecek kimselere karşı yapılacak bir işte, çalgıcılar, oyuncular, şarkıcı kadınlar ve özellikle fahişeler faal rol oynamaktadırlar (Karabekir, 1998, s.32).

Aşk, alkol ve paranın, bazı düşkünlerin ağzından ve koynundan her türlü sırrı çalabilmek için en güçlü silah olduğu örnekleriyle sabittir.

İşgal ordularının geçtikleri yerlerdeki meyhaneler, genelevler ve barlar önemli birer casus yuvaları olabildikleri kadar ordu mensuplarına frengi aşlamak için birer bozgun yuvasıdır.

İşte Cihan Harbi’de bu tür casuslardan da geniş ölçüde yararlanılmıştı. Mesela, savaş çıkar çıkmaz Balkan ülkelerine para ve kadın akımı başlamıştı. Özellikle Romanya hükümet ve ordu mensupları arasına yüzlerce güzel Fransız kadını yayıldı. Bol para ile aşk ve kumar alemlerinde siyasi entrikalara başladılar. Bizim Beyoğlu aleminde de bu tür özellikler görülüyordu. Bu alanda diğer taraf ülkeler de çalışıyordu.

Sırf para kazanmak amacıyla şahsi veya şirket halinde çalışan kişiler vardı. Fakat bunlar belirli bir tarafa değil, para veren herkese çalışırlardı. Düşmanı aldatmak için bunlardan yararlanılırdı.

Thomas Edward Lawrence, 1888 yılında doğmuştur. Zengin bir aileye mensuptur. Oxford Üniversitesi’nde arkeoloji bölümünü bitirmiştir. Arabistan, Suriye, Mısır ve Filistin’de çalışmalar yapmış ve bir Arap kadar Arap dil ve geleneklerini bilir seviyeye ulaşmıştır. Aynı zamanda, bir Müslüman kadar da İslamı tanımış, hatta inceliklerini bile öğrenmiştir.

Eşref Bey’in ifadelerine göre Lawrence; gençliğinde yaşından daha büyük gösteriyordu. Boyu ancak 1.60m civarıydı. Zayıf, nahif bir insandı. Açlığa, susuzluğa inanılmaz bir mukavemeti vardı. Kıyafeti ve yaşayışı ile doğma-büyüme bir çöl insanı gibiydi. Bazen çok az konuşur, bazense saatlerce susmazdı. Bakışlarında bitmez tükenmez bir ihtirasın parıltıları vardı. Sebebi bilinmeyen unsurlarla zaman zaman deliliğe benzeyen ataklar yapardı. Mesela, seksen metreye yakın bir mermer sütunun üzerinde ve azami kırk santimlik genişlikte dolaşır. Bazense, basit bir kum fırtınası içerisinde deveye binip beş kilometre gitmeye cesaret edemezdi. En önemli tarafı hafızasıydı. Unutmamak istediğini asla unutmazdı. İsimleri ezberlemek hususunda son derece iyiydi. Oxford Üniversitesi’ni çok iyi dereceyle bitirmişti (Kutay, 1978, s.40).

Bütün doğu lisanlarını şive farklılıklarına kadar öğrenen genç alim, Birinci Dünya Savaşı başlarında Filistin’deydi (Karabekir, 1998, s.110).

Silah alınır alınmaz, bu hususiyetleri dikkate alınarak Mısır’daki ordunun istihbarat şubesine tayin edildi. İşte, Lawrence, bu tayininden sonra dünya çapındaki şöhretine erişecek faaliyetlerine başlayacaktır. O, beyaz bornus ve absesiyle bir Arap

şeyhi kılığına girmiş, heybesinin gözlerini İngiliz altınlarıyla doldurarak bitip tükenmeyen kum çöllerinde maceralarına atılmıştı .

1915 yılında, Mekke’de bulunan 80 yaşındaki Şerif Hüseyin’in doymayan hırsını vaatler ve altınlarla tatmin etmiş ve onun ardında adeta bütün Araplar’ı birleştirmişti.

İhtiyar emir, Thomas Edward Lawrence’in elinde adeta bir oyuncak oldu. Kum çöllerinin kızgın güneşi altında parlayan İngiliz altınları ve İngiltere hükümeti namına Lawrence gibi ağzından bal akan bir insanın vaat ettiği “Büyük Arabistan Krallığı” ihtiyar şerifi büyülemiş gibiydi. Gözleri artık başka bir şey görmüyor, Lawrence’in sözleriyle dolu kulakları, halifenin ilan ettiği cihadı duymuyordu.

Lawrence, arzularına göre dövüştürecek insanları bulmuştu. Şimdi bu kızgın çöllerde çalışacak gizli kuvvetleri de bulmak lazımdı. Lawrence’ın zekası, Arabistan çöllerinin iklimiyle birleşince işler hızla yoluna oturuyordu. “Büyük Arabistan” hayali nasıl Mekke Şerifi’ni büyülemişse; “Arzı Mev’ut” hayali de İsrail oğullarına diz çöktürmüştü. İşte; kadınıyla, erkeğiyle, çoluğuyla, çocuğuyla muazzam bir gizli ordu...

Anadolu askerleri, Arabistan çöllerinde, Filistin ve Suriye’de hilali dalgalandırmak, İslam’ı yaşatmak azmiyle kavrulup düşmanla çarpışırken gizli bir el arkalarından onları sürekli hançerliyordu.

Ülkelerinin dünya medeniyetinden nasibi Türk parası, Türk emeği ve Türk himmetiyle yapılmış demiryoluna gelen insanlar, her gün bu demiryoluna bir bomba yerleştirmekten, binlerce Müslüman’ı havaya uçurmaktan çekinmiyorlardı ve tüm emirleri Lawrence’dan alıyorlardı.

Ama Lawrence Araplar’ın bu bağlılıkları avantajının paralelinde aşırı düzensizlikleri, disiplinsizlik ve yağmacı karakterleri itibarıyla da epeyce zorluk çekiyordu (Stoddard, 1994, s.107).

Askerin ikmal yolları vuruluyor, zayıf depolar ve karargahlar basılıyor, din ve devlet için Arabistan çöllerinde dövüşen kahramanlar müdafaa etmeye çalıştıkları ülkenin sakinleri tarafından öldürülüyorlardı. Çünkü Lawrence böyle istiyordu.

Türk Ordusu bir taraftan düşmanla dövüşürken bir taraftan da bunlarla uğraşmak zorunda kaldı. Hıyanetleri sabit olan Yahudiler hapsedildiler. Haklarında ölümü gerektiren kanuni muameleler yapılırken bile onlar, Lawrence'ın kendilerini kurtaracağına inanıyorlardı. Hakikaten Arabistan'ın taçsız kralı bol bol saçtığı altınlarla kurduğu Arap ordularının başına geçmiş, sadık ajanlarını kurtarmaya çalışıyordu. Lawrence, Havran istikametinde yürümüş, bu mühim stratejik noktayı düşürmeye, Dürziler'i de ayaklandırmaya çalışıyordu. Emeline muvaffak olursa Türk ordusunun bu çöllerde mukavemeti iyiden iyiye zorlaşacaktı. Fakat talih burada Lawrence'a gülmedi. Çünkü Havran halkı Mutasarrıf Hacim Muhittin Bey'i seven vatansever insanlardı, Mutasarrıf Bey de vatanseverdi.

Lawrence, Mutasarrıf Bey'in aldığı tedbirler yüzünden ilk defa olarak Kal'atülezrak çöllerinde arzusuna ulaşamamış, kurtarmaya çalıştığı sadık ajanlarına da kaybetmişti.

Bütün bunlara rağmen Lawrence gayesine ulaştı. Filistin ve Suriye'de yenilgimize sebep oldu.1918 yılında Arap askerlerinin başında Dimyat'a girdi. Harp İtilaf Devletleri'nce zaferle bitmişti. İngiltere hükümeti Lawrence'ın vaatlerini kısmen yerine getirip Şerif Hüseyin'in oğullarından Faysal'ı Irak krallığına, Abdullah'ı da Ürdün emirliğine getirmişti. Fakat ihtiyar şerif bunları kafi görmemiş, isyan etmişti. İngiltere asi şerifi Kıbrıs'a sürdüğü için Lawrence da devletin kendisine verdiği paye ve nişanları reddetmişti.

Lawrence'ın kışkırtıcı milliyetçiliğine esir olan Araplar İslamın kaynaştıracılığı propagandasını yürüten ve İngilizler'e karşı Cihat ilan eden Osmanlı Devleti'ne karşı tutum aldılar. Lawrence'ın altınla satın aldığı, derleyip toparladığı Araplar, bütün yarımadada Osmanlı askerlerini ve Teşkilat-ı Mahsusa ajanlarını tek tek avlamışlardır. Bu toplu katliamlar bazen Lawrence'da bile tiksinti yaratmıştır (Özkan, 1999, s.44).

Harp bitmiş, ama bu adamın işleri bitmemişti. O, yıllarca Hindistan'ı, Çin'i ve Afganistan'ı birbirlerine kattı. Afganistan kralı Emanullah Han'ın tahttan indirilmesiyle biten büyük isyan tamamen Thomas Edward Lawrence'ın eseri idi.

1930 yılında Ağrı Dağı isyanında kürt aşiretlerini baş kaldırmaya teşvik eden, hudut hadiseleriyle İran’la aramızı bozmaya çalışan gizli kuvvetlerin başında gene Lawrence vardı.

Lawrence Efsanesi’ni asıl yaratan, Amerikalı gazeteci Lowell Thomas’ın 1919’dan başlayarak 4 yıl boyunca başta Amerika ve İngiltere olmak üzere tüm dünyada yaptığı slaytlı ve filmli gösteriler oldu. O zamana kadar ismini işitmemiş olduğu bu kahramanını İngiltere birdenbire tanıdı. “Mekke Prensi”, “Beyaz Arap”, “Şam’ın Taçsız Kralı”, “Arabistan’ın Taçsız Kralı” diye anılan Lawrence’in, eğer savaş sona ermeseye ve politikacılar ona ihanet etmeseydi, Küçük Asya aşiretlerinin yarısını peşine takıp İstanbul’u da fethedebileceğini ihtimali vardı (Koloğlu, 1995, s.164).

Lawrence için Eşref Bey’in esas teşhisi, bu adamın zalim, merhametsiz, vahşi ve küstah olduğudur. Eşref Bey diyor ki:

“Her eline geçen fırsatta Lawrence, ne kadar zalim ve gaddar olduğunu ispat etmiştir. Sadece Türkler’e karşı değil, tüm insanlara karşı nefret beslerdi. Kendisinin bir cinsi sapık olmasında zulüm duygusunun tesiri olduğunu söyleyebilirim. Ona en çok hizmet eden, Arabistan’ın iklimi idi. Bedevileri para ile elde eden bu adam, kayan kumlar arasında harikalar yaratıyor, Türk kabilelerini arkadan vurduruyordu. Esirlerimize yaptığı zulüm, bu şer ve fesada alet olanlarla beraber dünya ahiret yüz karaları olarak kalacaktır” (Kutay,1978, s.254)

Lawrence, Türkler’e ve Osmanlı Devleti’ne karşı derin bir kin duymuştur. Bütün ömrü boyunca koyu bir Türk aleyhtarı olarak kalmıştır.

“Sahte Kahraman” adlı eserin yazarı, Richard Aldington, 1913 yılının Nisan ayında Lawrence tarafından gönderilmiş olan bir mektubu dile getirmektedir. Lawrence bu mektubunda Osmanlı Devleti’nin alaşağı edilmesi gerektiğini anlatıyor ve “Türk milletinin damarlarında kan değil, kola bulunduğundan şüphe ediyorum” diyor (Kutay, 1978, s. 134).

Bütün bu icraatına, yirmi yıl ateş ve barutla oynamasına rağmen, o bir manga asker karşısında veya bir darağacında can vermeyen müstesna casuslardan biridir.

Albay Thomas Edward Lawrence, maceracı ruhuna çok yaraşan bir biçimde, bütün şuurunu kaybettiren bir motosiklet kazasından sonra 19 Mayıs 1935 tarihinde Londra’da ölmüştür.

5.11.4. Alman Wassmus

Alman Wassmus diplomatik kimliği ile İngiliz düşmanı olduğunu hiçbir zaman saklamayan ve bunu eyleme dönüştüren bir ajandı.

1880 yılında Ohlan’de doğmuş ve 1906’da Buşir’e gitmişti. “Ezilmiş İranlılar’ın savunucusu” olarak işe başlayan Wassmus, bu toplumu gerçekten iyi tanıyordu. Daha önce Madagaskar’da çalışmış ve Buşir’e deneyimli bir istihbaratçı olarak gönderilmişti.

Bornstorff, Niedermayer ve Dr. Lenders üçgeni ile önemli görevleri yerine getirmişti. Ajan Listermann’ın Intelligence Service tarafından açığa çıkarılıp tutuklanması üzerine, Almanlar daha dikkatli çalışmak ve buradan doğan eksikliği kapatmak yoluna gitmişlerdi. Bu eksikliği Wassmus kapatacaktı ama İngiliz Servisi onu adım adım izliyordu. Gölgesi Yüzbaşı Noel idi. Kürt uzmanı ve eylemcisi Ortadoğu’daki casusluk hareketlerinde önemli bir yere sahipti. Wassmus’un çalışma tekniğinde örgüt programlarına daima katkıda bulunan “ferdi hareket tarzı” vardı. Mesela Şiraz’da “Mukaddes Cihad’ın Askerleri” teşkilatını kurmuştu. Bu teşkilat ayaklanma ile İngilizler’i püskürtmeyi planlıyordu. Bu konuda Yedigün Dergisi’ne “Almanlar da Lawrence’e karşı bir kahraman yarattılar” başlığı altında bir yazı yazan Ömer Rıza, “İngilizler Lawrence’ı bir kahraman olarak addederler ve onu genel harbin yarattığına inanırlar. Almanlar da onlardan geri kalmamışlardır” ifadesini kullanır. Ömer Rıza bu noktadaki görüşüne, şu başlangıç paragrafını açacaktır:

“Lawrence İngilizler’e göre umumi harbi kazanan kahramandır. Birtakım Şark hükümdarlarını tahtlarından atan, yepyeni tahtlara dilediklerini oturtan ve başlarına taçlar geçiren, bunların hepsini imparatorluğun selameti, İngiliz emperyalizminin hakimiyeti namına yaparak, şahsı namına bir şey istemeyen yegane kahraman odur.

Almanlar bu vadide İngilizler'den geri kalmak istemeyerek iki yıl evvel ölen (1932), öldüğü zaman adı sanı duyulmayan bir diplomatı Lawrence'e karşı bir kahraman olarak yeniden yaşattılar. Onun bir kahraman olduğunu resmen ilan ettiler ve adını memleketin borçlu olduğu adamlar listesine yazdılar" (Yedigün Dergisi, 1934, s.23).

1914'de Almanya'ya çağırılan ve yeniden oluşturulan İran planı için Şiraz'a bir yıl sonra tekrar dönen William, I. Dünya Savaşı sırasında Basra Körfezi üzerindeki Buşir'e diplomatik kimlikle gönderilmiş ve kendisine "Konsolos" unvanı verilmişti.

Şark'a aşina olan ve Doğu dillerini (Türkçe dahil) çok iyi konuşabilen Wassmus bir yerde Lawrence'ın hususiyetlerini taşıyordu. Ömer Rıza şöyle diyor:

"Farsça, Arapça ve Türkçe'yi çok iyi biliyordu. Almanya Şark'ın her yerinde İngilizler aleyhine ihtilaller çıkarmak ve bilhassa Afganistan'ı İngiltere ile harbe tutuşturmak istedi. Onun için Alman heyetleri her yerde dolaşmaya başladılar. Wassmus bu heyetlerin birine katılarak Afganistan'a harekete geçti. Daha sonra kendi düşüncelerini tatbik için çalıştı. Bu sırada Buşir, İngilizlerle Hintliler'in elindeydi. Bunların hedefi Irak'taki Türk Kuvvetleri'nin cenahına son darbeyi indirmektir"

Osmanlı Devleti ise, bu darbelere her şeyini yitirmiş neferlerle ve bir avuç Teşkilat-ı Mahsusacı yani, Mebruke Hanımlarla ve Süleyman Askerilerle karşı koymaya çalışacaktı.

Wassmus, Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefiki Almanya'nın bir ajanıydı ve bu yüzden eylemleri İngiliz karşıtı olacaktı. Başka bir deyişle İngilizler'in zararına olan her faaliyeti Alman-Osmanlı İttifakı çerçevesinde olumlu olarak karşılanacaktı.

Wassmus, Türk Kuvvetleri'ne karşı girişilecek hareketlere engel olmakla görevlendirildiği için ilk önce Buşir'in kuzeyindeki kabilelere müzakereye girişmişti.

"Onları ikna ederek İngilizler aleyhine faaliyete geçirdi. Kabileler geçitleri tutacak ve İngilizler'in yukarıdan ilerlemesine engel olacaktı. İngilizler bu teşebbüse

karşı Wassmus'un kumandası altında hareket eden kabilelerin üzerine bir kuvvet gönderdiler. Wassmus bu kuvvetleri püskürttü ve ömründe askerlik yapmamış olduğu halde, çok iyi bir asker olduğunu göstermiştir”

Ömer Rıza Bey'in, Wassmus'un çok iyi bir süvari oluşunun askeri eğitim alışından kaynaklandığını dikkate almayan bu görüşünde unutilan bir nokta daha vardır. Gerek İngiliz, gerekse Alman gizli servislerinin kalburüstü elemanları genel olarak “askeri” niteliklere sahiptiler. Lawrence, Getrude Bell'in veya Niedermayer'in sahip olduğu arkeolog, bilim adamı gibi sıfatlar casusluk faaliyetlerinde hiçbir zaman öne çıkmamıştır. Ajandırlar ve dolayısıyla o dönemin çok geçerli olan komple istihbarat elemanı olmak hususiyetinin gerektirdiği “askeri yol” lardan geçmişlerdir. Eğer Lawrence casusluğun en üst noktasında kabul ediliyor ve büyük çaptaki sabotajlara kadar uzanan ajanlığı önemli bulunuyorsa, Wassmus için de aynı görüş öne sürülmelidir. Nitekim yazar aşağıdaki görüşü ile “ömründe hiç askerlik yapmamış” birinin beklenmeyen başarısı olarak ortaya koyduğu, yine kendine ait görüşü çürütecektir:

“Wassmus'un bu ordu rolü, Lawrence'ın Garbi Arabistan'da İngiltere namına yaptığı rolden farksızdı”

İngilizler Almanya'nın Wassmus'la ortaya koyduğu eylemi kırmak için, Buşir'in kuzeyine çok sayıda ajan göndermişti. Bu ajanlar sadece silah değil, torbalarla altın taşıyorlardı. Ortadoğu'da casusluk teşkilatları İngiliz Servisi'nin bu altın yönetimini bir de büyük ödülle pekiştireceklerdi. Wassmus'un ölü veya diri yakalanmasını sağlayacak olanlara büyük çapta ödül vaat edilmişti. Intelligence Service, Wassmus'un ortadan kaldırılmasında kesin kararlıydı:

“İngilizler muvaffak olamadılar. Wassmus dağ başında kabileler arasında serbest dolaşüyor, onların başına geçerek İngilizler'i gece gündüz rahatsız ediyordu. İngilizler Wassmus'u kabilelerin gözlerini boyayarak ele geçiremeyeceklerini anlayınca yeniden askeri harekate başladılar. Fakat tüm bu hareketler boşa gitti”

İngilizler zamanla gerek Filistin'de gerekse Irak'ta başarılı olunca Wassmus'un etkisi azalacaktı. Bu arada kabileler harbin uzaması ve imkanların daralmasından

dolayı geleceklerinden ümitsizliğe düşmüşlerdi. Bu ise Wassmus’u çaresiz durumda bırakıyordu.

İngilizler tarafından yakalanmış ve esareti savaş sonuna kadar sürmüştü. Casus mübadelesi ile serbest bırakılmıştı. Eski dinamizmini yitirmiş Almanya’nın savaştan mağlup çıkması ile artık o da mağlup bir ajan olduğunu kabul etmişti. 1931 yılında Almanya’ya geldiğinde memleketin harp kahramanları arasına alınarak baştacı edilmişti.

5.11.5. Alois Musil

1868 Moravya doğumlu, Çek asıllı Doğubilimci Alois Musil, 1896-1915 yılları arasında çeşitli defalar gerçekleştirdiği uzun seyahatleriyle, Katolik mezhebe bağlılığı dolayısıyla Papaz kimliğiyle gittiği Hicaz ve Suriye’de arkeolojik kazı ve araştırmalar yapmış ve yöre aşiretlerinin hayatıyla yörenin antik tarihi hakkındaki keşifleri sonucu Avrupa çapında, özellikle Kuzey Arabistan’ı araştırıp keşfedenler arasında hemen herkes tarafından kabul gören, müstesna bir yer edinmiş, bir Avusturya-Macaristan vatandaşıdır (Karaman, 1995, s.35).

Bilim dünyasında edindiği bu yer hayli önemli olmalıydı ki, bu onun, Prag’a döndüğünde Charles Üniversitesi’nde Şarkiyat araştırmaları alanında profesörlük makamında bulunmasını sağlamıştı. Bölgedeki araştırmaları sırasında 1898’de antik dönemin önemli bir simgesi olarak “Kusayr Amra” adlı kasrı ilk keşfeden oydu. İlk seyahat döneminden sonra daha yaygın keşif ve incelemelerini, 1908-1915 yılları içerisinde, Dicle yöresi ile Suriye sınırları arasında ve Necd’e doğru Güney Arap Çölleri’ne uzanan bölgede gerçekleştirdi. Araştırmalarının toplandığı, daha sonra “Amerikan Coğrafya Enstitüsü” tarafından bir dizi halinde basılmıştır (Karaman, 1995, s.36).

Osmanlı İstihbaratı, Avusturya ve Alman gizli servisleriyle sıkı bir ilişki içerisindeydi. Bu ilişkilerin kilit adamları Musil ve Wasmuss olacaktı.

Alois Musil, Avusturya vatandaşıdır. Aslen Bohemya Yahudisidir. Beyrut’ta Cizvit Koleji’nden mezun olmuş; Olmutz’da Katolik Üniversitesi’ni bitirmiştir.

Paris, Cambridge (İngiltere) ve Berlin’de Türkoloji ihtisası yapan Musil, akıcı bir Arapça konuşabilmektedir.

Harp öncesi yıllarda Bell’i Arabistan gezilerinde yakın takibe alan Musil’e, kabileler “Şeyh Musa” adını takmışlardır.

Musil, 1914’e kadar Avusturya namına Araplar’a silah cephane ve para dağıtarak, ülkesinin bölgedeki yatırımını iyi bir seviyeye ulaştırmıştır (Öke, 1995, s.15).

5.11.6. Mata Hari

Mata Hari Birinci Cihan Harbinin meşhur casuslarındandı. Fazla güzel bir kadın değildi. İşin garibi, sanıldığı kadar mühim casusluklar da yapmamıştı. Buna rağmen ondan çok daha değerli işler yapmış kadınlar unutulacak, fakat Birinci Dünya Savaşı’nın bu efsanevi casusu kolay kolay unutulmayacak. Onun birinci sınıf bir casus olarak tanınmasına her şeyden fazla mesleği sebep olmuştur. Çınlıplak dans ediyordu. Avrupa’nın büyük şehirlerinde cazibesini kullanarak, vücudunu teşhir ederek herkesi kendisine çekiyordu.

7 Ağustos 1876 tarihinde Hollandalı Adam Zelle’nin bir kız çocuğu oldu. Adını Margarida Jertrud olarak koydular. İşte bu kız on sekizine gelince Kambel Mak Leod adında sefiş bir adamla tanıştı. Evlenerek Cava’ya gittiler. Mak Leod subaydı ve burada vazifeliydi. Belli bir zaman sonra arlarındaki sevgi azaldı ve Mak Leod ile Jertrud’un araları bozuldu. Dayak yemeye başlayan Jertrud, sonunda dayanamayarak Hollanda’ya döndü. Bir süre sonra Paris’e gitti. O artık Margarida Jertrud Zelle değildi, kendini Güney Hindistan’da Brahman bir aileden doğmuş dansöz Mata Hari diye tanıtıyordu. Paris’te, Cava’da iken öğrendiği dansları ile şöhreti kısa zamanda yakaladı ve gece hayatının yıldızı haline geldi. Erkekler para karşılığında kollarını herkese açtığını görünce hemen etrafını aldılar. Kesenin ağzı açık olduğu müddetçe kimseyi reddetmiyordu. İki yıl sonra Mata Hari, Berlin’e gitti. İlk avı genç bir prens oldu. Beraber Silezya manevralarına gittiler. Brunsvik dük’ü, Von Jagov ve Kayzer’in hariciye nazırı onun güzelliklerini tattılar. Sonra bütün Viyana, danslarını ve vücudunu seyretti.

Roma, Madrid ve Londra'ı dolaştı. Bu seyahatlerinde hayranları tarafından üzüntüyle uğurlanır ve hayretle karşılanırdı. Hiçbir milleti diğerine tercih etmiyordu. Fransızlar, İspanyollar ve Almanlar onu aynı derecede sevdiler. Mahkemesi yapılırken: “Ben Fransız değilim demişti, benim her memlekette arkadaşlarım var; hatta Fransa ile halen harpte olan memleketlerde de...Ben hiç bir milletten değilim, tarafsızım”.

Böyle olsa da Berlin'in lezzetini bir türlü unutamayan bir tarafsızlıktı bu. Alman devlet adamları ve subayları ile geçirdiği maceralarda akıl almayacak kadar çok para istemişti. Casusluk için ise ayrıca para alıyordu. Alman devlet memurları Mata Hari'yi aralarında paylaştılar ve bedelini gizli işler için ayrılmış olan paradan ödediler. Mata Hari, bu paranın cazibesine bir kere kapıldıktan sonra casus şeflerinin ajanı haline gelmekten çekinmedi. Ona verilen vazifeler kendisine kapılan kişilerin itimat ederek anlattıkları malumatı gibi basit şeylerdi. Mata Hari'nin iyi bir casus olduğunu gösteren hiçbir delil yoktur. Değeri olan malumat topladığına da ihtimal verilmez. Büyük işlere karışmamasına rağmen Berlin ile Paris arasında gidip gelişi dikkatleri üzerine çekmişti. Nihayet 1915 yılında Fransa'ya geldiği zaman, İtalya gizli teşkilatından, Mata Hari olduğunu bildiren bir telgraf da beraber geldi. Gece gündüz takip edildi. Aleyhine hiç bir delil bulunamıyordu. Sonunda basit sebepler ileri sürülerek memleketi terk etmesini bildirdiler. Eğer o zaman bu teklifi kabul etseydi, daha yıllarca yaşardı. Fakat Almanlar hesabına çalıştığını şiddetle inkar ederek kendini Fransa uğruna feda edebileceğini söyledi ve Fransız gizli teşkilatına gönüllü yazıldı. Az bir zaman sonra Brüksel'e hayranlarından General Moritz von Bissing'i kandırmaya yollandı. Kendisine altı Belçikalı ajanın ismi verilmişti. Sonra bunlardan biri Almanlar tarafından öldürüldü ve İngiliz casusları, bunu ihbar etme işinde bir kadın parmağı olduğunu bildirdiler. Bundan sonra Mata Hari İspanya'ya Hollanda'ya ve İngiltere'ye gitti. Orada polis tarafından yakalanıp sorguya çekildi ve bir casus olduğunu, fakat İngiltere'nin dostu Fransa için çalıştığını itiraf etmeye mecbur oldu. Ona casusluktan vazgeçmesini tavsiye ettiler ve İspanya'ya geri gönderdiler. Madrid'de deniz ateşesi Von Kal ve ordu ateşesi Von Kron ile birleşti. İkisi de casusluk etmeleri için gönderilen paraları onun uğrunda harcadılar. Bu masraf Alman komutanların dikkatini çekti ve Mata Hari'ye, Paris'e gitmesi için telsiz şifresi ile emir verildi. Şifre Paris'te yakalandı ve Paris'e gider gitmez de hemen tevkif edildi. 24 Temmuz 1917 tarihinde mahkemeye çıkarıldı.

5.11.7. Gertrude Bell

İngiliz doğu dilleri bilgini olan ve Thomas Edward Lawrence'ın yanbaşında, Orta Doğu'da 1916-1919 yılları arasında önemli bir rol oynayan Gertrude Bell adlı bu kadın 1868 yılında doğdu. Oxford'da Dil ve Tarih fakültesini bitirdi.

Çok sayıdaki İran eserlerini İngilizce'ye çevirmiştir. Araştırmaya merak sardığından 1900 yılında Filistin'e gitti ve orada çeşitli arkeoloji çalışmalarında bulunmak üzere Cebel ve Ürdün'ün ötelere gitmesine yardımcı olan Dürzi kabilelerin şefleriyle dostluk kurdu. Çöl içinde yaptığı gezileriyle ilgili çok güzel bir eserle döndü. Arap ülkelerine yaptığı ikinci bir araştırma gezisinde Fırat'a gitti. Ukayidir'de Sasaniler devrinden kalma eski bir kale buldu. Babil'i, Bağdat'ı, eski Nivona'yı, Musul'u ziyaret etti. Konya'ya geldi. Edebiyat alanındaki yeteneklerini ortaya koyan iki kitap yazdı (Karabekir, 1998, s.119).

Gertrude Bell'in Thomas Edward Lawrence ile ilk kez Suriye'de karşılaşması 1911 yılına rastlamaktaydı. Bell, Arabistan'a gidip Nejd'i ziyaret etmiş olan yurttası Anna Blunt'un izinden gitmeyi hayal ediyordu. 1913 yılının sonunda Hicaz demiryoluna ulaşmak için Şam'dan kervanla yola çıktı. Türkler tarafından tutuklanarak Amman'da alıkonuldu. Ama sonra yoluna devam etme olanağı buldu. Arap kabile şefleri ile ilişkiler kurdu. 1914 yılı Mart ayı sonunda Şam'a döndü.

Savaş ilan edilince önce Fransa'da çalıştı, sonra Kahire'deki Intelligence Service'e gönderildi. Türk işgal kuvvetlerine karşı bir Arap ayaklanması düzenlenmesi için gerekli bilgileri toplamakla görevlendirilmişti. Intelligence Service'in vazgeçilmez bir elemanı oldu.

1916 yılında Arap sorunları sıfatıyla, Paris'teki barış konferansına katıldıktan sonra Bağdat'a Sir Perey Cox'un yanına döndü. Arap sorunlarıyla ilgili sekreterliğe atandı, yeni kralla İngiliz Yüksek Konseyi arasında irtibat görevi görüyordu. Bir yandansa kitap yazmaya ve arkeolojik çalışmalarına devam ediyordu.

12 Temmuz 1926 sabahı sürekli kullandığı uyku ilacından aldığı yüksek doz sebebiyle Bağdat'taki evinde öldü. Hayatının son zamanlarında en çok görüştüğü kişi olan Lionel Smith, Bell'in intihar ettiğini iddia etmişti (Turam, 1995, s.152).

1926 yılında Bağdat'ta öldükten sonra Londra'daki coğrafya derneği tarafından yayınlanan Geographical Journal'de Gertrude Bell için şunlar yazıldı:

“Çağımızda Gertrude Bell'den başka hiç bir kadın, niteliklerini, güç ve tehlikeli serüvenlere karşı olan eğilimini, arkeoloji, sanat ve edebiyat alanındaki yeteneklerini, insanlara karşı olan sevgisini, siyasal görüşlerini, insani değerlere saygısını, bir kadın olarak çekiciliğini, romantik ruhunda birleştirmeyi başaramamıştır”

5.11.8. Çerkez Ethem

Kafkasya'nın Adigey Bölgesi'nden göç ederek Bandırma'ya yerleşmiş bulunan Pşav ailesinden Ali Bey'in en küçük oğlu olarak 1886 yılında Emreköy'de doğdu. Büyük kardeşlerinin dördünün de subay (bir kardeşi Balkan Savaşı'nda, bir kardeşi de, Birinci Dünya Savaşı'nda şehit olmuştur. Diğer iki kardeşleri ise Tevfik ve Reşit Beyler'dir) olması ve doğuştan gelen asker yapısı itibarıyla küçük yaştan beri asker olmayı çok istemiştir (Sarıhan, 1998, s.15).

Buna karşın babası Ali Bey de küçük oğlunun köyde ve yanında kalmasını istemektedir. Babasını kırmayı istemeyen Ethem, Rüştüye'yi (ortaokulu) bitirdikten sonra gizlice İstanbul'a gidip, Küçük Zabit Mektebi'ne kaydolar ve astsubay olarak ordu saflarına katılır. Ahmet Abuk Paşa, Yusuf İzzet Paşa gibi hemşehrisi olan komutanların ve Çürüksulu Mahmut Paşa'nın emrinde Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'nda yer alır ve bazı başarılarla imza atar (Ünal, 2000, s.197).

Rauf Bey ve Miralay Bekir Sami Bey'in 23-25 Mayıs 1919 tarihlerinde ardarda Bandırma'ya kadar gidip babası Ali Bey ve büyük kardeşi Reşit Bey'den izin almak suretiyle Ege Bölgesi'nde Yunanlılar'a karşı bir müdafaa hattı oluşturmak için göreve davet ettikleri Ethem Bey, birkaç gün içerisinde topladığı ve çoğu da akrabası ve arkadaşı olan on kişiyle Salihli kasabasına gelmiş ve Eşref Sencer'in çiftliğinde takriben

28-29 Mayıs 1919 tarihinde, diğeri bir ifadeyle İzmir'in işgalinden 14-15 gün sonra ilk karargahını kurmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedileceğini anlamış olan Enver Paşa ve Eşref Sencer ileride yapılacak bir mücadele için belirli yerlerde silah, cephane ve para stoku yapmışlardır. İşte o stok yerlerinden birisi de Eşref Bey'in Salihli'deki çiftliğinin mahzenidir.

Rauf Bey, Eşref Bey'den aldığı bilgi ve yetkiye dayanarak, küçük kardeşi Ahmet Kuşçubaşı'na durumu anlatmak suretiyle çok zengin silah ve cephane imkanının Ethem Bey'e teslimini sağlamıştır. Ethem Bey'in milislerinin silah ve cephane yönünden sıkıntı çekmemiş olması bu nedenledir. Hazır karargah ve silah stoku teslim edilen, Ethem Bey için bu aşamadan sonrası kendi kişisel mahareti, askeri konulardaki bilgisi ve yeteneği ile kuracağı kadronun disiplinine kalmıştır (Ünal, 2000, s.25).

5.11.9. Cemal Paşa

Osmanlı İmparatorluğu'nu 1913-1918 yılları arasında idare eden İttihat ve Terakki Cemiyeti üçlüsünün biri Ahmet Cemal Paşa idi. 1872 yılında İstanbul'da doğan Cemal, Harbiye mektebini bitirdikten sonra, 1908'deki ihtilalden önce, Rumeli'de muhtelif görevlerde bulundu. 1908 ve 1909 yılları arasında Anadolu'da görevliydi. 1909 yılında şeriatçıların ayaklanmasını bastırmak üzere Mahmut Şevket Paşa'nın komuta ettiği Harekat ordusu ile İstanbul'a döner (Stoddard, 1997, s.234).

1912 yılında çıkan Balkan Harbi'ne kadar önce Adana sonra Bağdat valisi olur. Savaş çıkınca bir tümenin başına getirilir. 1913'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Babıali Baskınından sonra, İstanbul muhafızı olarak tayin edilir. O senenin Aralık ayında da Nafia Nazırı ve Şubat 1914'de Bahriye Nazırı olur.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir müddet sonra Cemal Paşa Suriye'de üstlenen dördüncü Osmanlı ordusunun ve Süveyş Kanalı'na karşı sevk edilen kuvvetlerinin başkomutanı tayin edilir. Böylece Irak dışında tüm Osmanlı Arap ülkelerinin bilfiil hakimi olur.

Arap milliyetçilerinin bozguncu faaliyetlerini karşılamak için tedbirler almaya mecbur kalan Cemal Paşa, 1916 yılında bunların bir bölümünü tutuklayarak askeri mahkemelere sevk eder. Mahkum olanlar idam edilince, Suriye ve Lübnan Arapları ona “Kasap Cemal” lakabını takar (Stoddard, 1997, s.234).

Ekim 1918’de imzalanan mütarekeden kısa bir zaman önce, Cemal Paşa ve İttihatçı üçlüsünün diğer üyeleri, Talat ve Enver Paşalar, Avrupa’ya kaçtı. İki yıl sonra Cemal Paşa Afganistan ordusunun yeniden teşkilatlandırılması için toplanan bir askeri yardım heyetinin başında bu ülkeye gitti. Sonra Moskova’ya ve oradan Kafkasya’ya geçti. 22 Temmuz 1922’de Baku’de katledildi. Bazılarına göre onu öldürenler Ermeni idi. Başkalarına göre ise cinayeti işleyenler Rus ajanlarıydı.

5.11.10. Arap Musa

Arap Musa ismindeki zenci Eşref Kuşçubaşı’nın emir eriydi. Yaklaşık iki metre boyunda, kemikleri iri ve çok güçlüydü. Enver Paşa onu her görüşünde, iltifat edip saygı gösterirdi. Dedeleri Sudanlı idi. Babası Girit’e yerleşmişti ve Musa orada doğmuştu. Mısır Hidivinin kuzeni Prens Ömer Tosun’un hizmetine giren Musa, Mısır’dayken Trablusgarp Harbi çıkar. 1911-1912 yıllarında Eşref Bey İtalyanlar’a karşı Derne Cephesi’nde çarpışırken onun emir eri olur. Kahraman bir asker olan Musa her girdiği çarpışmada başarı gösterirdi (Stoddard, 1997, s.231).

Arap Musa o kadar kuvvetliydi ki, aynı anda iki koltuğunda birer torba arpa taşıyabiliyordu. Selamet ismindeki bir at kolunu ısırp bırakmayınca, serbest kalan eliyle hayvanın şakağına attığı tek yumruk ile atı öldürmüştü.

İtalyan Harbi, Balkan Harpleri ve 1914-1918 Dünya Savaşı sırasında düşmana karşı yapılan hücumlarda gösterdiği cesareten ötürü şöhret sahibi olmuştu. 1915’ten sonra Süveyş Kanalı’na karşı girişilen taarruz sırasında, herkes onun kahramanlıklarından bahsederdi. 1916’da Arabistan’da Neced Çölünde Al-Hayl’de bulunan İbn-al Rashid’e gitmekte olan kafileye katıldığı sırada onu gören şair Mehmet Akif “Ona bakıp da hayran kalmamak imkansızdır” demiştir.

Boyuna hayret eden bir halk ozanı şerefine şu sözleri sarf etmiştir:

“Eşref Bey’in emir eri, zenci Musa,

İsa Peygambere omuzlarını ödünç verir

Ve Peygamber bu sayede göke tırmanabilir!”

Eşref Bey Musa’yı hazinenin çoğunu taşımakta olan ilk kabileyle gönderir. İbn-il-Suud’un himayesi ile ilk kabile salimen Yemen’e varır ve hazine oradaki Türk ordusunun komutanı Ali Sait Paşa’ya teslim edilir. Paşa’nın anlattığına göre, Musa oraya varınca hüngür hüngür ağlar ve şöyle der: “Çok şükür, başardık ve hazineyi teslim edebildik. Fakat bu arada Eşref Bey’imizi düşmanın eline düşmesine müsaade ettik”

Savaş bittikten sonra, Yemen’de kalan ordumuzun bakiyesi ile Musa harp tutsağı olarak Mısır’a sevk edilir. Türkiye’ye dönünce askerler arasında, bir birlikten diğerine sevk edilince, hep “Eşref’in Arabı” veya “Eşref’in Komandosu” olarak tanınırdı. Ali Sait Paşa da onu hep överdi. “O bizim cengaver Musa’dır, Yemen’e bize parayı getiren adam” derdi.

Nihayet terhis edilir. Daha önceden kendisine alınan ufak bir evde yaşamını sürdürür. İstanbul’daki gümrük hamalları onu kahya olarak seçer, fakat başkaları çalışırken oturup emir vermek ona ters gelirdi. Yapılması gereken bir iş olunca kendisi de şahsen katılırdı. İki kişinin kaldıramayacağı yükleri tek başına kaldırırdı. Bir gün, habersiz gelen kalp krizi ölümüne sebep olmuştur. Kendisini tanıyanların tümünü mateme boğmuştur (Stoddard, 1997, s.232).

5. SONUÇ

Dünyada mevcut öğretim kuruluşlarında eğitimi verilmeyen tek meslek konumunda olma özelliği istihbarat mesleğini cazip kılan en önemli faktördür. Memur alma ilanlarında açıklanan özelliklere ilaveten dinamik bir zeka, özgüven, dayanıklı bir düşünce yapısı, ketumiyet, azim, sabır, cesaret, yüksek sorumluluk duygusu gibi niteliklere sahip olmayı gerektiren bu göreve adaptasyon için hizmet içi eğitimde edinilen yeni bilgiler, monotonluğu yıkan hızlı ve değişken bir iş akışı ve gizli, kategorili bilgilerle uğraşı, mesleğin cazibesinin diğer yönleridir.

Tarihin en eski devirlerinden beri devletler, ülkelerini ve milletlerini dış tehlikelerden korumak için haber toplamaya önem vermişlerdir. Daha önceleri genellikle savaşlar için lüzumlu olan askeri istihbarata önem verilirdi. Ancak haberleşme alanındaki gelişmeler, istihbaratın başlangıçtaki haber toplama işlerinde yoğunlaşan alanını genişletmiş ve devletler karşılıklı olarak birbirlerinin ekonomik, sosyal, siyasal yapıları, sanayi ve teknolojik durumları hakkında istihbarat yapmaya başlamışlardır. Geçmişteki askeri olayları incelediğimizde açık bir şekilde görürüz ki gerek sıcak, gerekse soğuk savaşta başarının yolu yalnızca kuvvetli bir orduya sahip olmaktan geçmiyordu. Devletler, aynı zamanda iyi bir haber alma teşkilatına da şiddetle ihtiyaç duymuşlardı.

Osmanlı ülkesinde casusluk çok kolaydı. Bunun üç sebebi vardı:

1. Türk olmayan unsurların, Türk düşmanlığı ve para kazanma hırsları
2. Türkler'in din değiştirmişlere olan geleneksel itimadı
3. Kapitülasyonlar dolayısıyla gelişemeyen sanayi ve ticaret aleminde yabancı şirketler ve ajanların hakimiyeti, dolayısıyla ülkede yabancı nüfusun çokluğu.

Savaşta casusluk daha büyük bir önem kazanır. Çünkü devletlerin tüm gizli teşkilatı artık ortaya çıktığı gibi orduların toplanma bölgeleri de belli olur. Bunların anında casuslar tarafından hükümetlerine ulaştırılması çok önemli bir iştir. İşte böylesine önemli bir görevi yapabilmeleri için casusların, bilinen deyiimiyle çekirdekten yetiştirilmiş olmaları gereklidir. Cihan Harbi başladığında bir Fransız casusu Alman ordularının toplanma biçimini öğrenerek kendi ordusuna bizzat gidip

haber vermiştir. Berlin’de istasyonlarda Alman üniforması giymiş, askeri nakliyatı gözetleyen Rus casusları yakalanmıştır.

İstihbarat, sadece dış tehlikeler için değil, aynı ölçüde iç tehlikeler için de gereklidir. İstiklal Savaşı’nın başladığı yıllarda, Ankara Hükümeti düzenli bir istihbarat örgütüne sahip değildi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Enver Paşa’nın Harbiye Nazırlığı yaptığı yıllara rastlayan dönemde kurulan Teşkilat-ı Mahsusa adlı örgüt Mondros Mütarekesi’nden sonra dağılmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin üç liderinin her biri 1911 ile 1918 yılları arasında kendisine bağlı özel istihbarat örgütünü oluşturmuştu. Enver Paşa, Teşkilat-ı Mahsusa’yı, Osmanlı Devleti’nin iktidar yapısı içindeki konumunu korumasında kendisine yardımcı olması için kurmuştu. Teşkilat, aynı zamanda, iç güvenlik için olduğu gibi Avrupalı devletlerin sıcak ve soğuk saldırılarının gibi zor problemlerin üstesinden gelmesinde kendisine hizmet edecekti. Teşkilat-ı Mahsusa, Enver Paşa’ya sadık bir grup asker ve sivil örgüt elemanlarından oluşmuştur. Teşkilat, Enver Paşa’ya göre Osmanlı devlet sistemini tehdit eden güçlere karşı bazı önemli başarılar elde etti, ancak Teşkilat-ı Mahsusa’nın daha kurulduğu zamanlarda uzun ömürlü olamayacağı bilinmekteydi.

Teşkilat-ı Mahsusa’nın amaçları ve hedefleri açısından teşkilatın faaliyetlerinin sonuçlarını değerlendirmeye çalışırken, elde ettiği başarılarla da kısaca gözatmak gerekir:

Sirenik ve Trablusgarp’ta Teşkilat-ı Mahsusa ve onun öncüsü olan Fedai Zabitan Grubu, bölgeden topladıkları Arap müttefik kuvvetleri ile birlikte, İtalyanlar’ın Libya’yı işgalinin önünde duran Osmanlı savunmasını oluşturmuştur. Teşkilat-ı Mahsusa, ayrıca, İngiltere’yi batı sınırında yapılan taarruz karşısında Mısır’ı savunmak zorunda bırakmıştır. Süveyş Kanalı harekatinde, Teşkilat-ı Mahsusa, Osmanlı ordusunun Sina yarımadası boyunca ilerleme yolu üzerindeki kilit önem taşıyan vahaları ele geçirme ve kanalda gemi trafiğini engelleme gibi sınırlı görevleri yerine getirmekle yükümlüydü ve pek küçük başarılar elde etti. Bu iki faaliyet bölgesinde, teşkilat, gerçekten çeteci ve yardımcı kuvvet olarak pek çok Arap’ı silah altına aldı. Teşkilatın, Osmanlı Devleti’nin Irak vilayetlerindeki asker

kaydetme çabaları da başarılı sonuçlar verdi. Süleyman Askeri'nin bedevi yardımcı kuvvetlerinden kurulu müfrezesinin Basra'ya yönelttiği saldırı Osmanlılar için büyük bir felaketle sonuçlanmıştı. Nihayet Teşkilat-ı Mahsusa, Suriye ve Lübnan'daki yerli milliyetçi faaliyetlerin kontrol altına alınmasında önemli bir rol oynamıştır.

Teşkilat-ı Mahsusa, Enver Paşa'nın verdiği görevleri yerine getirebilmek için bir takım teknikler kullanmıştır. İslam birliği propagandası; dünyadaki bütün Müslümanlar'ın Osmanlı Devleti için desteğini kazanmaya ve bilhassa, Hindistan, Mısır, Fransız Kuzey Afrika'sı ve Orta Asya'da mevcut idarelere karşı isyanları çıkartmaya yöneliktir. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Müslüman liderlerle, Osmanlı askeri hareketlerine maddi destek verme konusunda kendilerini ikna etmek için görüşmeler yürütüldü. Casusluk ve karşı casusluk için hücreler ve başka gizli gruplar kuruldu. Askeri operasyonlar için düzensiz kuvvetleri silah altına almak, eğitmek ve idare etmek üzere çete savaşı uzman kadroları oluşturuldu.

Teşkilat-ı Mahsusa gizli bir örgüt olduğu için, bu inceleme ön çalışma olmaktan öteye gidememiştir. Bundan dolayı, çalışmanın sonuçları da kesinlikten uzaktır, ilerideki çalışmalarla düzeltilecek niteliktedir. Bu inceleme, Teşkilat-ı Mahsusa'nın ne olduğunu, nasıl örgütlendiğini, amaçlarının neler olduğunu ve belirli koşullarda nasıl çalıştığını açıklamaya yöneliktir. Bu amaçla İttihat ve Terakki liderlerinin yorumladığı şekliyle İslam birliği düşüncesini incelemek, İslam birliği propaganda kampanyasında Almanya'nın rolünü değerlendirmek ve Teşkilat-ı Mahsusa'nın İslam dayanışması adına giriştiği faaliyetleri gözden geçirmek gerekmiştir.

Bu teşkilat, Enver Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin güvenliğine yönelik saydığı tehditlerle mücadelede önemli bir mekanizmaydı. Kimi bölgelerde, örneğin Güney Irak'ta ve Kuzey Afrika'daki Osmanlı vilayetlerinde Teşkilat-ı Mahsusa, işgalciler karşısına dikilen tek İttihatçı güçtü. 1915'te Mısır'a yapılan harekatta, teşkilat, düzenli Osmanlı ordusuna yardımcı bir rol oynamıştı. Ancak, bu harekata hazırlık olarak Mısır ve Sudan'da isyan çıkartmaya yönelik çabaları pek sonuç vermedi. Hayati önem taşıyan Suriye koridorunun iç güvenliğine ilişkin olarak, Teşkilat-ı Mahsusa ve Cemal Paşa'nın gizli polisi, devletin düşmanları sayılan kişilerin yakalanması sorumluluğunu paylaşmıştı.

Bu sınırlı başarılarla rağmen, Teşkilat-ı Mahsusa bir bütün olarak savaşın akışını etkilememiştir. Teşkilat, İtilaf Devletleri'ne ait Müslüman ahalinin yaşadığı sömürgelerde büyük patlamalar yaratamamıştır. Bu başarısızlık, Teşkilat-ı Mahsusa'nın kusuru olmaktan çok, uzun süreden beri Avrupa devletleri ile savaş meydanlarında ne zaman karşılaşılsa yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğünden kaynaklanıyordu.

Sonuçta bu sınırlı başarılarla karşılık, teşkilatın yaptığı bazı hatalar da olmuştur. Bu hataları şöyle sıralayabiliriz:

1. Teşkilat, İtilaf Devletleri'nin İslam birliği propagandasına karşı tedbirlerinin etkinliğini küçümsemiştir. İtilaf Devletleri'nin sömürgelerinde yaşayan Müslümanlar'ın hayatlarında İslam birliği düşüncesinin gizli bir güç olmadığını görememiştir. Bunu görmüş olsaydı bile, milliyetçi hareketlerin o evresinde Müslümanlar'ın, İtilaf Devletleri'ni Avrupa cephelerinden büyük çapta kuvvet çekmesine yol açabilecek durumda bulundukları da şüphelidir.

2. Teşkilat, Hristiyan emperyalizmine duyulan tepkinin, Müslümanlar'ı otomatik olarak efendilerine karşı isyan etmeye götüreceği, böylece de Osmanlı Devleti'ne yardımcı olacakları varsayımında bulunmuştur.

3. Teşkilat-ı Mahsusa, büyük ölçüde Trablusgarp ve Sirenik'te elde ettiği başarılarla dayanarak, düzensiz kuvvetlerin askeri değerini olduğundan büyük sanmıştır.

Ancak, bugün yaşayan teşkilat mensupları, gösterilen gayretlerin, harcanılan parayı kat kat karşıladığı inancındadır. Ayrıca teşkilat, faaliyetlerinin savaşın uzamasına ve İtilaf Devletleri'nin insan ve malzeme kaybının artmasına yol açtığı görüşündedir. Osmanlı Devleti'nin geleceğine ilişkin görüşlerin belirsizliğine rağmen, teşkilat mensupları özgün hedeflerini çok iyi kavramışlardı. Pek iyi anlamadıkları veya belki pek önemsedikleri bir devlet sistemini korumak için gayretle ve büyük bir yaratıcılıkla çalışmışlar, içlerinden bir çoğu da hayatını kaybetmiştir.

Ağustos 1962’de yapılan bir görüşmede Eşref Kuşçubaşı, Teşkilat-ı Mahsusa ajanlarının tutumunu şöyle özetlemiştir:

“İçimizde kimsenin kaybedecek bir şeyi yoktu. Davamızın haklı olduğuna ve çalışmalarımızın mühim olduğuna inanmıştık. Sonunda kazanamayacak oluşumuzu göz ardı etmeye hazırдық. Hiç değilse, harbin sonunda etrafımızdaki dünya çökmeden, ufak tefek birkaç zafer daha kazanabildik” Olaylardan kırk yıl sonra felsefi bir renk verilerek dile getirilmiş de olsa, bu görüşte doğruluk payı vardır.

Yaptığım tüm araştırmalar ve görüşmeler neticesinde elde ettiğim sonuçları şöyle sıralayabilirim:

1. Teşkilat-ı Mahsusa’nın Yıldız İstihbarat Teşkilatı’nın tam anlamıyla bir devamı olduğunu söylemek mümkün değilse de ondan etkilenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü istihbarat faaliyetlerinin başarılı işleyişi ve idamesi için iyi yetişmiş bir kadro ve sistem gereklidir.

2. Teşkilat-ı Mahsusa, istihbarat çalışmalarının yanında askeri operasyonlar yapan müfrezeleri ile değişik bir görünüme sahiptir. Bu hali ile “askeri özel kuvvetlere” de benzetilebilir. Bunun sıkı disiplin, hiyerarşik düzen gibi bazı avantajlarının yanında teşkilatın yönetimini ve istihbarat teşkilatlarının genel karakteri olan merkezîyetçiliği olumsuz yönde etkileyen dezavantajları da mevcuttur.

3. Teşkilatın askeri kanadındaki işleyiş pek iyi sonuçlar vermemiştir. Karşı istihbarat örgütleri ile asıl elemanları olan ajanlarının fevkalade başarılar elde etmelerine rağmen müfrezeleri çoğu zaman aynı başarıyı gösterememiştir.

4. Teşkilatın bazı gerçekçi hedeflerinin yanında, gerçeklerden uzak, romantik hedefleri ve faaliyetleri de olmuştur. Her ne kadar gerçeklerden uzak olsa da, teşkilatın çoğunluğu tarafından büyük bir inançla bu hedeflere sarınılması hayranlık vericidir.

5. Teşkilat, imparatorluğun kaderi ile paralel olarak bir takım imkansızlıklar yüzünden kendinden beklenenlerin tamamını yerine getirememiştir. Vatanseverlikleri

şüphesiz olan gayretli, çalışkan ve fedakar teşkilat elemanları da diğer devlet adamları gibi İmparatorluğun yıkılışını engelleyememişlerdir.

6. Günümüz istihbaratçılığının köklerini burada aramak lazımdır. Zira İstiklal Harbi sırasında gizli faaliyetlerde bulunan örgütlerle Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan Milli Emniyet Hizmetleri (MAH) teşkilatında büyük ölçüde Teşkilat-ı Mahsusa elemanları kullanılmıştır. Dolayısıyla onların tecrübeleri Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

7. Devletlerin hayatında önemli yerleri olan gizli servislerin tarihleri ve faaliyetlerinin bilinmesi çok önemlidir. Bu bakımdan Türk İstihbarat tarihinde önemli bir yeri olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın her yönü ile ortaya konulması zaruridir. Mevcut çalışmalarla teşkilatın adının ve teşkilat yapısının bile kesin olarak ortaya konulmamış olması istihbarat tarihçiliğimiz ve tarihçiliğimiz adına düşündürücüdür.

KAYNAKLAR

- AKAD, Mehmet Tanju, Osmanlı Devleti'nin Stratejik Sorunları, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1995
- AKBAY, Cemal, I.Dünya Harbinde Türk Harbi, C.1, Genkur Basımevi, Ankara, 1970
- AKKOR, Feridun, Casuslar Çarpışıyor, Ankara, 1998
- ARMAOĞLU, Fahir, Siyasi Tarih (1789-1960), 2.baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973
- ATASE Arşivi, K.1840, D.55, F. 1-17
- ATASE Arşivi, K.1829, D.6, F. 1-8
- ATASE Arşivi, K.1829, D.6, F. 1-137, 1-147
- ATASE Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-1, 1-2
- ATASE Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-3
- ATASE Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-23
- ATASE Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-28
- ATASE Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-30, 1-34
- ATASE Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-35, 1-36
- ATASE Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-5
- ATASE Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-50
- ATASE Arşivi, K.1829, D.2, F. 3-4
- ATASE Arşivi, K.1829, D.1, F. 1
- ATASE Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-13
- ATASE Arşivi, K.1829, D.8, F. 1-21
- ATASE Arşivi, K.1829, D. 6, F. 1-342
- BALCIOĞLU, Mustafa, Türk Dünyası Tarihi Dergisi, "Kendi Belgeleriyle Teşkilat-ı Mahsusa", Temmuz 1992
- BAYUR, Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi C. III, TTK Basımevi, Ankara, 1983
- BIYIKLIOĞLU, Tevfik, Trakya'da Milli Mücadele, I. Cilt, Ankara, 1955
- BOĞUŞOĞLU, Mahmut, Birinci Dünya Harbinde Türk Savaşları, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990
- CEBESÖY, Ali Fuad, Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul, 1953

- CEMAL Paşa, I. Dünya Savaşı Anıları-İttihat ve Terakki, der. Behcet Cemal, İstanbul, 1977
- CEMİL, Arif, I. Dünya Savaşı'nda Teşkilat-ı Mahsusa, Arba Yayınları, İstanbul, 1997
- CLAUSEWITZ, Carl, Savaş Üzerine, May Yayınları, İstanbul, 1975
- DURU, Orhan, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978
- ESATLI, Mustafa Ragıp, İttihat ve Terakki, İstanbul, 1975
- HİÇYILMAZ, Ergun, Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e, Varlık Yayınları, İstanbul, 1990
- HİÇYILMAZ, Ergun, Teşkilat-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri, Kamer Yayınları, İstanbul, 1996
- HİÇYILMAZ, Ergun, "Bozkurt" Yazarı Ajan Armstrong ve Casusluk Örgütleri, Kamer Yayınları, İstanbul, 1997
- HİÇYILMAZ, Ergun, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete Gizli Teşkilatlar, Altın Kitaplar Yayınevi, 1994
- HİÇYILMAZ, Ergun, Belgelerle Teşkilat-ı Mahsusa, Ünsal Yayınevi, İstanbul, 1979
- HİÇYILMAZ, Ergun, Başverenler Başkaldıranlar, Altın Kitaplar, İstanbul, 1993
- İŞIKSAL, Turgut, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Cilt 9, Sayı 51, Aralık 1971
- KALEŞYILMAZ, Vahdet, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1919), Ankara, 1999
- KARABEKİR, Kazım, Gizli Harp İstihbarat, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998
- KARABEKİR, Kazım, Birinci Cihan Harbine Neden Girdik, Nasıl Girdik, Nasıl İdare Ettik?, 4. Cilt, Emre Yayınları, İstanbul, 1994
- KENNEDY, Paul, Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler, Eti Yayınevi, İstanbul, 1995
- KÖPRÜLÜLÜ, Şerif İliden, Sarıkamış, İstanbul, 1998
- KURAN, Ahmed Bedevi, Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele, İstanbul, 1956
- KUTAY, Lawrence'e Karşı Kuşçubaşı ve Özel Örgüt'ün Kuruluşu, Kalem Matbaası, İstanbul, 1978
- KUTAY, Trablusgarb'da Bir Avuç Kahraman, Kalem Matbaası, İstanbul, 1978

- LEWIS, Bernard, The Emergence of Modern Turkey, Londra, 1961
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1988
- MÜTERCİMLER, Erol, 21. Yüzyıl ve Türkiye, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2000
- NİYAZİ, Mehmet, Yazılmamış Destanlar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1995
- ÖKE, Mim Kemal, Tarihin Süzgecinden, İstanbul, 1991
- ÖKE, Mim Kemal; TURAM, Emir; KOLOĞLU, Orhan; KARAMAN, Lütfullah, Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı, İrfan Yayınları, İstanbul, 1995
- ÖZGÜLDÜR, Yavuz, Türk-Alman İlişkileri (1923-1945), Genkur Basımevi, Ankara, 1993
- ÖZKAN, Tuncay, Bir Gizli Servisin Tarihi, Şefik Matbaası, İstanbul, 1999
- PEHLİVANLI, Hamit, Osmanlı, Cilt.6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999
- RIZA, Ömer, "Almanlar da Lawrence'e karşı bir kahraman yarattılar", Yedigün Dergisi, Sayı: 51, 1934
- SABİS, Ali İhsan, Harp Hatıralarım, 1. Cilt, İstanbul, 1943
- SABİS, Ali İhsan, Harp Hatıralarım, 2. Cilt, Ankara, 1951
- SANDER, Oral, Ankara'nın Yükselişi ve Düşüşü, SBF Yayınları, Ankara, 1987
- SARIHAN, Zeki, Çerkez Ethem'in İhaneti, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998
- STODDARD, Philip, Teşkilat-ı Mahsusa, Arba Yayınları, İstanbul, 1994
- STODDARD, Philip; DANIŞMAN H.Basri, Hayber'de Türk Genci Eşref Kuşçubaşı, Arba yayınları, İstanbul, 1997
- TEKİN, Emrullah, Gizli Harp İstihbarat Kazım Karabekir, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998
- TUNAYA, Tanık Zafer, Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt III, İstanbul, 1989
- TUNÇAY, Mete, Türkiye Tarihi 4, Cem Yayınları, İstanbul, 1989
- ÜNAL, Muhittin, Kurtuluş Savaşı'nda Çerkezler'in Rolü, Takav Yayıncılık, Ankara, 2000
- VERNIER, Bernard, La Politique Islamique de L'Allemagne, Paris, 1939
- WALLACH, Jehuda, Bir Askeri Yardımın Anatomisi, Çev. Fahri Çeliker, Genkur Basımevi, Ankara, 1985
- YALÇIN, Cahit, Talat Paşa'nın Hatıraları, Güven Matbaası, İstanbul, 1946

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılı Eskişehir doğumluyum. İlk öğrenimimi Adalet İlkokulu'nda, orta öğrenimimi 19 Mayıs Ortaokulu'nda tamamladım.

Lise öğrenimimi 1990-1994 yılları arasında Deniz Lisesi'nde ve üniversite öğrenimimi 1994-1998 yılları arasında Deniz Harp Okulu'nda tamamladım.

1998 yılından itibaren Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde görev yapmaktayım.

1999 yılında Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Bölümü, Strateji Bilimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Programı'na başladım.

EKLER

Bu konuda yeterli kaynak olmaması ile birlikte Fedai Zabitan ve Teşkilat-ı Mahsusa üyeleri şu şekilde verilebilmektedir (Stoddard, 1994, s.143-147):

Ek 1. Fedai Zabitan Kısmi Listesi

1. Cezayirli Emir Ali Paşa (Osmanlı Meclis-i Mebusan Reis-i Sanisi, Emir Abdülkadir el-Cezayir'in oğlu)
2. Abdülkadir (Emir Ali Paşa'nın oğlu)
3. Abdülkadir Gannavi (Osmanlı Meclis-i Mebusan üyesi)
4. Dr. Abdülrahim Bey
5. Yüzbaşı Ali
6. Tğm. Çerkez Sadık (Şehreminli, Yüzbaşı Ali'nin kardeşi)
7. Afyonlu Ali Çetinkaya (1878-1949, Ankara İstiklal Mahkemesi başkanı)
8. Binbaşı Ali Fethi Okyar (1880-1943, eski Paris askeri ateşesi, sonradan Türk parlamentosunda mebus, dört ay başvekil (1924-1925), Paris ve Londra büyükelçisi)
9. İşkodralı Ali Rıza
10. Tğm. İşkeçeli Arif (sonradan Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkate'sinde faal)
11. Atıf Kamçıl (Temmuz 1908'de Şemsi Paşa'yı vurarak öldürmüş, sonradan İsmet Paşa'nın (İnönü) kurmay başkanı olmuştur)

12. Binbaşı Mısırlı Aziz Ali Bey (Aziz Ali el-Masri) (sonradan Şerif Hüseyin'in Harbiye Nazırı (1917) ve Mısır ordusunda general olmuştur)

13. Besim Ağa (Padişah'ın saray görevlilerinden)

14. Gazzeli Cemal

15. Cevat Abbas

16. Dadaş Selim (pilot)

17. (Piyade) Yzb. Hacı Emin

18. Enver Bey (eski Berlin askeri ateşesi, sonradan Harbiye Nazırı)

19. Nuri Bey (Enver'in kardeşi, sonradan önemli bir sanayici oldu)

20. Kaymakam Nazım Bey (Enver'in kayınbiraderi)

21. Kur. Bnb. Halil (Enver'in amcası)

22. Tğm. Boşnak Fazıl

23. Yzb. Hacı Fehmi

24. Ferhat Bey (Osmanlı Parlamentosu'nda Trablus mebusu)

25. Bnb. Fuat Bulca (daha sonra Türk Hava Kurumu başkanı)

26. Yüzbaşı Fuat (Süvari)

27. Sapancalı Hakkı

28. Kaymakam (Yarbay) Dr. İbrahim Tali Öngören

29. Tğm. İslam (Fuad Paşa'nın oğlu)

30. Reşid (Fuad Paşa'nın oğlu, Balkan Savaşı'nda şehit düşmüştür)

31. (Topçu) Yzb. İsmail Hakkı

32. (Jandarma) Yzb. Kadri

33. Kazım Bey (süvari subayı)

34. Kuşçubaşızade Eşref Bey (Eşref Kuşçubaşı)

35. Bnb. Mustafa Kemal (Atatürk) (1881-1938, Harekat Ordusu Kurmay Başkanı, sonradan Gelibolu'da Kolordu Komutanı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı)

36. (Süvari) Yzb. İzmitli Mümtaz (sonradan Enver Bey'in yaveri)

37. Miralay Neşet

38. Beşiktaşlı Niyazi Bey

39. Tğm. Nuri (Pilot, 1914 yılında Mısır'a İslam birliği bildirilerini götürürken uçak kazasında öldü)

40. Bnb. Süleyman Askeri (Öl. 1915)

41. Yzb. Manastırlı Nuri Conker (Süleyman Askeri'nin kayınbiraderi, sonradan son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı üyesi)

42. Ömer Naci (1880-1916, Paris'te İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucularından)

43. Dr. Refik Saydam (1881-1942, sonradan mebus, sıhhiyet vekili, başvekil)

44. (Piyade) Yzb. Çerkez Reşid (Çerkez Ethem'in ağabeyi)
45. Sadi Ahmet Rıza (1859-1930, İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi Üyesi)
46. Şeyh Salih El-Şerif El-Tunusi
47. Dr. Şezaipaşazade Nihat Sezai
48. Trabzonlu Veysel Bey
49. Trablusgarplı Süleyman (Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Cebel Nafrusa Mebusu)
50. (Piyade) Tğm. Yakup Cemil (Ocak 1913'te Babali Baskın'nda Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı vurarak öldürdü, 1916'da vatana ihanetten idam edildi)
51. Bingazili Yusuf Şetvan (sonradan Askeri Temyiz Mahkemesi Reisi)

Ek 2. Trablusgarp ve Bingazi’de Bulunan ve İtalyan işgalinden Sonra Fedai Zabitan’a Katılan Subaylar

1. Halepli Ethem Paşa (Trablugarp’taki Osmanlı kuvvetlerinin eski başkomutanı)
2. Halil Muzaffer
3. Yzb. Hasan Fehmi
4. Yzb. Tahir
5. Kaymakam Muhittin Bey (geçici olarak sahilde görevlendirilmiş bir donanma subayı)

Ek 3. Eşref Bey ve Diğer Kaynaklar Tarafından Teşkilat Ajanları Arasında Sayılan Diğer Kişiler

1. Şeyh Abdülaziz Çaviş (Öl. 1929)
2. Abdürrahman Paşa (ayan üyesi)
3. Ahmed Fuad (Mısır'da görevli bir ajan)
4. Kaymakam (Yarbay) Çorumlu Aziz
5. Dr. Bahattin Şakir (İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucularından sonradan Teşkilat-ı Mahsusa Siyasi Büro Müdürü)
6. Mithat Şükrü (Teşkilat-ı Mahsusa Siyasi Büro Müdürü, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umumi üyesi)
7. Bnb. Emrullah (sonradan başvekalette memur)
8. Esat Sukayr Efendi (4. Ordu Müftüsü)
9. Ohrili Eyüp Sabri
10. Ferit Bey (Mısır'da görevli bir ajan)
11. Fuad Balkan
12. Filibeli Halim Cavit (Piyade Subayı)
13. Hayreddin Bey
14. Tğm. Hilmi Musallimi (1915 yılındaki Süveyş Kanalı Harekatı'nda Kürt mücahitlerin komutanı Said Halim Paşa'nın katibi)

15. Eyüplü Hüsameddin Ertürk (süvari subayı)
16. Manastırlı Hüsrev Sami Kızıldoğan
17. (Topçu) Yzb. İhsan
18. Yzb. Bağdatlı Kasım
19. Halife İbn-Asker (Tunus'ta görevli bir ajan)
20. Kuşçubaşızade Selim Sami (1877-1927, Eşref Bey'in kardeşi, Türkistan'da Teşkilat-ı Mahsusa hareketlerinin idarecisi)
21. Kolağası Trabzonlu Rıza Bey
22. Çerkez Tahir (Arap İhtilal Cemiyeti üyelerinden)
23. Çerkez Ziya (Şam'da görevli bir ajan)
24. Mehmet Akif (1873-1936)
25. Lütfü Süman
26. İsmail Canbulat (Balkan Savaşı'nda Teşkilat-ı Mahsusa üyelerinden, daha sonra Dahiliye Nazırı, 1926 yılında İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp idam edildi)
27. Erzurumlu Necati Bey
28. Edremitli Necati Bey (sonradan TBMM üyesi)
29. Deli İbrahim (süvari subayı)
30. Yzb. Kırkkiliseli Ali Rıza

31. (Piyade) Tğm.Beykozlu Reşat
32. Tğm. Hasan (Reşat'ın kardeşi)
33. Hüseyin (Reşat'ın kardeşi)
34. (Piyade) Tğm. Refik
35. Tahsin (piyade subayı)
36. Yzb. Üsküdarlı Muhtar
37. Rüsuhi (piyade subayı, sonradan Atatürk'ün yaveri)
38. Tarlalı Fuad Bey
39. Şevket (piyade subayı)
40. Dağıstanlı Nuri (milli mücadele döneminde general)
41. Yzb. Şerif
42. Yzb. Lütfi
43. Yzb. Beylerbeyli Hayri
44. Yzb. Harputlu Avni
45. Tevfik Bey (Çerkez Reşit ve Çerkez Ethem'in kardeşi)
46. Dr. Eğinli Hasan Rıza
47. Talip Bey (Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Bursa mebusu)

48. Yzb. Giritli Ruşeni (sonradan TBMM üyesi)

49. Filibeli Hilmi Bey (İttihat ve Terakki Cemiyeti müfettişi, sonradan TBMM üyesi, 1926 yılında İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp idam edildi)

